

top

Economische
toplocatie van
Nederland

Regio Zwolle

MONITOR 2023

EBRZ

Economic
Board
Regio
Zwolle

REGIO
ZWOLLE

Regio Zwolle

MONITOR 2023

EBRZ

Economic
Board
Regio
Zwolle

Regio Zwolle in vogelvlucht

Regio Zwolle beweegt naar het gemiddelde toe

op veel indicatoren van brede welvaart.

- Gunstige scores worden wat minder gunstig en ongunstige scores verbeteren juist, in vergelijking met landelijke gemiddeldes.
- Op bereikbaarheid van voorzieningen scoort de regio duidelijk minder goed dan gemiddeld in Nederland.
- Qua duurzaamheid steekt de regio zeer gunstig af in termen van emissies van fijnstof en broeikasgasemissies, maar juist ongunstig op het gebied van stikstof en fosfaat.
- Op sociale indicatoren zoals vrijwilligerswerk, gevoel van veiligheid en geregistreerde misdrijven is het goed toeven in Regio Zwolle.

451.000 personen

vormden de regionale beroepsbevolking in 2022, goed voor een bruto arbeidsparticipatie van 77,1%.

● **Regio Zwolle** 77,1%

(75,3% in 2021)

● **Nederland** 74,8%

(73,5% in 2021)

426.120 banen

telde Regio Zwolle in 2022.

● **Regio Zwolle** +2,9%

(t.o.v. 2021)

● **Nederland** +2,9%

(t.o.v. 2021)

82.400 bedrijven en instellingen

zijn gevestigd in Regio Zwolle in 2022.

● **Regio Zwolle** +4,5%

(t.o.v. 2021)

● **Nederland** +6,0%

(t.o.v. 2021)

0,6% verwachte groei

van het bruto regionaal product (brp) voor heel 2023.

● **Regio Zwolle** 0,6%

(3,6% in 2022)

● **Nederland (bbp)** 0,7%

(4,5% in 2022)

13.300 werklozen

telde Regio Zwolle in 2022,
wat overeenkomt met 2,9% van
de beroepsbevolking.

- Regio Zwolle 2,9%
(3,3% in 2021)
- Nederland 3,5%
(4,2% in 2021)

5 banen

had een werkzoekende uit Regio
Zwolle gemiddeld voor het uitkiezen in
het tweede kwartaal van 2023.

- Regio Zwolle 5,4 banen
(6,2 banen in 2^e kwartaal 2022)
- Nederland 4,6 banen
(5,4 banen in 2^e kwartaal 2022)

803.090 inwoners

telde Regio Zwolle begin 2023.

- Regio Zwolle +1,5%
(t.o.v. 2022)
- Nederland +1,3%
(t.o.v. 2022)

€ 385.000

werd gemiddeld betaald voor een
bestaande koopwoning in Regio Zwolle
in de eerste helft van 2023.

- Regio Zwolle € 385.500
(±0,0% t.o.v. heel 2022)
- Nederland € 411.000
(-4,0% t.o.v. heel 2022)

35%

van de beroepsbevolking van Regio
Zwolle is hbo of universitair opgeleid
in 2022.

- Regio Zwolle 35%
(26% in 2011)
- Nederland 42%
(32% in 2011)

53.650 eenmanszaken

zijn gevestigd in Regio Zwolle in 2022,
bijna twee derde van de
totale bedrijvenvoorraad.

- Regio Zwolle +5,8%
(t.o.v. 2021)
- Nederland +7,5%
(t.o.v. 2021)

**“SAMEN KUNNEN
WE VAN REGIO
ZWOLLE EEN NOG
BETERE PLEK MAKEN
OM TE WONEN,
TE WERKEN EN
TE LEVEN.”**

Beste lezers,

Bent u benieuwd naar de ongelofelijke groei­kracht en uitdagingen van Regio Zwolle? Dan nodig ik u van harte uit om verder te lezen in deze Regio Zwolle Monitor, editie 2023. Deze jaarlijkse publicatie biedt een diepgaande kijk in de stand van zaken in Regio Zwolle en biedt inzichten om gericht stappen te zetten in ons streven naar een sterke en veerkrachtige regio.

Als voorzitter van de Economic Board Regio Zwolle ben ik verheugd om u deze monitor te presenteren en de bevindingen met u te delen. Waarom deze Regio Zwolle Monitor er is? Simpel gezegd, omdat kennis kan leiden tot nieuwe ideeën en plannen. Deze monitor voorziet ons van de inzichten en gegevens die we nodig hebben om te begrijpen waar we staan, waar we naartoe gaan en waar we moeten bijsturen. Met deze monitor in de hand beschikken alle partners in de regio over een schat aan informatie om onze strategische koers bij te sturen en prioriteiten te stellen voor de toekomst van Regio Zwolle.

Brede welvaart voor alle inwoners en ondernemers

Regio Zwolle wil een vitale regio zijn en blijven. Dat betekent: blijvend investeren in welvaart en welzijn voor alle mensen die in onze regio wonen, werken en leven. We begrijpen dat welvaart niet alleen draait om economische groei, maar ook om aspecten als gezondheid, veiligheid, milieu en huisvesting. In lijn met onze regionale samenwerkingsagenda 2024-2028 “Regio Zwolle stapt door,” biedt brede welvaart ons een kompas om koers te zetten richting een economisch krachtige en leefbare regio, zowel nu als in de toekomst.

Successen en uitdagingen: Regio Zwolle in beeld

Deze monitor toont aan dat Regio Zwolle op veel fronten goed presteert. Onze economie blijft groeien, de werkloosheid is laag en er is een overvloed aan sociale indicatoren die positieve resultaten laten zien. Toch mogen we niet stilzitten, want er zijn ook uitdagingen waar we voor staan. De industrie en landbouw, hoewel succesvol, moeten werken aan duurzame oplossingen. Het mkb, dat de kern van onze economie vormt, moet meer investeren in vernieuwing en innovatie om de transitieopgaven aan te pakken. Onze arbeidsmarkt blijft krap, en vergrijzing zal deze situatie verder beïnvloeden.

Samen bouwen aan de toekomst van Regio Zwolle

Als voorzitter van de Economic Board Regio Zwolle roep ik ons allen op om samen te werken aan de uitdagingen en kansen die voor ons liggen. Zo moeten we samen op zoek naar mogelijkheden om het verborgen arbeidspotentieel in onze regio te benutten en inzetten op de ontwikkeling van nieuwe vaardigheden en flexibiliteit om te kunnen omgaan met de veranderende wereld van werk.

Het is belangrijk dat we de beperkte ruimte in onze regio verstandig verdelen en een evenwicht vinden tussen groen (natuur, open ruimte) en rood (economische ontwikkeling) om onze leefomgeving aantrekkelijk te houden.

Ik nodig u uit om deze monitor grondig te lezen en de inzichten te gebruiken in uw eigen inspanningen om bij te dragen aan de groei en ontwikkeling van Regio Zwolle.

Dank aan alle betrokkenen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze monitor. In het bijzonder aan Friso de Vor, senior onderzoeker regionale economie bij het kenniscentrum Technologie van hogeschool Windesheim, die de leiding had over de totstandkoming van de monitor.

Samen kunnen we van Regio Zwolle een nog betere plek maken om te wonen, te werken en te leven.

Met vriendelijke groet,

Rob Zuidema

Voorzitter Economic Board Regio Zwolle

INHOUD

REGIO ZWOLLE IN VOGELVLUCHT	4
VOORWOORD	6
INHOUD	8
DE STAAT VAN REGIO ZWOLLE	11

1. BREDE WELVAART

1.1 Werken aan en met brede welvaart	18
1.2 Brede welvaart Regio Zwolle	21

*Uitgelicht: Brede welvaart in de praktijk;
brede welvaartcreatie bij mkb-familiebedrijven*

25

2. ECONOMIE

2.1 Bruto regionaal product	30
2.2 Banen	33
2.3 Bedrijfsvestigingen	40
2.4 Internationalisering	45

*Uitgelicht: Voortgang transitie bedrijfsleven naar
een nieuwe economie*

49

INTERMEZZO: OORSPRONG EN IMPACT VAN AI

51

3. BEVOLKING EN ARBEIDSMARKT

3.1 Inwoners	63
3.2 Arbeidsaanbod- en deelname	68
3.3 Arbeidsmarktspanning	72
3.4 Regionaal talent	75
3.5 Woon-werkverkeer	79

*Uitgelicht: Bouwen aan een sterke leercultuur in
Regio Zwolle*

83

4. DUURZAME LEEFOMGEVING

4.1 Woningmarkt	91
4.2 Mobiliteit	95
4.3 Bodemgebruik	98
4.4 Energietransitie	101

Uitgelicht: Ruimte voor bedrijvigheid

112

BIJLAGEN

121

Bijlage 1: Indicatoren brede welvaart

121

Bijlage 2: Deelgebieden Regio Zwolle

126

COLOFON

128

REGIO ZWOLLE

OVER DE REGIO ZWOLLE MONITOR 2023

De Regio Zwolle Monitor brengt jaarlijks het reilen en zeilen van Regio Zwolle in beeld aan de hand van statistieken en cijfers. Het signaleert trends en ontwikkelingen en geeft een indruk van de ontwikkelkracht van de regio. Het vormt daarmee een belangrijke bron van informatie voor beleidsvorming rondom economische en maatschappelijke ontwikkelingen in Regio Zwolle.

Een belangrijke basis voor de opzet van de 2023-editie van de Regio Zwolle Monitor is de dit jaar vastgestelde Meerjarige Agenda 2024–2028 (Regio Zwolle Stapt Door).¹ Deze agenda beschrijft het perspectief dat leidend is voor waar Regio Zwolle de komende jaren aan gaat werken. Regio Zwolle wil als duurzame regio zijn unieke landschappelijke kwaliteit versterken, innovatief zijn en blijvende welvaart en welzijn (brede welvaart) genereren voor inwoners en ondernemers. Met de blik op 2028 richt de regio zich op de volgende thema's: Duurzame en wendbare economie; Toekomstbestendige en flexibele arbeidsmarkt; Klimaatbestendige inrichting en duurzame bereikbaarheid van en in de regio. Tegen de achtergrond van de Meerjarige Agenda 2024–2028, hebben we de Regio Zwolle Monitor 2023 opgebouwd uit vier hoofdstukken: Brede Welvaart, Economie, Bevolking en arbeidsmarkt en Duurzame Leefomgeving – waarmee zoveel als mogelijk wordt aangesloten op de thema's waar de regio aan werkt.

Cijfers en statistieken worden zoveel als mogelijk gepresenteerd voor het gebied van de samenwerkende gemeenten die bij elkaar Regio Zwolle vormen. Er zijn beperkingen in de beschikbaarheid

van data. Niet zelden zijn alleen data beschikbaar op het niveau van COROP-gebieden (een statistische ruimtelijke eenheid bestaande uit een samenvoeging van gemeenten met een centrale kern en het verzorgingsgebied), arbeidsmarktregio's, provincies en landsdelen. In de figuren staat zo goed als mogelijk vermeld op welk ruimtelijk schaalniveau de cijfers betrekking hebben. De monitor besteedt waar relevant aandacht aan de overeenkomsten en verschillen tussen de 22 gemeenten die deel uitmaken van de regio. Voor de cijfers die we gebruiken is 2022 doorgaans het meest recent beschikbare jaar. In enkele gevallen hebben we de beschikbaarheid over recentere cijfers – met een verschijningsfrequentie per kwartaal of per maand. De betreffende cijferreeksen lopen tot en met het tweede kwartaal dan wel tot de maand juli van 2023.

De indicatoren in deze monitor zijn weloverwogen geselecteerd, maar vormen noodzakelijkerwijs een selectie die geen antwoorden geven op alle denkbare vragen. Het neemt niet weg dat de monitor een rijk palet aan inzichten geeft, waarmee de discussie over de ontwikkeling van Regio Zwolle met cijfermatig onderbouwde kennis wordt gevoed.

¹ Regio Zwolle Stapt Door. Meerjarige agenda 2024–2028, april 2023. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/meerjarige-agenda/>.

De staat van Regio Zwolle

Met de Regio Zwolle Monitor 2023 brengen we de stand en ontwikkeling van de economie en het leven anno 2023 in Regio Zwolle in beeld. We hebben dit gedaan aan de hand van meer dan vijftig indicatoren van uiteenlopende aard, toegespitst op vier thema's: brede welvaart, economie, bevolking & arbeidsmarkt en duurzame leefomgeving. Het levert feiten en cijfers op die bijdragen aan effectieve regionale samenwerking en helpen bij het maken van keuzes, nu en voor de toekomst.

Deze editie van de Regio Zwolle Monitor is gemaakt tegen de achtergrond van meerdere crises. De oorlog in Oekraïne en het recentelijk in alle hevigheid opgelaaide Israëlisch-Palestijnse conflict, maar ook het toegenomen wantrouwen tussen de VS en China. Naast deze geopolitieke spanningen spelen toenemende maatschappelijke spanningen rond tal van urgente beleidsdossiers zoals bestaanszekerheid, migratie en stikstof. Het zijn allemaal ontwikkelingen die onvoorspelbaarheid en (nieuwe) onzekerheden met zich meebrengen. En boven dit alles hangen nog altijd de grote transities rondom klimaat, energie, digitalisering, circulariteit en arbeidsmarktontwikkeling. Mensen, ondernemingen en overheden zullen zich hiertoe moeten verhouden en waar nodig zich moeten aanpassen – wat niet altijd eenvoudig is.

Ondanks deze zorgelijke ontwikkelingen is de economische situatie in Regio Zwolle tot op heden gunstig te noemen. Op veel dimensies van brede welvaart scoort Regio Zwolle relatief goed. De regionaal-economische groei houdt gelijke tred met de landelijke ontwikkeling, de werkloosheid is historisch laag en er hadden nog nooit zoveel inwoners als nu een baan. Regio Zwolle kent een veelzijdige economie en is bovendien een aantrekkelijke plek waar het gemiddeld genomen prettig leven is. Deze en andere elementen geven de regio een goede uitgangspositie om te handelen in relatie tot de lange termijn transitieopgaven. Hierbij vormt de bundeling van krachten en samenwerking op regio-schaal een belangrijke sleutel.

Wat dan helpt is om als regio helder te hebben: op wat voor Regio Zwolle zetten we in richting 2050? Hoe willen we dat Regio Zwolle eruit ziet – en doen we daarvoor het juiste? Brede welvaart is dan een waardevol kompas om op te varen. Het biedt een afwegingskader dat helpt om integrale keuzes te maken, gericht op een economisch krachtige regio waar het voor iedereen prettig leven is – in het heden maar vooral ook in de toekomst. En rekening houdend met belangen die ook elders spelen.

In deze Staat van Regio Zwolle geven we een samenvattende bespiegeling op de voornaamste inzichten uit de 2023-editie van de monitor en identificeren we diverse aandachtspunten voor beleid, veelal in relatie tot de verschillende transitieopgaven. Dit alles hebben

we gegroepeerd naar vier verhaallijnen overeenkomstig de hoofdstukopbouw van de monitor: (1) Brede welvaart, (2) Economie (3) Bevolking & Arbeidsmarkt, en (4) Duurzame leefomgeving.

1. BREDE WELVAART

Denken in termen van brede welvaart betekent denken in termen van afruilen en keuzes. Niet alleen economische groei en werkgelegenheid spelen daarbij een rol, maar ook aspecten als gezondheid, veiligheid, milieu en huisvesting. Anders dan wanneer de focus enkel ligt op bijvoorbeeld economisch groei, helpt toepassing van brede welvaart als afwegingskader bij het zichtbaar maken van (fundamentele) afruilen tussen de verschillende thema's; afruilen die een basis vormen voor te maken beleidskeuzes. Regio Zwolle onderscheidt zich in termen van brede welvaart op een aantal dimensies. Op bereikbaarheid van voorzieningen scoort de regio duidelijk minder goed dan gemiddeld in Nederland. Dit geldt voor basisscholen, cafés en sportterreinen. In termen van duurzaamheid steekt de regio zeer gunstig af evenals in termen van emissies van fijnstof en broeikasgasemissies, maar juist ongunstig op het gebied van stikstof- en fosfaatemissies. Ook op sociale indicatoren zoals vrijwilligerswerk, gevoel van veiligheid en geregistreerde misdrijven is het goed toeven in Regio Zwolle. In vergelijking met Nederland zijn de huishoudensvermogens bovendien groot en is de werkloosheid laag. Maar als we ontwikkelingen in de tijd beschouwen dan valt onder andere op een relatieve toename van geregistreerde misdrijven en een afname van vermogens van huishoudens. Bovendien trekt de rest van Nederland het been ook bij

in opwek van zonne-energie. Over de hele linie beschouwd zien we Regio Zwolle wat meer richting landelijke gemiddeldes bewegen op de meeste indicatoren: gunstige scores worden wat minder gunstig en ongunstige scores verbeteren juist.

2. ECONOMIE

Sectoren met grote transitieopgaven zwaar vertegenwoordigd

De industrie en landbouw staan voor bovengemiddeld grote transitieopgaven rondom verduurzaming. Het zijn uitgerekend deze sectoren die bovengemiddeld goed gedijen in Regio Zwolle. Uiteenrafeling van de sectorale groeicijfers (op basis van werkgelegenheid) van de afgelopen jaren laat zien dat de industrie en landbouw zich sterker hebben ontwikkeld dan op basis van de nationale conjuncturele en sectorale trends verwacht zou mogen worden. Tussen 2011 en 2022 groeide de industriector per saldo met 12 procent, waarvan de 'regionale component' ruim 9 procentpunt bedroeg. En terwijl de werkgelegenheid in de agrarische sector in de rest van Nederland daalde, bleef over dezelfde periode in Regio Zwolle het aantal banen in deze sector per saldo gelijk (toe te schrijven aan een positieve regionale component van 4,5 procent). Het duidt op specifieke regionale omstandigheden die een uitdrukking zijn van de kwaliteiten van de regio. Oftewel: er is sprake van een gunstig vestigings- en ondernemingsklimaat voor deze sectoren. Dan moet gedacht worden aan voordelen voor bedrijven die voort kunnen komen uit de mate van bereikbaarheid,

werking van de regionale arbeidsmarkt, de kwaliteit van de woon- en werkomgeving of specifiek regionaal beleid. Gegeven de aard van de transitieopgaven zal een belangrijk deel van het regionale verdien- en concurrentievermogen afhangen van de mate waarin industrie en landbouw in staat zijn duurzame oplossingen voor de lange termijn te vinden.

Meegaan in verandering

De transitieopgaven vergen innovatie en vernieuwing en daarmee verandering. Maar verandering is lastig. Dat blijkt ook het geval te zijn voor het bedrijfsleven in Regio Zwolle. Het regionale bedrijfsleven loopt, gemiddeld genomen, iets achter op de rest van Nederland in de transitie naar een nieuwe, toekomstbestendige economie; een economie met nadrukkelijk oog voor duurzaamheid en inclusiviteit. Schattingen geven aan dat ongeveer 40 procent van alle bedrijven vooralsnog over (te) weinig verandervermogen beschikt; ze zijn onvoldoende in staat nieuwe marktomstandigheden te herkennen, op waarde te schatten en om te zetten in een andere bedrijfsvoering. Daarnaast is in Regio Zwolle een relatief klein aandeel bedrijven gevestigd (15 procent) die als koploper bestempeld kunnen worden; bedrijven die voorop lopen in de transitie naar een duurzame en inclusieve economie. Het onderstreept dan ook het belang van vernieuwend ondernemerschap als aandachtspunt voor beleid, om bij te dragen aan een toekomstgerichte en duurzame regionaal-economische ontwikkeling die bestand is tegen schokken.

In Regio Zwolle vormt het mkb de ruggengraat van de economie. De mkb-bedrijven zijn bij elkaar goed voor 63 procent van de regionale werkgelegenheid. In 2022 behoorde 34,6 procent van de bedrijfsvestigingen in Regio Zwolle tot het mkb (bedrijven met 2 tot 200 werknemers); landelijk ging het om 28,6 procent van de bedrijven. Bovendien is bijna twee-derde van de mkb-bedrijven in de regio een familiebedrijf. Zij scoren over het algemeen goed op maatschappelijke betrokkenheid en continuïteit, maar zijn minder gericht op innovatie en vernieuwing. Voor Regio Zwolle is het dan ook bij uitstek van belang te investeren in bevordering van vernieuwing van het mkb, temeer vanwege het verschil in investeringsvermogen tussen grote en kleinere bedrijven. Grote bedrijven blijken beter in staat investeringen in toekomstbestendige bedrijfsvoering door te voeren, waarmee ze hun onderscheidend vermogen en concurrentiepositie ten opzichte van (kleinere) mkb-bedrijven kunnen versterken. Dit speelt bijvoorbeeld ten aanzien van de voortgaande digitalisering en elkaar snel opvolgende ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie (AI). Niemand weet exact hoe de digitalisering verder zal verlopen, maar zeker is dat de potentie voor verdere digitale vernieuwing groot is. De digitale transitie werkt voor veel sectoren disruptief en zorgt voor het opschudden van gevestigde partijen. Om het potentieel van digitalisering te kunnen benutten, is veerkracht, wendbaarheid en vernieuwend vermogen van bedrijven gevraagd. Het maakt de ontwikkeling van nieuwe businessmodellen, nieuwe samenwerkingen en productieketens en verhoging van de arbeidsproductiviteit mogelijk, maar ook noodzakelijk om optimaal van het potentieel gebruik te kunnen maken.

3. BEVOLKING & ARBEIDSMARKT

Arbeidsmarktkrapte heeft structureel karakter

De regionale arbeidsmarkt is al twee jaar zeer krap. Met 438.000 werkenden hebben er meer mensen dan ooit uit Regio Zwolle een baan, en de werkloosheid is al langere tijd op een zeer laag niveau (2,9 procent in 2022). Zo stonden er halverwege 2023 tegenover iedere werkzoekende gemiddeld vijf vacatures open. Nagenoeg alle sectoren kampen met personeelstekorten. Een belangrijke oorzaak van de huidige krapte is de opgaande conjunctuur, versterkt door hoge (inhaal)vraag ten gevolge van de coronacrisis. Een andere oorzaak van meer structurele aard is de vergrijzing. Het aantal 65-plussers in verhouding tot de totale bevolking is zowel in Regio Zwolle als in Nederland geleidelijk opgelopen naar 20 procent, en rond 2050 zal dit aandeel naar schatting ruim 25 procent zijn. Daar komt bij dat er sprake is van zogeheten 'dubbele vergrijzing': het aandeel ouderen stijgt niet alleen, deze groep wordt ook steeds ouder. Een gevolg van de toenemende vergrijzing is dat op den duur een steeds kleiner deel van de bevolking werkt. Met name in de zorg ontstaat een dubbele druk door de vergrijzing: er stromen meer werknemers uit omdat ze met pensioen gaan en tegelijkertijd zorgt een vergrijzende bevolking voor een stijgende vraag naar zorg. Ondertussen zal de

bevolking blijven groeien wat leidt tot een hogere vraag binnen andere (maatschappelijke) sectoren zoals politie, onderwijs en woningbouw. De arbeidsmarktkrapte zal kortom de komende decennia nijpend blijven, het zal voor veel bedrijven en instellingen een uitdaging blijven personeel te vinden. Bovendien zal de krapte in belangrijke mate bepalend zijn voor de aanpak van de grote transitieopgaven waarvoor voldoende gekwalificeerde arbeidskrachten hard nodig zijn.

Verborgen arbeidspotentieel

Toch is niet iedereen aan het werk. Naast werklozen zijn er groepen personen die in potentie (extra) beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Het onbenut arbeidspotentieel worden deze groepen tezamen genoemd. In 2022 waren dit bij elkaar 36.000 personen in de arbeidsmarktregio Regio Zwolle, zo'n 9 procent van de potentiële beroepsbevolking. Deze mix van werklozen, semi-werklozen (die al dan niet direct beschikbaar zijn en/of op zoek zijn naar werk) en onderbenutte deeltijders die meer uren willen werken, is veelal niet goed in beeld bij instanties. In een arbeidsmarkt die wordt gekenmerkt door tekorten is het daarom een extra interessante doelgroep. De uitdaging is om (bedrijfs)processen zo in te richten dat de mensen uit het verborgen arbeidspotentieel gemakkelijker bereikt en ingezet kunnen worden. Overigens zijn mensen

in de meeste gevallen niet voor niets 'niet beschikbaar'. Er kan sprake zijn van een substantiële lichamelijke of sociale belemmering. Ook kan er sprake zijn van vrijwilligerswerk of mantelzorg, die met (meer) betaald werk zou kunnen worden verdrongen. Activering van het onbenutte arbeidspotentieel is daarom niet in alle gevallen wenselijk of mogelijk.

Leren en innoveren

In Regio Zwolle blijkt personeel voor beroepen in de techniek en ICT bovengemiddeld schaars te zijn. Er is met name behoefte aan mbo 4, bachelor en masteropgeleiden. Juist de krapte in de technieksector vormt een extra belemmering voor de transitie naar een duurzame en digitale economie. Tegelijkertijd verhoogt deze krapte de noodzaak voor bedrijven om arbeidsbesparende technologie te gebruiken dan wel te ontwikkelen en arbeidsvoorwaarden te verbeteren. Maar om succesvol te kunnen innoveren zijn werknemers nodig die over passende kennis en vaardigheden beschikken. Belangrijk is daarom dat Regio Zwolle via de Human Capital Agenda (HCA) inzet op versterking van de wendbaarheid van de regionale beroepsbevolking; ontwikkeling van nieuwe vaardigheden en flexibiliteit om te kunnen omgaan met verandering van werk. Een belangrijke succesfactor daarbij is een leercultuur op de werkvloer. Oftewel, in de omgeving waar gewerkt wordt zijn continu leren en ontwikkelen de norm.

Een peiling onder bedrijven en organisaties in Regio Zwolle laat zien dat, ongeacht de sector, werknemers gemiddeld ongeveer anderhalve opleiding, training en/of cursus per jaar volgen. De gemiddelde tijdsbesteding voor deze formele leeractiviteiten bedraagt ongeveer 30 uur per jaar. Daarnaast leren medewerkers via informele leer- en ontwikkelactiviteiten (gemiddeld drie keer per week). Werken aan een cultuur waarin leren de norm is, is een belangrijke voorwaarde voor bedrijven om nu en in de toekomst te kunnen omgaan met en bijdragen aan de noodzakelijke transitie.

4. DUURZAME LEEFOMGEVING

Balanceren met ruimte

We staan voor grote opgaven op het gebied van de leefomgeving. Denk aan de transitie naar een klimaatneutraal energiesysteem, aanpassingen aan klimaatverandering, de verduurzaming van de landbouw, de aanpak van het woningtekort en de overgang naar een circulaire economie. Al die opgaven vergen ruimtelijke ingrepen, terwijl de ruimte schaars is – vooral ook in Regio Zwolle. Tegelijk beschikt de regio over bovengemiddeld veel natuur en open ruimte, kenmerken die sterk gewaardeerd worden. Bij de noodzakelijke ingrepen in de ruimte is het de kunst voldoende rekenschap te geven aan deze kracht van Regio Zwolle: de balans tussen groen (natuur, rust, open ruimte) en rood (economie, voorzieningen) wat de regio aantrekkelijk maakt als plek om te wonen, te werken en te leven voor iedereen.

Ruimte voor wonen én werken

Een grote opgave waar veel nadruk op ligt is de aanpak van het woningtekort. Net als elders in het land ligt er in Regio Zwolle een uitdagende woningbouwopgave voor. Prijsontwikkelingen over de afgelopen jaren onderschrijven de toegenomen druk op de regionale woningmarkt. Dat Regio Zwolle als woonplek aan populariteit wint, zagen we de laatste jaren vooral terug in een bovengemiddelde bevolkingsgroei. Ook in 2022 was dit het geval. Met een toename van 12.000 inwoners, hoofdzakelijk veroorzaakt door binnenlandse en buitenlandse migratie, is de bevolking fors gegroeid – en de verwachting is dat de bevolkingsgroei in ieder geval tot 2040 zal aanhouden. Met de vorig jaar vastgestelde Verstedelijkingsstrategie Regio Zwolle wordt daarom gemikt op uitbreiding van de voorraad met circa 50.000 nieuwbouwwoningen tot 2040.

De groei van het inwonersaantal zal echter gepaard moeten gaan met ontwikkeling van voldoende ruimte voor economie, werk en voorzieningen. Extra inwoners betekent onder andere meer (verzorgende) bedrijvigheid en dienstverlening, en daarmee ook meer banen. Een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid is te vinden op bedrijventerreinen, maar juist deze locaties van economische activiteit lopen tegen hun ruimtelijke grenzen aan. Vanwege het sterke accent op woningbouwontwikkeling komen bedrijventerreinen, vooral die binnenstedelijk gelegen zijn, snel in het vizier om (deels) getransformeerd te worden naar woongebied. De functies economie en werk leggen het af tegen de functie wonen. We zien dan ook dat het voor bedrijven in de regio lastiger wordt om een geschikte vestigingslocatie te vinden. In de afgelopen tien jaar is de beschikbare grond op

bedrijventerreinen in Regio Zwolle geleidelijk afgenomen. Daarbij is de hoeveelheid beschikbare bedrijfsruimte op bedrijventerreinen gehalveerd tussen 2021 en 2022 en bestaat het aanbod vooral uit kleinere eenheden. Het zijn met name de mkb-ondernemingen met de wens uit te breiden of zich te vestigen op een middelgrote dan wel grote locatie, die hierdoor extra moeite zullen hebben met het vinden van een geschikte locatie.

Daarnaast spelen bedrijventerreinen een belangrijke rol in de verduurzamingsslag die de regio dient te maken. Het is de verwachting dat de overgang naar een circulaire economie extra ruimte gaat vragen. In een circulaire economie is namelijk ruimte nodig voor bedrijfsactiviteiten zoals reparatie, delen, recycling, de verwerking van (bio) grondstoffen en de benodigde transportinfrastructuur – activiteiten die doorgaans niet eenvoudig in te passen zijn in woongebieden. Hetzelfde geldt voor de energietransitie: windturbines en grootschalige zonnecollectoren zijn wenselijker op bedrijventerreinen dan in woongebieden.

Logistiek en landschap

We zien dat op (grootschalige) bedrijventerreinen de voorraad logistiek vastgoed in de regio gestaag is gegroeid. In de periode 2013–2023 groeide het totale areaal logistiek vastgoed van 0,9 naar 1,2 miljoen m². Een deel van dit type vastgoed, zoals distributiecentra, faciliteren de

wederuitvoer via Regio Zwolle – de goederen die op weg zijn van de ene naar de andere locatie buiten de regio en minimaal een keer worden overgeslagen in de regio zonder (noemenswaardige) bewerking. Zo bleek in 2022 iets meer dan de helft (51 procent) van de totale export uit Regio Zwolle uit wederuitvoer te bestaan, terwijl dit landelijk 45 procent was. Het geeft aan dat de export van Regio Zwolle sterk afhankelijk is van doorvoer en in mindere mate van binnenlands gefabriceerde goederenuitvoer. De regio fungeert als belangrijke schakel in (inter)nationale handelsketens. Hierbij past overigens de kanttekening dat deze positie negatieve effecten met zich meebrengt in de vorm van druk op de infrastructuur en nadelige effecten voor milieu en omgeving ('verdozing van het landschap'). Logistiek is echter een belangrijke sector in de huidige economie en essentieel voor het functioneren van veel bedrijven en sectoren. Voor 2024 zit nog ruim 142.000 m² logistiek vastgoed in de pijplijn. Het vraagt dan ook aandacht om (toekomstig) logistiek vastgoed te plannen, te ontwikkelen en ruimtelijk in te passen met nadrukkelijk oog voor de kwaliteit van omgeving en milieu. Landschappelijke waarde en kwaliteit is een cruciale vestigingsplaatsfactor voor bewoners, bezoekers én bedrijven.

1. BREDE WELVAART²

- **Brede welvaart biedt een denk- en doekader om afzuilen in het hier en nu, tussen hier en elders, en tussen nu en later in beeld te brengen en onvermijdelijke keuzes te agenderen.**
- **In vergelijking met het Nederlands gemiddelde scoort de Regio Zwolle relatief ongunstig op het gebied van bereikbaarheid van voorzieningen, opleidingsniveau, bbp per inwoner en fosfaat- en stikstofuitscheiding van de landbouw, maar steekt juist gunstig af in termen van broeikasgasemissies, emissies van fijnstof, particulier opgewekte zonne-energie, mediaan vermogen, werkloosheid en sociale indicatoren op het gebied van vrijwilligerswerk en veiligheid.**
- **In het afgelopen decennium zien we Regio Zwolle op veel indicatoren naar het gemiddelde toe bewegen: gunstige scores worden wat minder gunstig, maar ongunstige scores verbeteren juist.**

Voor de bepaling van de brede welvaart in Regio Zwolle sluiten we nauw aan bij de door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) ontwikkelde Monitor Brede Welvaart. Daarmee doen we recht aan de verschillende dimensies die tezamen de welvaart van een regio bepalen, met bijzondere aandacht voor de samenhang of onderlinge verbanden tussen de thema's en indicatoren. Zo kan door analyse van de cijfers sterke en minder sterke punten van de regio gesignaleerd worden, en hoe deze zich ontwikkelen over de tijd. Daarmee ontstaat een 'evidence base' die behulpzaam is voor het voeren van de discussie of de regio het 'goede' doet; investeert het in de juiste thema's? Het voedt beleid en biedt een afwegingskader dat helpt om integrale keuzes te maken op weg naar meer brede welvaart, voor het heden en de toekomst, en rekening houdend met de consequenties elders.

1.1 Werken aan en met brede welvaart

Meerjarige agenda: inzet op brede welvaart

Met 'Regio Zwolle Stapt Door – Meerjarige Agenda 2024–2028' heeft Regio Zwolle een perspectief vastgesteld dat leidend is voor waar de regio de komende jaren in gezamenlijkheid aan gaat werken.³ Met de nieuwe Meerjarige Agenda wordt nadrukkelijk ingezet op versterking van de brede welvaart: 'We willen het goede leven in Regio Zwolle bevorderen'.

² Deze bijdrage is verzorgd door Henri L.F. de Groot en Yashvant Premchand, van de Vrije Universiteit Amsterdam. Dit hoofdstuk toont qua opzet gelijkenis met de uitwerking van het onderdeel brede welvaart in de Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2023; beschikbaar via: <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/economische-verkenningen-metropoolregio-amsterdam-evmra/>.

³ Regio Zwolle Stapt Door. Meerjarige agenda 2024–2028, april 2023. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/meerjarige-agenda/>.

Het concept brede welvaart komt voort uit het besef dat vooruitgang meer is dan economische groei. Brede welvaart gaat over welvaart, welzijn en welbevinden van mensen – oftewel, de kwaliteit van leven en wat mensen van waarde vinden. Het gaat daarbij niet alleen om de kwaliteit van leven in het 'hier en nu'; het gaat ook om de impact op de kwaliteit van leven buiten de grenzen van de eigen stad, regio of land ('elders'), en de gevolgen voor toekomstige generaties ('later'). Het brede welvaartsdenken zorgt ervoor dat met een integrale blik gekeken wordt naar hoe het gaat met de regio. Daarnaast kan brede welvaart vooral ook gezien worden als een richtinggevend kader, waarbij de koers van de regio gericht is op het nastreven van niet-economische doelen en op het welzijn van individuen en huishoudens.

Brede welvaart als afwegingskader

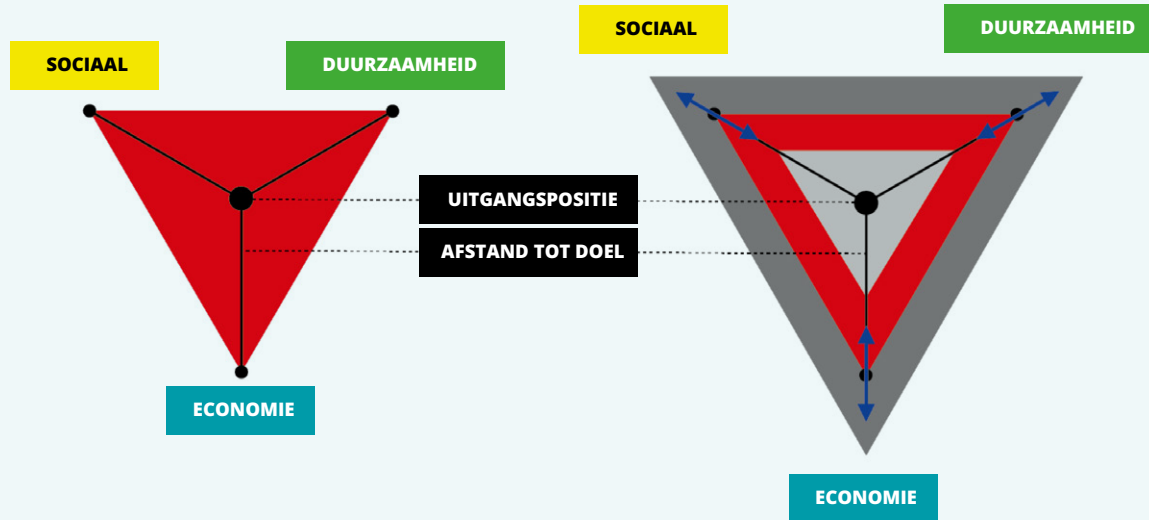
Denken over brede welvaart betekent denken in termen van afruilen en keuzes. Brede welvaart krijgt in Nederland steeds meer voet aan de grond als kader voor politieke en maatschappelijke keuzes. Niet alleen economische groei en werkgelegenheid worden belangrijk geacht, ook aspecten als gezondheid, veiligheid, milieu en huisvesting zijn belangrijk. De centrale onderdelen van brede welvaart kunnen in essentie worden teruggebracht tot drie dimensies van ontwikkeling: Economie, Sociaal, en Duurzaamheid. Deze terminologie is onder andere geïnspireerd door de in de Europese Unie veelvuldig gehanteerde S3-strategie die streeft naar *Smart, Socially inclusive en Sustainable development*. Om de kern van denken over brede welvaart te visualiseren is het behulpzaam om deze dimensies te plaatsen op de hoekpunten van een denkbeeldige driehoek. In een uitgangssituatie bevindt een samenleving zich op een bepaald punt in de driehoek met

onvermijdelijke afstand tot elk van de drie hoekpunten. De driehoek visualiseert daarmee dat de drie dimensies vanwege onvermijdelijke afruilen niet allemaal volledig bereikbaar zijn. Vanuit de uitgangssituatie binnen in de driehoek is er een afstand tot alle drie de doelen. De zijden van de driehoek verbeelden de afruilen tussen economische, sociale en duurzame ontwikkeling. Hoe groter de afstand, hoe sterker de afruil. Deze zijn geïllustreerd in figuur 1.1.

Elk economisch systeem bevindt zich op een bepaald moment op een punt in de driehoek, met daarmee samenhangende afstanden tot de doelstellingen van beleid. Dit vertrekpunt is geen statisch gegeven. Onder invloed van onder andere wijzigende voorkeuren, externe economische ontwikkelingen en beleid, kan er sprake zijn van een nieuwe balans tussen de drie dimensies van ontwikkeling (zie het rechterdeel van figuur 1.1). Steviger inzetten op verduurzaming zal de afstand tot het duurzaamheidsdoel verkleinen. Dit zal op korte termijn ten koste gaan van economische groei (door aanpassingen van productieprocessen, mogelijke verplaatsing van economische activiteit, et cetera). En zonder aanvullend beleid zal er naar verwachting ook meer energie-armoede ontstaan gegeven het relatief grote aandeel dat huishoudens met lage inkomens uitgeven aan energie waarvan de prijs op korte termijn hoger zal worden. Ziehier een eenvoudige maar krachtige weergave van de afruilen waarmee we in het hier en nu onvermijdelijk worden geconfronteerd en die dwingen tot fundamentele keuzes. Deze keuzes krijgen deels vorm in de keuze voor beleidsinstrumenten. Zo is er bijvoorbeeld een uitgebreide discussie over de voor- en nadelen van groene subsidies versus CO₂-beprijzing.

Figuur 1.1

BREDE WELVAART: AFRUILEN IN HET HIER EN NU

*Door keuzes te maken, kunnen afruilen kleiner (groter) worden, wat zichtbaar wordt in de kleinere (lichtgrijze) (grote donkergrijze) driehoek, waarbij de afstand tussen de uitgangspositie en de doelen kleiner (groter) worden.

Bron: Vrije Universiteit Amsterdam / Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2023.

Subsidies verzachten op korte termijn de pijn van de transitie, maar zijn minder efficiënt dan belastingen. Dit zal gevolgen hebben voor de mate waarin de afstand tot de economische en sociale doelen verandert bij verschillende invullingen van klimaatbeleid. Naast de afruilen in het hier en nu zijn er ook afruilen tussen 'hier en elders' en 'nu en later'. In het eerste geval gaat het om

verdelingsvraagstukken tussen ontwikkeling in Nederland versus de rest van de wereld, maar ook tussen de Randstad versus Regio Zwolle of de gemeente Zwolle versus andere gemeenten in Regio Zwolle. Het voorbeeld van de energietransitie kan wederom dienen ter illustratie. Opwek van groene energie in de directe nabijheid van de vraag is efficiënt gegeven de transportkosten van energie. Tegelijkertijd

zijn er belangrijke schaalvoordelen te behalen in het opwekken van energie, wat juist aanleiding geeft tot concentratie van opwek op plekken met relatief veel ruimte. Dit leidt tot keuzes die we bijvoorbeeld terugzien in discussies over de afstand van windparken op zee tot de kust en de aanleg van zonneweides. Op globale schaal spelen vergelijkbare vraagstukken, waarbij de verdeling van schaarse natuurlijke hulpbronnen tussen de rijke *Global North* en de *Global South* aan de orde is.

Bij de afruilen tussen nu en later staat met name het intergenerationele vraagstuk centraal, waarbij de ontwikkeling van huidige generaties de mogelijkheden van toekomstige generaties beïnvloedt. Ook hier is het voorbeeld van de energietransitie weer illustratief. Er is hier bij uitstek sprake van een intergenerationeel vraagstuk waarbij de huidige generaties en generaties voor ons de planetaire grenzen dusdanig ver hebben overschreden dat de negatieve gevolgen van klimaatverandering nu reeds zichtbaar zijn en in toenemende mate voor iedereen duidelijk maakt dat klimaatbeleid in het belang van toekomstige generaties niet alleen rechtvaardig maar ook onvermijdelijk is.

1.2 Brede welvaart Regio Zwolle

Geleidelijke beweging naar landelijk gemiddelde

Veel indicatoren zijn al jarenlang verzameld in eerdere edities van de Regio Zwolle Monitor en geven reeds een rijk beeld van de sociaal-economische ontwikkeling in Regio Zwolle. Als we de vergelijking maken tussen de reeds bestaande indicatoren en de indicatoren die het CBS verzamelt dan zien we dat met name de meer sociale indicatoren (veiligheid, welzijn, samenleving en gezondheid) tot op heden

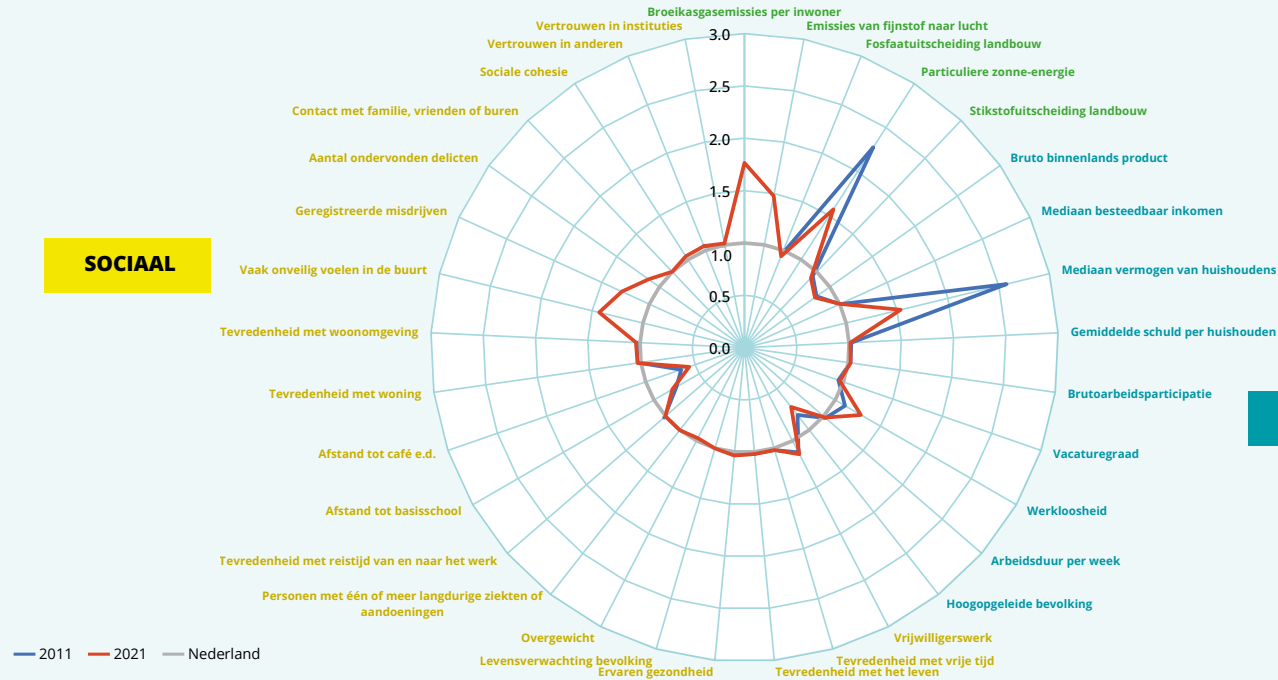
onderbelicht zijn gebleven in de monitoring. In deze 2023-editie van de Regio Zwolle Monitor komen we tot een verrijking die nauw aansluit bij het werk van het CBS in haar regionale Monitor Brede Welvaart (rMBW). Waar in de presentaties van het CBS relatief veel nadruk ligt op ontwikkelingen in de loop van de tijd ontwikkelen we hier een presentatievorm die behulpzaam is om verschillen tussen regio's beter in kaart te kunnen brengen en om afruilen zo scherp als mogelijk in beeld te kunnen brengen (zie tekstbox 'Brede welvaart in kaart: spinnenwebdiagram'). Nadrukkelijk willen we hier onderstrepen dat met het op deze manier presenteren van regionale brede welvaart er sprake is van een eerste stap in een groeimodel dat ons voor ogen staat. De regionale beschikbaarheid van indicatoren kent nog vele beperkingen, zowel in ruimtelijk detail als in lengte van beschikbare tijdreeksen. In toekomstige edities verwachten we dat de gepresenteerde informatie rijker en consistentere zal worden.

In figuur 1.2 zien we dat Regio Zwolle zich onderscheidt in termen van brede welvaart op een aantal dimensies. Op bereikbaarheid van voorzieningen scoort de regio duidelijk minder goed dan gemiddeld in Nederland. Dit geldt onder meer voor basisscholen en cafés. In termen van duurzaamheid steekt de regio zeer gunstig af evenals in termen van emissies van fijnstof en broeikasgasemissies, maar juist ongunstig op het gebied van landbouwgerelateerde emissies als stikstof en fosfaat. Ook opvallend is de grote hoeveelheid particulier opgewekte zonne-energie. Ook op sociale indicatoren zoals vrijwilligerswerk, gevoel van veiligheid en geregistreerde misdrijven is het goed toevoegen in Regio Zwolle. In vergelijking met Nederland zijn mediane vermogens bovendien groot en is de werkloosheid laag.

Figuur 1.2

BREDE WELVAART IN REGIO ZWOLLE

Relatieve scores ten opzichte van Nederland (Nederland = 1)*; 2011 en 2021

* Een hogere score is gunstig in termen van brede welvaart.

Bron: CBS (bewerking: Vrije Universiteit Amsterdam en hogeschool Windesheim).

Als we opvallende ontwikkelingen in de tijd beschouwen dan zien we onder andere een relatieve toename van geregistreerde misdrijven en een afname van mediane vermogens van huishoudens. De rest van Nederland trekt het been ook bij in opwerk van zonne-energie. Over de hele linie beschouwd zien we Regio Zwolle wat meer richting landelijke gemiddeldes bewegen op de meeste indicatoren: gunstige scores worden wat minder gunstig en ongunstige scores verbeteren juist.

Brede welvaart in deelgebieden

Naast een vergelijking van Regio Zwolle met Nederland is het ook mogelijk om fijnmaziger naar afzonderlijke deelregio's binnen Regio Zwolle te kijken, om daarmee ook een beeld te krijgen van verschillen binnen de

regio. We hebben daarvoor de regio ingedeeld in zeven deelgebieden (zie bijlage 2 voor de gemeentelijke samenstelling van de betreffende deelgebieden). Figuur 1.3 bevat een tabel die, voor de indicatoren waarvoor voor alle gemeenten informatie beschikbaar is, de verschillen binnen de regio laat zien. Indicatoren zijn hierbij gerangschikt op basis van de gemiddelde score voor Regio Zwolle van hoog (gunstig) naar laag (ongunstig). Uit de rangschikking van indicatoren en bijbehorende kleurschakeringen spreekt een zekere homogeniteit van de regio; over het algemeen presteren de verschillende deelgebieden, in termen van brede welvaart, op delfde wijze in vergelijking met Nederland. Maar de tabel legt tegelijk bloot dat achter de regionale gemiddelden soms opvallende verschillen schuil gaan. Zwolle, als meest stedelijke

BREDE WELVAART IN KAART: SPINNENWEBDIAGRAM

De brede welvaart van Regio Zwolle brengen we in kaart op een manier die nauw aansluit bij de door het CBS ontwikkelde regionale Monitor Brede Welvaart (rMBW). Het CBS verzamelt voor een groot aantal thema's indicatoren die inzicht geven in het functioneren van de economie en samenleving in het hier en nu, waarbij ook rekenschap wordt gegeven van ontwikkelingen nu versus later en hier versus elders. Om het presteren van Regio Zwolle in kaart te kunnen brengen op de veelheid aan indicatoren, hebben we gekozen voor de presentatie van de informatie in de vorm van een spinnenweb. Randon staan de indicatoren gerangschikt die het CBS onderscheidt. We kijken hier af van de indeling in de acht thema's van het CBS en brengen het onderscheid terug tot drie thema's: economie, sociaal en

duurzaamheid. Elke indicator wordt gestandaardiseerd op het Nederlandse gemiddelde. Een score van 1 betekent dus dat Regio Zwolle hetzelfde scoort op de betreffende indicator als Nederland. Een hogere score betekent dat de betreffende indicator in Regio Zwolle ten opzichte van Nederland gunstig afsteekt in de bijdrage aan brede welvaart. Een score van 1,2 (0,8) betekent dat de score 20 procent (on)gunstiger is dan die voor het Nederlandse gemiddelde. Voor indicatoren waarvoor in de brondata geldt dat een hogere waarde een ongunstigere uitkomst betekent (bijvoorbeeld afstand tot voorzieningen) is in onze presentatie de inverse gebruikt om ervoor te zorgen dat een hogere waarde voor de index een betere score voor Regio Zwolle betekent. In de vervaardigde spinnenwebdiagram (figuur 1.2) hebben we de scores voor 2021 afgebeeld en indien beschikbaar die van 2011. Zodoende geeft het ook een indruk van de ontwikkeling in de tijd. In bijlage 1 zijn de CBS-indicatoren die in voldoende mate beschikbaar zijn beschreven.

deelgebied van de regio, wijkt op enkele indicatoren duidelijk af van het regiogemiddelde en de overige deelgebieden. Dit is onder andere goed te zien bij de milieu-indicator emissies van fijnstof, maar ook ten aanzien van de indicator hoogopgeleide beroepsbevolking,

die bovengemiddeld hoog is. Ook springt de impact van de landbouw eruit, in termen van stikstof en fosfaatscheiding. Noordoost-Flevoland met zijn sterke akker- en tuinbouw wijkt duidelijk af van de regio's met een landbouw die wordt gekenmerkt door veehouderij.

Figuur 1.3

BREDE WELVAART IN DE DEELGEBIEDEN VAN REGIO ZWOLLE

Relatieve scores ten opzichte van Nederland (Nederland = 1)*; 2021.

	KOP VAN OVERIJSSSEL	NOORD-VELUWE	NOORDOOST-FLEVOLAND	VECHTDAL	ZUIDWEST-DRENTHE	ZUIDWEST-OVERIJSSSEL	ZWOLLE	REGIO ZWOLLE
Broeikasgasemissies per inwoner	1,64	1,78	1,50	1,41	1,77	1,52	3,56	1,77
Particuliere zonne-energie	1,24	1,44	1,60	1,81	1,88	2,20	1,22	1,57
Mediaan vermogen van huishoudens	1,53	2,09	1,23	2,01	1,43	2,26	0,74	1,54
Emissies van fijnstof naar lucht	1,84	1,42	1,72	2,50	1,42	2,50	0,83	1,48
Vaak onveilig voelen in de buurt	1,67	1,43	0,87	1,67	1,67	1,67	1,54	1,43
Geregistreerde misdrijven	1,24	1,25	1,34	1,28	1,20	1,55	1,34	1,29
Werkloosheid	1,33	1,38	1,27	1,35	1,23	1,43	1,14	1,28
Vrijwilligerswerk	1,15	1,09	1,06	1,23	1,19	1,16	1,14	1,14
Aantal ondervonden delicten	1,16	1,25	0,98	1,16	1,41	1,16	0,92	1,13
Vertrouwen in anderen	1,05	1,00	0,97	1,13	1,00	1,03	1,13	1,05
Sociale cohesie	1,06	1,05	0,98	1,06	1,05	1,06	1,02	1,04
Evaren gezondheid	1,05	1,04	0,99	1,05	1,05	1,06	1,03	1,04
Tevredenheid met woonomgeving	1,03	1,03	1,05	1,06	1,00	1,04	1,04	1,04
Nettoarbeidsparticipatie	1,04	1,04	1,05	1,04	0,99	1,04	1,05	1,03
Tevredenheid met woning	1,05	1,05	1,03	1,05	1,00	1,04	1,01	1,03
Brutoarbeidsparticipatie	1,03	1,02	1,04	1,03	0,99	1,02	1,04	1,02
Tevredenheid met vrije tijd	1,00	1,03	1,02	1,05	1,04	1,00	0,99	1,02
Tevredenheid met het leven	1,02	1,02	1,02	1,03	1,02	1,03	1,01	1,02
Arbeidsduur per week	1,02	1,00	0,99	1,02	1,01	1,14	1,02	1,02
Vertrouwen in instituties	1,01	1,01	1,03	1,01	0,98	1,02	1,04	1,01
Gemiddelde schuld per huishouden	1,04	0,91	1,01	0,97	1,09	1,00	1,06	1,01
Mediaan besteedbaar inkomen	0,99	1,03	1,01	1,03	0,99	1,05	0,99	1,01
Levensverwachting bevolking	1,00	1,00	1,01	1,01	1,00	1,01	1,00	1,00
Contact met familie, vrienden of bureu	1,00	1,02	0,99	1,01	1,02	1,01	0,97	1,00
Tevredenheid met reistijd van en naar het werk	0,99	0,99	0,97	1,01	1,03	1,01	1,01	1,00
Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen	1,06	1,00	1,01	1,08	0,89	1,01	1,01	1,00
Overgewicht	0,95	0,95	1,01	0,93	0,94	0,95	1,08	0,97
Vacaturegraad	0,93	0,96	1,07	0,93	0,98	0,93	0,93	0,96
Fosfaatscheiding landbouw	0,77	0,74	2,63	0,77	1,56	0,77	0,77	0,94
Stikstofscheiding landbouw	0,75	0,76	2,66	0,75	1,44	0,75	0,75	0,92
Bruto binnenlands product	0,89	0,88	0,73	0,89	0,72	0,76	0,89	0,83
Afstand tot basisschool	0,86	0,90	0,69	0,69	0,70	0,66	1,17	0,80
Hoogopgeleide bevolking	0,62	0,64	0,61	0,62	0,67	0,75	1,10	0,72
Afstand tot café e.d.	0,68	0,97	0,47	0,51	0,41	0,70	0,57	0,56

* De kleurschakeringen geven een indicatie van de mate waarin de score op een brede welvaartsdimensie afwijkt van 1, waarbij donkerder blauw een gunstigere en donkerder rood een ongunstigere score t.o.v. Nederland aangeeft.

Bron: CBS (bewerking: Vrije Universiteit Amsterdam en hogeschool Windesheim).

UITGELICHT: BREDE WELVAART IN DE PRAKTIJK; BREDE WELVAARTCREATIE BIJ MKB-FAMILIEBEDRIJVEN⁴

De maatschappelijke aandacht voor brede welvaart groeit. Brede welvaart is niet meer weg te denken uit het economisch denkgoed. Het CBS rapporteert sinds enkele jaren de cijfers en de ontwikkeling van brede welvaart. Het onderwerp leeft breed in de maatschappij: in 2021 brachten VNO-NCW en MKB-Nederland een werkgeversvisie uit met een agenda voor 2030, waarin brede welvaart centraal staat. Regio Zwolle kent een bovengemiddeld aantal familiebedrijven. Door de waarden die familiebedrijven vaak uitdragen, is het voor veel van dit type bedrijven een vanzelfsprekendheid om bij te dragen aan brede welvaart. Hoe zij dit doen beschrijven we aan de hand van enkele praktijkvoorbeelden. De voorbeelden komen uit het onderzoeksproject 'Brede Welvaartcreatie door mkb-familiebedrijven', gefinancierd door Regieorgaan SIA. Dit project is een samenwerking tussen hogeschool Windesheim, Hogeschool Rotterdam, Universiteit Utrecht, FBned en acht Nederlandse mkb-familiebedrijven.

Brede welvaart in de regio: een taak voor familiebedrijven

In Regio Zwolle zijn bovengemiddeld veel familiebedrijven te vinden. In 2021 was van de bedrijven met meer dan één medewerker 66 procent een familiebedrijf, tegenover 58 procent landelijk.⁵ Vooral binnen het mkb zijn familiebedrijven oververtegenwoordigd. De meeste familiebedrijven in de Regio Zwolle hebben meerdere eigenaren (84 procent), waarvan 7 procent ook eigenaren buiten de familie heeft met een minderheidsaandeel. Deze eigenaren moeten beslissingen nemen over de koers van het bedrijf: welke doelen willen we op de lange termijn realiseren? Hierbij worden

financiële doelen afgewogen tegen niet-financiële doelen. Welke mate van groei is nodig om continuïteit te waarborgen? Wie zijn ons belangrijkste stakeholders en hoe willen we met hen samenwerken? Wat willen we op de lange-termijn (in termen van generaties in plaats van jaren) bijdragen aan de samenleving met onze ondernemende familie? Familiebedrijven nemen deze beslissingen vaak vanuit gezamenlijke familiewaarden.

Bedrijven worden in toenemende mate geacht hun verantwoordelijkheid te nemen in het creëren van brede welvaart: door de overheid, maar ook door medewerkers, klanten en andere stakeholders. Veel familiebedrijven vinden het sinds jaar en dag vanzelfsprekend om bij te dragen aan brede welvaart. De lange termijn-oriëntatie en het denken in generaties, de sterke worteling in de lokale omgeving van het bedrijf en de familiewaarden die ten grondslag liggen aan de bedrijfscultuur zijn factoren die hieraan bijdragen. De welvaart en het welzijn van de mensen – zowel binnen als buiten het bedrijf – staan voor hen centraal. Waar de interne focus zich kan uiten in de verbetering en ondersteuning van langdurige tevredenheid en welzijn van personeel, kan een externe focus zich uiten in bijvoorbeeld de aansluiting met het onderwijs of het verminderen van eventuele negatieve impact op natuur en milieu. Om effectief te zijn in het realiseren van dergelijke doelen is een strategische aanpak van brede welvaart belangrijk. Het is daarbij essentieel om de familiewaarden, de bedrijfsdoelen en de maatschappelijke opdrachten goed op elkaar af te stemmen (zie figuur 1.4).

⁴ Dit kader bevat een gastbijdrage van het Expertisecentrum Familiebedrijven van hogeschool Windesheim, gemaakt door Rosemarie Steenbeek en Dagmar Hattenberg.

⁵ CBS, Familiebedrijven in Nederland 2020-2021, CBS, oktober 2022.

Figuur 1.4

DE BREDE WELVAART DRIEHOEK VAN FAMILIEBEDRIJVEN

Bron: Expertisecentrum Familiebedrijven, hogeschool Windesheim (2023).

De brede welvaart driehoek van familiebedrijven in de praktijk

Familiebedrijven die effectief zijn in het creëren van brede welvaart laten de maatschappelijke opgaven aansluiten op hetgeen belangrijk is voor hen als familie – de familiewaarden – en de bedrijfsdoelstellingen. Dit vraagt om een strategische visie en aanpak op brede welvaart-creatie. Voor elk familiebedrijf is dit anders; waar bij de één de activiteiten rondom brede welvaart al onderdeel uitmaken van het business model, zijn voor andere bedrijven de activiteiten informeel en intuïtief georganiseerd.

Hiernaast geven we drie voorbeelden van familiebedrijven die de drie elementen uit de figuur hebben afgestemd met als doel brede welvaart te creëren. Deze voorbeelden kunnen andere familiebedrijven inspireren die nadenken over het vergroten van hun maatschappelijke impact.

Brede welvaart is een rijk begrip waar verschillend invulling aan wordt gegeven. Familiebedrijven lijken zich veelal te baseren op de brede welvaart driehoek – de afstemming tussen familiewaarden, bedrijfsdoelstellingen en een zelfgekozen maatschappelijke opgave. De drie casussen illustreren hoe de brede welvaart driehoek in de praktijk toepasbaar is.

Boerhof Projectinrichters

Als projectinrichter richt Boerhof zich op het professioneel inrichten van nieuwe of bestaande ruimtes, voornamelijk kantoren, onderwijs- en zorginstellingen. Naast het interieurontwerp en de daadwerkelijke inrichting krijg je er ook een stuk onderhoud en reparatie van de inrichting bij.

Opgericht: 1973

Eigenaar: Kristel Leerkes-Boerhof,
2^e generatie

Medewerkers: 30

Locatie: Heeten

Brede welvaart focus:

- Milieu en circulariteit
- Binden lokaal talent
- Regionale samenwerking

Wie aan Boerhof Projectinrichters denkt, denkt aan circulariteit. Althans, als het aan directeur Kristel Leerkes-Boerhof ligt. Kristel, dochter van oprichter John, is opgegroeid in een familie waar het vanzelfsprekend is dat je omkijkt naar elkaar. Bij Boerhof was altijd ruimte om stages te doen, ongeacht of de student vanuit het regulier- of speciaal onderwijs komt. Zo heeft het bedrijf sinds 1993 een medewerker in dienst, die gestart is met een stage vanuit het speciaal onderwijs. Datzelfde jaar heeft Boerhof een milieuprijs gewonnen door te besparen op verpakkingsmateriaal. Nadat Kristel in 2002 haar vader opvolgde en aantrad als directeur, zette ze dezelfde brede welvaartlijn door, breidde ze deze activiteiten uit en verankerde ze deze activiteiten uiteindelijk ook in de strategie.

Nadat Kristel al jaren complimenten krijgt over de circulaire werkwijzen en het sociale karakter van het familiebedrijf, besluit ze na een paar moeilijke

jaren in 2007 het roer om te gooien. Brede welvaartcreatie moet niet iets zijn dat Boerhof erbij doet, het moet een wezenlijk onderdeel worden van de bedrijfsstrategie. In plaats van activiteiten die toevallig op Kristel's pad komen, wordt er actief gekeken naar de volgende stap naar circulair ondernemerschap. Vanaf 2013, het veertigjarige jubileumjaar van het familiebedrijf, gaat het snel met de innovaties. Boerhof start steeds meer samenwerkingen met leveranciers en stoffeerdere, waarbij bijvoorbeeld plastic lijmmemmers worden vervangen door recyclebare verpakkingen. Pilots worden uitgevoerd met recyclebare vloertegels. De wens om jongeren in de regio te behouden krijgt in 2019 vorm met de Innovatiehub Salland. Dit is een structurele samenwerking met drie andere lokale bouwtechnische familiebedrijven, ondersteund door de gemeente Raalte, om talent van alle studierichtingen aan te trekken, of in de regio te houden.

Een strategische aanpak vraagt ook om het maken van keuzes die niet altijd makkelijk zijn; ook over de samenwerking met klanten en leveranciers. Als projectinrichter is Boerhof afhankelijk van klanten die openstaan voor circulaire producten en diensten en bereid zijn hiervoor te betalen. Dit betekent dat er niet meer wordt samengewerkt met klanten die niets geven om circulariteit en enkel voor de laagste prijs gaan. Dezelfde keuzes maakt Kristel ook bij leveranciers. Ondanks dat ze nu een goed netwerk heeft van duurzame partners, wordt er soms afscheid genomen van leveranciers wanneer deze niet meekunnen met de circulaire ambitie van het familiebedrijf. Naast dat Kristel het brede welvaart DNA van haar ouders heeft meegekregen, heeft ze ook geleerd bescheiden te zijn. Ondanks dat dit jaar de tiende editie van Boerhof's MVO-rapportage is uitgekomen, geeft Kristel aan dat er nog voldoende verbetering mogelijk is. Haar wens is om brede welvaart als een olievlek te laten verspreiden en dat betekent dat er over gepraat moet worden. Zowel intern naar de medewerkers, als extern naar klanten en leveranciers.

Suplacon

Suplacon is gespecialiseerd in plaatbewerkingen op maat, in kleine en middelgrote series, waaronder lasersnijden, kanten, afbramen of verspanen. Daarnaast verzorgt het bedrijf ook oppervlaktebehandelingen en assemblage.

Opgericht: 1978, in handen van de familie sinds 2012.

Eigenaar: Jellard Koers, 1ste generatie en Antijn Koers, 2^e generatie

Medewerkers: Circa 100

Locatie: Emmeloord

Brede welvaart focus:

- Medewerkers
- Talentontwikkeling
- Regionale samenwerking

Bij het familiebedrijf Suplacon staat de ontwikkeling van de mens centraal. Dat dit niet slechts een holle frase is blijkt wanneer je het nieuwbouwkantoor ziet. De scheiding tussen kantoormedewerkers en de medewerkers in de productiehal is slechts een glazen wand: symbolisch voor de verbinding binnen het bedrijf. Het is voor Jellard, eerste generatie eigenaar, belangrijk dat alle medewerkers elkaar zien: de mens achter de medewerker. Deze visie reikt verder dan de glazen wand. Zo weet Jellard uit eigen ervaring hoe vervelend het kan zijn als je als medewerker geen mogelijkheid krijgt om jezelf te ontwikkelen. Een herinnering waar hij, jaren later, nog altijd naar van kan worden. Jellard: *"Ik heb mij voorgenomen dat ik dat anders zou doen in mijn leven, waar ik kan."* Het familiebedrijf is voor hem dan ook de perfecte plek om deze ambitie te realiseren, onder andere in de vorm van een talentmanagementplan.

Een belangrijk onderdeel van Suplacon's talentmanagementplan is om de medewerkers iets mee te geven dat ze vanuit hun eigen kennis, opleiding of opgroeiomgeving niet hebben meegekregen. Het opgestelde ontwikkelbudget is dus niet gericht om medewerkers beter te laten lassen of kanten, maar om hun persoonlijkheid te laten groeien, een bredere blik en een stuk flexibiliteit te creëren in hun eigen positie binnen en buiten het bedrijf, dan wel een ambitie aan te wakkeren om meer te doen en meer te kunnen dan de functie met zich meebrengt. Om deze ambitie te realiseren werkt Jellard samen met veel partijen uit de regio. Er prijkt niet voor niets trots 0527, het netnummer van Emmeloord, op de voorgevel van het bedrijfspand. Het werk van Suplacon wordt ook erkend door de gemeente Noordoostpolder. Als buitengewoon werkgever wordt het familiebedrijf gevraagd mee te denken over de participatie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, en met succes: de catering en in-house-service van het bedrijf is zo veel mogelijk ondergebracht bij mensen die een steuntje in de rug nodig hebben.

De ambitie van goed werkgeverschap is doorgegeven aan de volgende generatie. Antijn, tegenwoordig HR verantwoordelijke, spreekt over *begeerlijk werkgeverschap*. Zo wordt ook een gezonde levensstijl gestimuleerd; de in de Noordoostpolder bekende Fish-Potatorun – een hardloophwedstrijd van Urk naar Emmeloord – wordt jaarlijks gesponsord en het familiebedrijf betaalt tevens een deel van het lidmaatschap van een sportschool of sportvereniging. Daarnaast helpen ze medewerkers stoppen met roken. Met dit laatste punt wordt er ook een spanningsveld aangesneden, want hoever kan je als werkgever gaan? En willen werknemers wel altijd mee met deze ontwikkelingen? Vooralsnog verkent Suplacon nog ongebaande paden op het gebied van begeerlijk werkgeverschap, om het familiebedrijf toekomstbestendig te houden.

Foreco Houtproducten

Foreco is een innovatieve speler binnen de houtsector. Op de locatie in Dalfsen ontwikkelt, produceert en verhandelt het familiebedrijf houtproducten voor de professionele en particuliere markt. Daarnaast zijn ze onder de naam Ijreka producent van houten speeltoestellen en worden er vanuit een vestiging in Noordeloos lichte prefab houtconstructies vervaardigd en projectmatige gevelmontage verzorgd.

Opgericht: 1983

Eigenaar: Klaas-Jan en
Gert Swager, 2^e generatie

Medewerkers: Circa 100

Locatie: Dalfsen en
Noordeloos (Zuid-Holland)

Brede welvaart focus:

- Duurzame innovaties
- Plezier in en buiten het werk
- Regionale samenwerking

Bij het vaststellen van brede welvaartsinitiatieven is bij Foreco Houtproducten het onderbuikgevoel van de broers Swager (tevens eigenaars) de sturende kracht. Voor hen staat “plezier” bovenaan de lijst en er is altijd ruimte voor activiteiten die hieraan bijdragen. De flexibele aanpak die ze hanteren, wordt als essentieel beschouwd; niet alles hoeft vanuit het managementteam te worden georganiseerd. Hierdoor weten medewerkers regelmatig hun weg te vinden naar de broers, en vice versa. Initiatief is leidend, ongeacht wie het bedenkt of uitvoert.

Naast de centrale rol van “plezier” onderscheidt Foreco zich door voortdurende innovatie op het gebied van houtproducten. Dat streven weerspiegelt zich in de bedrijfs slogan: “innovatief met hout”. Binnen de R&D-afdeling van het familiebedrijf doet Foreco technisch of innovatief onderzoek om de toepassingen van hout te verbreden en de levensduur

ervan te verlengen. Beide soorten activiteiten, zowel het streven naar plezier als productinnovatie, werden oorspronkelijk door hun vader Peter in gang gezet, en de broers zetten deze traditie voort, waarbij ze de activiteiten zelfs verder uitbreiden. Een constante overweging is dat deze activiteiten moeten passen bij de kernactiviteit van het bedrijf: houtbewerking. Dit leidt ertoe dat de broers voortdurend keuzes moeten maken over welke brede welvaartsinitiatieven ze willen ondernemen en op welke manier ze dat willen doen. Zo legt Klaas-Jan uit dat er na het zagen veel zaagsel overblijft. In plaats van dat zaagsel te gebruiken voor energieopwekking binnen het bedrijf, verhandelt Foreco liever het restproduct aan een lokale boer, zodat deze biologische landbouw kan bedrijven. Voor de broers heeft dit veel meer waarde dan het zelf omzetten van zaagsel in warmte. Daarnaast nemen de broers deel aan diverse Europese en nationale projecten, waarin onderzoek wordt gedaan naar de conversie van restproducten (zoals zaagsel en ander snijafval) naar duurzame hulpbronnen. Dit zou uiteindelijk moeten leiden tot vervangende producten voor fossiele grondstoffen. Een andere strategische keuze die de broers hebben gemaakt, heeft betrekking op groene energieopwekking. De daken van hun bedrijfspanden zijn bezaaid met zonnepanelen, maar Foreco bezit zelf geen zonnepanelen. In plaats daarvan hebben ze de daken ter beschikking gesteld en het eigendom van de panelen verdeeld over de regio. Hierdoor voorkomt Foreco, zoals ze zelf zeggen, dat het landschap wordt overspoeld met zonnepanelen. Het opwekken van energie wordt niet beschouwd als een kernactiviteit van het familiebedrijf, maar op deze manier draagt het bedrijf wel bij aan de lokale gemeenschap. Kortom: Foreco blijft bij het vaststellen van brede welvaartsinitiatieven trouw aan zijn kernwaarden plezier, innovatie en duurzaamheid. Deze waarden leiden tot beslissingen die de bedrijfsactiviteiten vormgeven en die bijdragen aan het welzijn van zowel de lokale gemeenschap als de bredere maatschappij. De broers Swager hebben de erfenis van hun vader voortgezet en zetten zich in voor een duurzame toekomst voor hun familiebedrijf en de wereld om hen heen.

2. ECONOMIE

- Voor 2023 wordt in Regio Zwolle een economische groei van 0,6 procent verwacht; landelijk is de verwachte groei 0,7 procent.
- In 2022 waren 426.120 personen werkzaam in Regio Zwolle, 11.800 meer dan in 2021. De werkgelegenheid in de regio groeide daarmee met 2,9 procent; landelijk was de groei eveneens 2,9 procent.
- Over langere termijn blijken de sectoren Zakelijke diensten, Handel, Industrie en Landbouw bovengemiddeld goed te gedijen in de regio.
- Medio 2022 was het aantal bedrijfsvestigingen in de regio 4,5 procent hoger dan een jaar eerder (+3.540 vestigingen). In Nederland als geheel bedroeg de groei van het aantal vestigingen 6,0 procent.
- Het grootste deel van de groei van het aantal bedrijfsvestigingen komt voor rekening van de eenmanszaken. In 2022 telde Regio Zwolle 53.560 eenmanszaken; een groei van 5,8 procent ten opzichte van 2021. Landelijk was de groei 7,5 procent.
- In 2022 vertegenwoordigde het mkb (2 tot 200 werkzame personen) 34,6 procent van het totaal aantal vestigingen en was tegelijkertijd goed voor 63,1 procent van het aantal banen in Regio Zwolle.
- In 2022 daalde de export van goederen naar het buitenland met 5,0 procent ten opzichte van een jaar eerder; de nationale export steeg met 16 procent.
- 68 procent van de export had een Europees land als bestemming. In 2021 was dit nog 54 procent.

In dit hoofdstuk presenteren we verschillende indicatoren die een indruk geven van het verdienvermogen en andere kenmerken van de regionale economie. We staan stil bij de recente regionaal-economische ontwikkeling door te kijken naar de groei van het bruto regionaal product (brp) en arbeidsproductiviteit. Ook schenken we aandacht aan bestaanszekerheid; hoeveel huishoudens leven in armoede en hoe groot is de inkomens(on)gelijkheid in de regio? We kijken verder naar de ontwikkeling van het aantal banen in de regio. Op basis daarvan gaan we na wat kenmerkend is voor de economie van Regio Zwolle. Dit wordt sterk bepaald door de sectorale samenstelling: we hebben in beeld gebracht in welke mate de verschillende sectoren gegroeid dan wel gekrompen zijn – en wat de drijvende krachten daarachter zijn. Daarnaast kijken we naar de ontwikkeling van het aantal vestigingen van bedrijven in de regio; hoeveel en wat voor type bedrijven zijn vooral actief in de regio. Tot slot gaan we in op hoe het regionale bedrijfsleven ervoor staat qua internationale oriëntatie; hoe heeft met name de export zich ontwikkeld en met welke landen drijft de regio handel.

2.1 Bruto regionaal product

Economische groei valt terug

De economische groei vertraagt. Na de uitbundige groei in 2021 en 2022, die in belangrijke mate inhaalgroei (en dus tijdelijk) was na corona, laat de economie in 2023 een flinke afkoeling zien. Zo bedroeg op jaarbasis voor 2022 de groei van het bruto regionaal product (brp) van Regio Zwolle 3,6 procent. Het liep daarmee achter op de groei van het bruto binnenlands product (bbp) die 4,5 procent bedroeg. Maar voorlopige cijfers laten zien dat voor heel 2023 de groei op zowel regionaal en landelijk niveau aanzienlijk

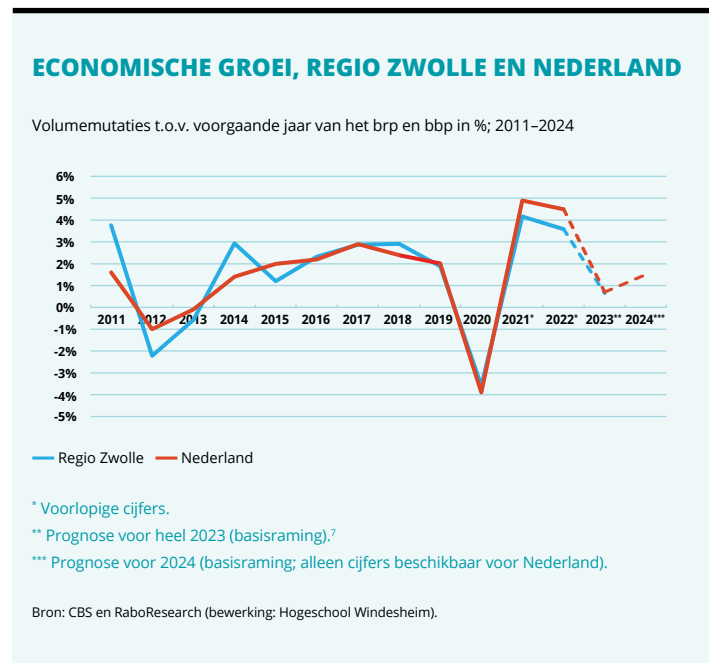
lager uitvalt: namelijk op respectievelijk 0,6 en 0,7 procent. De economie heeft de laatste jaren een aantal grote schokken verrassend goed doorstaan. Corona, de oorlog in Oekraïne (en de daardoor veroorzaakte energiecrisis), een rap oplopende inflatie en snelle renteverhogingen van centrale banken hadden grote gevolgen voor huishoudens en bedrijven. Maar de economie is, mede geholpen door het steunbeleid van de overheid, veerkrachtig gebleken. De arbeidsmarkt is krap gebleven wat zich onder andere uit in hogere lonen en een recordaantal mensen met een baan.

Voor 2024 heeft het Centraal Planbureau (CPB) een landelijke groei van 1,5 procent voorspeld. Hoewel de inflatie hoog is (en nog wel even blijft), zullen een krappe arbeidsmarkt, hogere lonen en steun van de overheid de koopkracht op peil houden. Een door het CPB eerder geraamde stijging van het aantal personen dat onder de armoedegrens beland lijkt afgewend. Door extra inkomensondersteunend beleid gaat het besteedbaar inkomen van huishoudens aan de onderkant van de inkomensverdeling erop vooruit en blijft het landelijk percentage personen onder de armoedegrens in 2024 gelijk aan 2023 (4,8 procent).⁶ Meer over armoede onder de bevolking in Regio Zwolle is te vinden in hoofdstuk 3.1.

Op langere termijn zal het groeipotentieel van de Nederlandse economie onder druk blijven staan, doordat de totale werkgelegenheid vooral door vergrijzing nog nauwelijks verder kan stijgen. Daarbij speelt dat vertraging

van de structurele productiviteitsgroei voortduurt, iets wat wereldwijd speelt. Maar ontwikkelingen in productiviteit zijn onzeker. Als nieuwe technologieën, zoals kunstmatige intelligentie (AI), sneller doorbreken dan verwacht, is een heropleving van de productiviteitsgroei niet uit te sluiten.

Figuur 2.1

⁶ CPB (2023). Macro Economische Verkenning 2024. Den Haag: Centraal Planbureau.

⁷ De economische groeicijfers van Regio Zwolle zijn berekend op basis van de groeicijfers van de vijf afzonderlijke COROP-regio's (Noord-Overijssel, Zuidwest-Overijssel, Zuidwest-Drenthe, Flevoland en Veluwe), die de regio gedeeltelijk of in zijn geheel overlappen. Hiermee is de groei toegewezen aan Regio Zwolle. Gewogen voor het deel van de bevolking van elk van de COROP-regio's dat tot Regio Zwolle behoort, is de gemiddelde economische groei van Regio Zwolle bepaald. Aanvullend zijn ramingscijfers van RaboResearch gebruikt, die op COROP-niveau een inschatting van de verwachte groei geven voor het jaar 2023.

Figuur 2.2

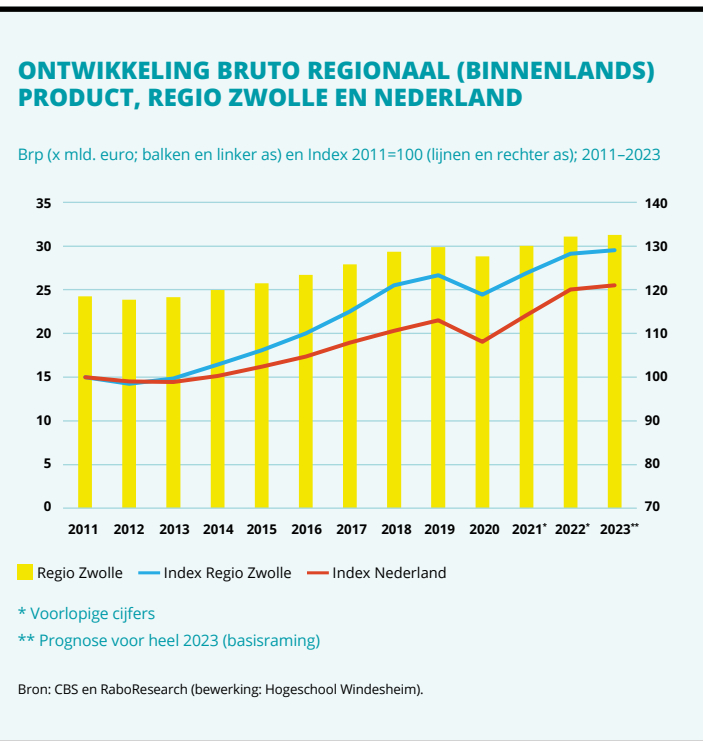
De tijdelijke ‘bevriezing’ van de economie vanwege corona, gedurende het grootste deel van 2020 en een minder groot deel van 2021, en de daaropvolgende inhaalgroei zijn goed terug te zien in het verloop van de ontwikkeling van het brp (en bbp) (zie figuur 2.2). Met de verwachte groeivertraging bedraagt het brp in 2023 € 31,3 miljard. Het aandeel van Regio Zwolle in de totale Nederlandse economie komt hiermee op zo’n 3,9 procent.

Over een langere periode zien we dat de groei van het brp van Regio Zwolle de bbp-groei overtreft. Tussen 2011 en 2023 groeide het brp met bijna 29 procent tegenover 21 procent groei van het bbp.

Arbeidsproductiviteit herstelt zich, maar minder goed dan landelijk

Het CPB benadrukt dat de groei van de economie op lange termijn vooral zal moeten komen van een hogere productiviteit per werkende. Maar al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw wordt de arbeidsproductiviteit gekenmerkt door een vertragende groei, een ontwikkeling die slechts ten dele wordt opgevangen door een toename van het arbeidsaanbod. De groei van de economie (productie) wordt namelijk vooral gerealiseerd door een sterke stijging van het aantal gewerkte uren van reeds werkzame personen en in veel mindere mate door een toename van de productie per gewerkt uur.

Arbeidsproductiviteit is de gemiddelde productie per werknemer per tijdseenheid. Doorgaans wordt hiervoor een jaar genomen. Als we vervolgens kijken naar het niveau van de arbeidsproductiviteit in

Regio Zwolle, dan blijkt deze structureel onder het landelijk gemiddelde te liggen (zie figuur 2.3). We zien ook dat door de coronacrisis de arbeidsproductiviteit een knauw heeft gekregen, maar een jaar later alweer hersteld is en boven het niveau ligt van voor de coronacrisis. In 2021 was de arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle 3,5 procent hoger dan een jaar eerder. Op landelijk niveau was het herstel

na corona nog iets groter; de arbeidsproductiviteit steeg met 5,1 procent. Dit relatief sterke herstel van de landelijke arbeidsproductiviteit maakt dat, over de langere termijn (2011–2021), de arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle en Nederland per saldo in dezelfde mate zijn gegroeid: met 17 procent. Na een periode waarin de regionale arbeidsproductiviteit jaarlijks harder steeg dan landelijk, blijkt het herstel na corona onvoldoende om deze trend voort te zetten. In absolute termen is het verschil in arbeidsproductiviteit tussen Regio Zwolle en Nederland opgelopen tot € 15.000; een jaar eerder was dit verschil nog € 12.900.

2.2 Banen

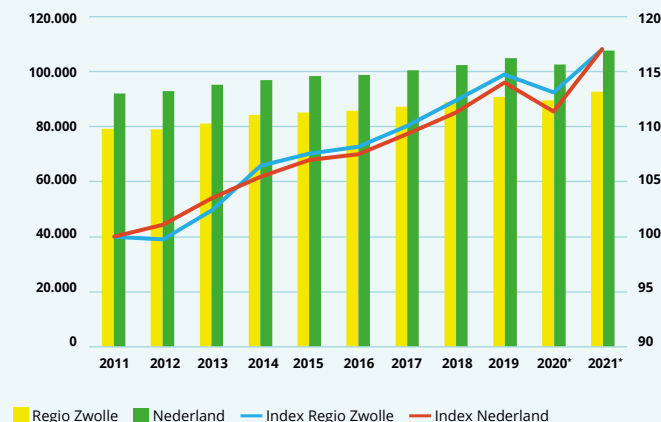
Groei aantal banen versnelt

In 2022 werkten 426.120 personen in Regio Zwolle, ruim 11.800 meer dan in 2021. De werkgelegenheid in de regio steeg daarmee met 2,9 procent, een bovengemiddelde stijging in vergelijking met voorgaande jaren. Op landelijk niveau steeg de werkgelegenheid eveneens met gemiddeld 2,9 procent. Na de coronapandemie wordt de regionale en landelijke economische ontwikkeling gekenmerkt door een hoge mate van inhaalgroei, onder andere weerspiegeld in een sterk groeiende

Figuur 2.3

ARBEIDSPRODUCTIVITEIT, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Productiviteit per werknemer per arbeidsjaar (in euro; balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as; 2011–2021)

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 2.4

arbeidsvraag. Over de langere termijn, van 2011 tot 2022, is de werkgelegenheid in Regio Zwolle met 14,9 procent toegenomen. In dezelfde periode bedroeg in Nederland de toename 12,0 procent.

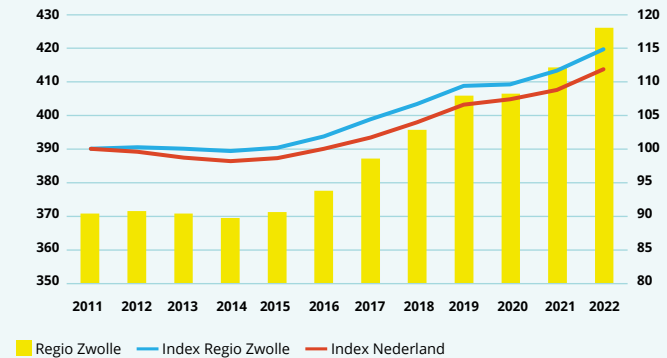
Als we kijken naar de verdeling van de werkgelegenheid over de verschillende sectoren in Regio Zwolle, dan blijken in 2022 drie sectoren het leeuwendeel – zo'n 46 procent – van de werkgelegenheid voor hun rekening te nemen. Het gaat om de sectoren Groot- en detailhandel (76.000 werkzame personen, aandeel van 17,8 procent), Gezondheids- en welzijnszorg (69.000, 16,1 procent) en Industrie (52.000, 12,2 procent). Ter vergelijking: op landelijk niveau zijn deze sectoren gezamenlijk verantwoordelijk voor 42 procent van de werkgelegenheid.

In 2022 is in bijna alle sectoren het aantal banen hoger dan een jaar eerder. Alleen in de sectoren Waterbedrijven en afvalbeheer en Financiële dienstverlening was sprake van lichte tot zeer lichte krimp. Daar staat tegenover dat tussen 2021 en 2022 de aanwas van werkgelegenheid het grootst was in de sectoren Gezondheids- en welzijnszorg (+2.790 werkzame personen), Onderwijs (+1.550) en Horeca (+1.340). Deze drie sectoren blijken daarmee samen goed te zijn voor bijna de helft van de totale (korte termijn) werkgelegenheidsgroei in de regio.

8 De gegevens afkomstig van de provinciale vestigingen- en werkgelegenheidsregisters die jaarlijks nieuw worden uitgebracht zijn van voorlopige aard. Gevolg hiervan is dat vestigingen- en werkgelegenheidscijfers uit eerdere jaren, gepubliceerd in voorgaande edities van de monitor, eventueel afwijken van de cijfers in deze editie.

ONTWIKKELING WERKZAME PERSONEN, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (x 1.000; balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011-2022 (peildatum 1 april)

Bron: BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).⁸

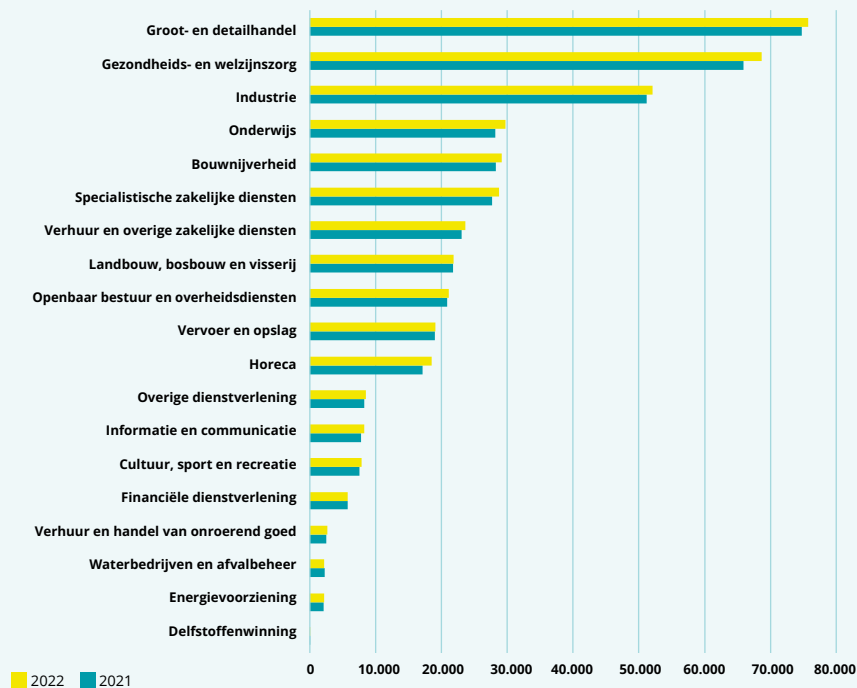
Industriële werkgelegenheid groeit een stuk harder dan landelijk

Overigens zijn de drie genoemde grootste sectoren – Groot- en detailhandel, Gezondheids- en welzijnszorg en Industrie – niet de sectoren die over de lange termijn de grootste relatieve groei laten zien (zie figuur 2.6). In de periode van 2011-2022 steeg in Regio Zwolle de werkgelegenheid in de (middelgrote) sectoren Verhuur en overige zakelijke diensten en Specialistische zakelijke diensten met respectievelijk

Figuur 2.5

WERKGELEGENHEID NAAR SECTOR, REGIO ZWOLLE

Aantal werkzame personen naar sector (SBI); 2021 en 2022 (peildatum 1 april)

Bron: BIRO, DWE, PWE en Vestigingenregister Flevoland (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).

46,1 en 29,1 procent.⁹ De grootste relatieve banengroei was daarentegen te vinden in de sector Waterbedrijven en afvalbeheer. Het aantal banen in deze relatief kleine sector nam in elf jaar toe van 1.380 naar 2.220; een groei van 60,5 procent. Overigens valt op dat er in Regio Zwolle nauwelijks sectoren zijn die afnemen in werkgelegenheid. Landbouw, bosbouw en visserij en Openbaar bestuur en overheidsdiensten laten over een langere periode een marginale daling zien van respectievelijk 0,2 en 0,5 procent. Een grotere daling aan banen vond plaats in de sectoren Energievoorziening en Financiële dienstverlening: -6,5 en -14,8 procent.

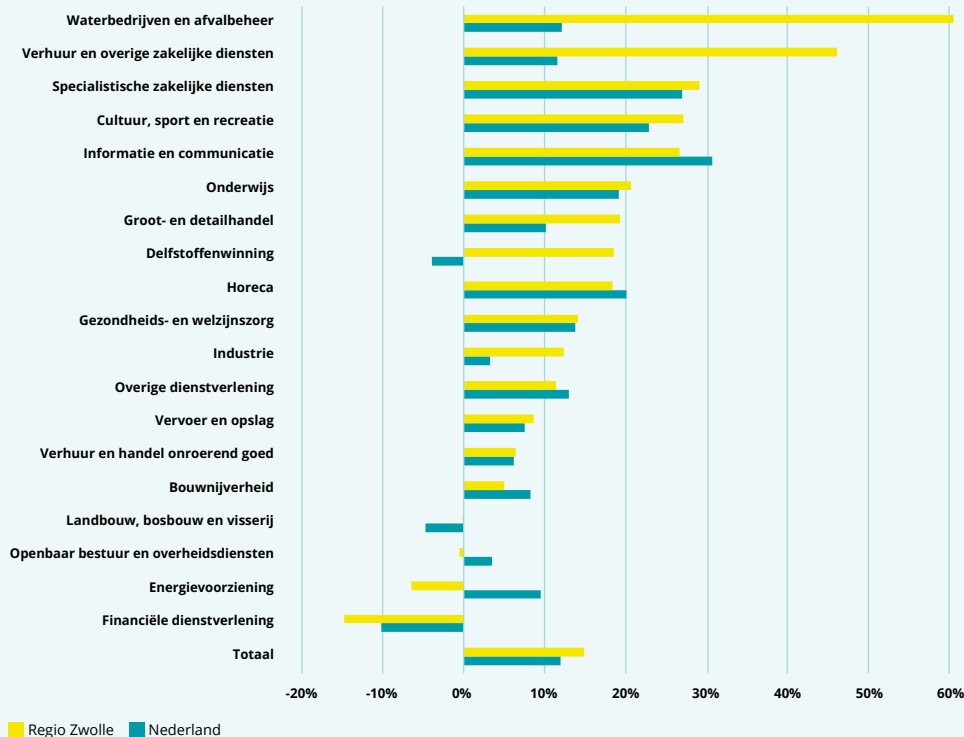
Als we over een langere termijn de regionale werkgelegenheidsontwikkelingen per sector afzetten tegen de landelijke ontwikkelingen, dan blijkt dat in de meeste sectoren de werkgelegenheidsgroei in Regio Zwolle verhoudingsgewijs groter is dan in de rest van Nederland. Een uitzondering vormen de sectoren Informatie en communicatie, Horeca, Overige dienstverlening en Bouwnijverheid. Deze sectoren groeiden in Regio Zwolle minder hard dan landelijk. En daarnaast blijkt de regionale werkgelegenheidsdaling in de agrarische sector minder groot te zijn landelijk. Deze sector wijkt af van de andere regionale krimpsectoren, waarbij de banendaling gemiddeld genomen groter is dan landelijk.

⁹ Verhuur en overige zakelijke diensten omvat de volgende activiteiten: Verhuur en lease van auto's, machines, consumentenartikelen en overige roerende goederen; Arbeidsbemiddeling en uitzendbureaus; Reorganisaties en reserveringsbureaus; Beveiliging en opsporing; Facilitymanagement en reiniging; Overige zakelijke diensten zoals secretariële dienstverlening, callcenters, incassobureaus en veilingen. Specialistische zakelijke diensten omvat de volgende activiteiten: Juridische dienstverlening, accountancy, belastingadvisering en administratie; Holdings (geen financiële), concerndiensten en managementadvisering; Architecten, ingenieurs, keuring en controle; Speur- en ontwikkelingswerk; Reclame en marktonderzoek; Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling en overige consultancy.

Figuur 2.6

ONTWIKKELING WERKGELEGENHEID NAAR SECTOR, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Relatieve ontwikkeling in %; 2011-2022

Bron: BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim)

In voorgaande edities van de Regio Zwolle Monitor merkten we op dat de ontwikkeling naar een economie die in toenemende mate door diensten wordt gedomineerd, in Regio Zwolle minder scherp is dan op landelijk niveau. Waar op landelijk niveau de werkgelegenheidsgroei zich in sterke mate manifesteert in de dienstverlenende sectoren, is dat beeld in Regio Zwolle minder eenduidig. In Regio Zwolle blijven relatief veel personen werkzaam in de agrarische en industriële sector. Over de periode 2011-2022 daalde de werkgelegenheid in de agrarische sector bijvoorbeeld in Regio Zwolle met 0,2 procent tegenover 4,7 procent landelijk. Maar vooral het verschil in ontwikkeling van de industriële sector valt op. Tussen 2011 en 2022 groeide de werkgelegenheid in de Industrie bovengemiddeld; in Regio Zwolle met 12,4 procent tegenover 3,3 procent landelijk.

Ontwikkeling sterk afhankelijk van nationale conjunctuur

In de vorige sectie zagen we dat in de periode 2011–2022 de regionale werkgelegenheidsgroei de landelijk groei heeft overtroffen. Achter deze groei gaan verschillen schuil in ontwikkeltempo van sectoren. Niet alleen zagen we verschillen in groei tussen de sectoren onderling in Regio Zwolle, maar ook afwijkingen in ontwikkeling ten opzichte van het landelijk gemiddelde. We hebben een zogeheten shift-share analyse (zie tekstbox ‘Shift-share analyse’) uitgevoerd die ons in staat stelt te ontrafelen wat de verklarende factoren zijn van de economische dynamiek in Regio Zwolle. Het geeft ons een indruk van wat de drijvende krachten achter de groei zijn.

SHIFT-SHARE ANALYSE

Met behulp van een shift-share analyse kunnen we de ontwikkeling van een regionale economie, in dit geval in termen van werkgelegenheid, opsplitsen in drie componenten:

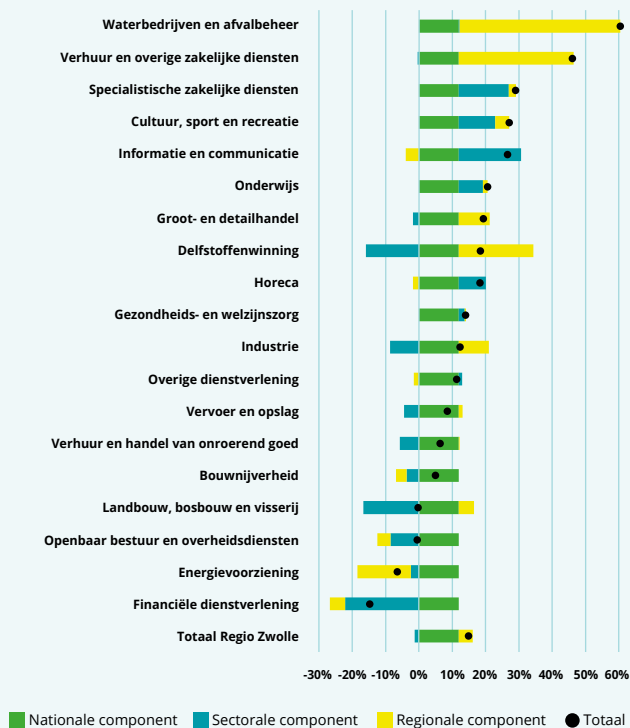
- Nationale component (*National share*). Dit betreft het deel van de groei dat kan worden toegeschreven aan de landelijke conjunctuur. Als er sprake is van hoogconjunctuur, van algehele economische groei, dan is de verwachting dat dit een positief effect heeft op de totale regionaal-economische groei. Andersom geldt dat laagconjunctuur een negatief effect heeft op de regionale groei.
- Sectorale component (*Industrial mix*). Dit betreft het deel van de ontwikkeling dat kan worden toegeschreven aan de economische sectorsamenstelling van de regio. De mate waarin specifieke sectoren over- dan wel ondervertegenwoordigd zijn in de regio, in vergelijking met de landelijke sectorverdeling, is van invloed op de ontwikkeling. De bovengemiddelde aanwezigheid van een sterk groeiende sector heeft een positief effect, en vice versa.
- Regionale component (*Regional shift*). Dit betreft het deel van de ontwikkeling dat kan worden toegeschreven aan specifieke regionale omstandigheden. Denk daarbij aan factoren zoals het vestigings- en ondernemingsklimaat.

Ieder van de drie componenten vormt een deel van de totale groei; een component kan positief of negatief zijn. Een positief getal betekent een positief effect op de ontwikkeling, terwijl een negatieve component een dempende werking heeft op de ontwikkeling. De drie componenten van de shift-share analyse opgeteld vormen de totale ontwikkeling in de regio.

Figuur 2.7

DECOMPOSITIE WERKGELEGENHEIDSONTWIKKELING, REGIO ZWOLLE

Groei werkgelegenheid per sector gesplitst in nationale component, sectorale component en regionale component; 2011–2022

Bron: BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Hogeschool Windesheim).

De resultaten van de shift-share analyse zijn afgebeeld in figuur 2.7. Daarin zien we de decompositie van de werkgelegenheidsgroei voor Regio Zwolle in drie componenten: nationaal, sectoraal en regionaal. Tussen 2011 en 2022 is de totale werkgelegenheid in Regio Zwolle met ruim 55.000 werkzame personen toegenomen, een groei van 14,9 procent. Wanneer we deze totale werkgelegenheidsgroei uiteenrafelen dan blijkt 12 procent toegeschreven te kunnen worden aan de nationale component, aan de per saldo gunstige algehele economische ontwikkeling tussen 2011 en 2022. De ontwikkeling van Regio Zwolle is sterk afhankelijk van de nationale conjunctuur. Daarentegen heeft de sectorale component een dempende werking van -1,3 procent op de ontwikkeling in Regio Zwolle. Hoewel een relatief klein effect, duidt dit op een oververtegenwoordiging van sectoren in de regio die landelijk gezien beperkt groeien (of krimpen) en een ondervertegenwoordiging van sectoren die landelijk bovengemiddeld groeien. Tot slot kan 4,2 procent groei toegeschreven worden aan de regionale component. De regio-specifieke omstandigheden, zoals het vestigings- en ondernemersklimaat, zorgen ervoor dat de werkgelegenheid in Regio Zwolle zich sterker ontwikkelt dan je op basis van de nationale trends (conjunctuur en de prestaties per sector) zou mogen verwachten.

Sterke regionale kwaliteiten op het vlak van Zakelijke diensten, Handel, Industrie en Landbouw

Dat de ontwikkeling van Regio Zwolle sterk afhankelijk is van de nationale conjunctuur zien we zowel terug in de decompositie van de totale groei als van de groei per sector. Net als bij de totale regionale economie bedroeg de nationale component van de groei per sector 12

procent. De verschillen in groei tussen de sectoren zijn toe te schrijven aan de verschillen van de sectorale en regionale componenten. We zien dat deze componenten zowel positief als negatief zijn. Zo blijken de sectorale componenten van de sectoren Informatie en communicatie (+18,7 procent), Specialistische zakelijke diensten (+15,0) en Cultuur, sport en recreatie (+10,9) relatief groot te zijn. Dit geeft aan dat deze sectoren op landelijk niveau een bovengemiddeld sterke ontwikkeling hebben doorgemaakt. Dit zien we vervolgens terug in de positieve sectorale component op regionaal niveau. Hoe sterker dergelijke sectoren vertegenwoordigd zijn in de regio, des te groter zal de positieve bijdrage zijn aan de regionale economie. Daar tegenover staan sectoren waarvan de sectorale component negatief is. Over de periode 2011–2022 is de algehele werkgelegenheid in sectoren als Industrie, Landbouw, bosbouw en visserij en Financiële dienstverlening nauwelijks gegroeid of zelfs gekrompen. Deze ontwikkelingen hebben een dempend effect op de ontwikkeling van de betreffende sectoren en op de regionale ontwikkeling in zijn geheel, zeker als de sectoren (sterk) oververtegenwoordigd zijn in de regio.

De regionale component verklaart het deel van de economische ontwikkeling dat toe te schrijven is aan specifiek regionale omstandigheden. Het geeft een indicatie van waar de (economische) kwaliteiten van de regio liggen. Oftewel: in welke mate er sprake is van een gunstig vestigings- en ondernemingsklimaat. Dat zijn bijvoorbeeld voordelen voor bedrijven die voortkomen uit een goede bereikbaarheid of ligging ten opzichte van andere regio's. Andere voorbeelden zijn de nabijheid tot kennisinstituten, werking van de regionale arbeidsmarkt, de kwaliteit van de woon- en werkomgeving of

specifiek regionaal beleid. We zagen eerder dat de regionale component van de totale groei 4,2 procent bedroeg. Zoomen we in op de afzonderlijke sectoren dan zien we dat de ontwikkeling in de sectoren Verhuur en zakelijke diensten (+34,6 procent), Groot- en detailhandel (+9,2), Industrie (+9,1) en Landbouw (+4,5) is toe te schrijven aan een (sterke) regionale component. Dit wil zeggen dat deze sectoren zich in Regio Zwolle sterker ontwikkelen dan je op basis van de nationale trends (conjunctuur en sectorspecifieke ontwikkeling) zou mogen verwachten. Wat daarnaast opvalt is dat de groei van Verhuur en zakelijke diensten voor veruit het grootste deel is toe te schrijven aan de regionale component. En bij Landbouw zien we dat omvang van de regionale component desondanks niet toereikend is om de dempende werking van de sectorale component te compenseren: per saldo is de werkgelegenheid in deze sector gedaald. De regionale specifieke omstandigheden maken dat bedrijven actief in sectoren met een positieve regionale component (beduidend) beter presteren in Regio Zwolle dan gemiddeld genomen elders in Nederland. Overigens zijn ook de regionale componenten van de sectoren Waterbedrijven en afvalbeheer en Delfstoffenwinning relatief groot, maar in absolute zin gaat het om kleine tot zeer kleine getallen.

Er zijn echter ook sectoren waarvoor de regionale component negatief is; de regionale omstandigheden hebben een dempend effect op de ontwikkeling. Voorbeelden van relatief grote sectoren waarbij dit het geval is zijn Informatie en communicatie (-4,0 procent) en Horeca (-1,8). Deze sectoren presteren minder goed dan op basis van de nationale trends (conjunctuur en sectorspecifieke ontwikkeling) verwacht zou mogen worden.

Figuur 2.8

2.3 Bedrijfsvestigingen

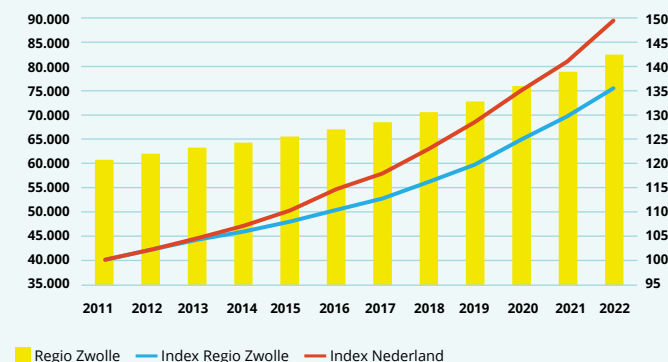
Groei aantal vestigingen trekt verder aan, maar in mindere mate dan landelijk

Een bedrijf of instelling kan uit meerdere vestigingen of filialen bestaan. De registratie van werkgelegenheid in de regio is gebaseerd op de locatie van deze bedrijfs- en instellingsvestigingen (verder bedrijfsvestigingen genoemd). Zo telde in april 2022 Regio Zwolle in totaal 82.400 bedrijfsvestigingen. Het aantal vestigingen in de regio is daarmee 4,5 procent hoger dan een jaar eerder (+3.540). In Nederland als geheel bedroeg de groei van het aantal vestigingen 6,0 procent. Regio Zwolle telt 4,2 procent van alle vestigingen in Nederland. Dat is een fractie minder dan op basis van de bevolkingsomvang zou mogen worden verwacht. Van de totale Nederlandse bevolking is 4,5 procent in Regio Zwolle woonachtig. Over een langere periode gekeken is in Regio Zwolle het aantal vestigingen eveneens minder sterk gestegen dan in Nederland. Vanaf 2011 tot en met 2022 steeg het aantal vestigingen in Regio Zwolle met 35,7 procent. Landelijk was in deze periode sprake van een stijging van 49,6 procent.

In het thematische kader 'Ruimte voor bedrijvigheid', te vinden in hoofdstuk 4, gaan we nader in op de ruimtelijke dimensie van de ontwikkeling van het aantal bedrijfsvestigingen. Daarin hebben we diverse kenmerken en ontwikkelingen van de regionale kantoren- en bedrijfsruimtemarkt in beeld gebracht – we geven daarmee een indruk van de regionale ruimtemarkt voor bedrijvigheid.

ONTWIKKELING BEDRIJFSVESTIGINGEN, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2022 (peildatum 1 april)

Bron: BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).¹⁰

Eenmanszaken belangrijkste drijfkracht groei aantal vestigingen, mkb verantwoordelijk voor meeste banen

De toename van het aantal vestigingen in Regio Zwolle is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de ontwikkeling van het aantal eenmanszaken (vestigingen met één werkzame persoon, waaronder zelfstandigen en

¹⁰ De gegevens afkomstig van de provinciale vestigingen- en werkgelegenheidsregisters die jaarlijks nieuw worden uitgebracht zijn van voorlopige aard. Gevolg hiervan is dat vestigingen- en werkgelegenheidscijfers uit eerdere jaren, gepubliceerd in voorgaande edities van de monitor, eventueel afwijken van de cijfers in deze editie.

Figuur 2.9

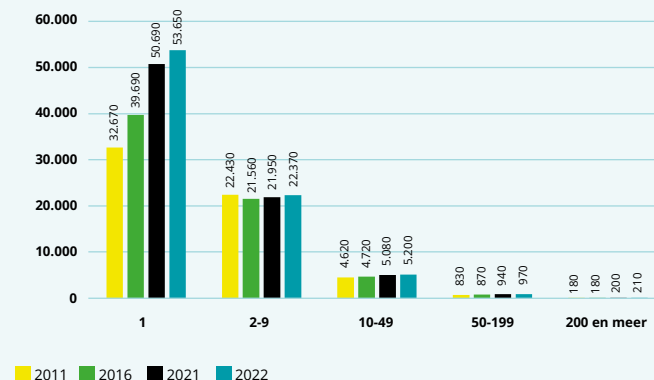
zzp'ers). In april 2022 telde Regio Zwolle 53.560 eenmanszaken. Dit zijn er bijna 3.000 meer dan in 2021, een toename van 5,8 procent. Het aantal microvestigingen (2 tot 9 werkzame personen) nam ook toe (+2,6 procent), terwijl het aantal vestigingen in de overige grootteklassen niet of nauwelijks veranderde.

Met een toename van bijna 21.000 vestigingen tussen 2011 en 2022 is het aantal eenmanszaken de bedrijvencategorie die in Regio Zwolle de sterkste groei vertoonde (+64,2 procent). Het aantal microvestigingen bleef in dezelfde periode per saldo nagenoeg onveranderd (-0,3 procent). Het aantal overige mkb-bedrijven groeide over de langere termijn met achtereenvolgens 12,6 procent (10 tot 49 werkzame personen) en 16,9 procent (50 tot 199 werkzame personen). Het aantal grootbedrijven (200 werknemers en meer) nam tussen 2011 en 2022 toe met 30, een groei van 16,7 procent.

Als we de verdeling van bedrijfsvestigingen in Regio Zwolle afzetten tegen de landelijk verdeling, dan blijkt het aandeel eenmanszaken in de regio minder groot te zijn dan landelijk (zie figuur 2.10). In 2011 was 53,8 procent van de bedrijven gevestigd in de regio een eenmanszaak. In 2022 is dit opgelopen tot 65,1 procent. In Nederland als geheel ontwikkelde het aandeel eenmanszaken zich in de dezelfde periode van 58,2 procent naar 71,2 procent. Daarnaast zien we, hoewel in absolute zin het aantal mkb-bedrijven is gegroeid, een verhoudingsgewijze afname van mkb-bedrijven, zowel in de regio als landelijk. In 2022 behoorde 34,6 procent van de bedrijfsvestigingen in Regio Zwolle tot het mkb (in dit geval de bedrijven met een omvang van 2 tot en met 199 werknemers); landelijk ging het om 28,6 procent van de

SAMENSTELLING VESTIGINGENBESTAND NAAR GROOTTEKLASSE, REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen; 2011, 2016, 2021 en 2022 (peildatum 1 april)

Bron: BIRO, DWE, PWE en Vestigingenregister Flevoland (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).

bedrijven. Het aandeel grootbedrijven (200 en meer werkzame personen) is al jaren stabiel. In Regio Zwolle is het aandeel onveranderd 0,3 procent, landelijk was het in 2011 en 2022 respectievelijk 0,3 en 0,2 procent.

Figuur 2.11 laat daarentegen zien dat het belang van eenmanszaken als werkverschaffer relatief bescheiden is (12 procent van het aantal banen in 2022). De economie van Regio Zwolle blijkt vooral te leunen op het mkb. Het mkb vertegenwoordigde in 2022 bij elkaar 34,6 procent van het totaal aantal vestigingen en was tegelijkertijd goed voor 63,1 procent van het aantal banen in Regio Zwolle. Overigens bedroeg dit aandeel in 2011 67,1 procent; geleidelijk neemt het

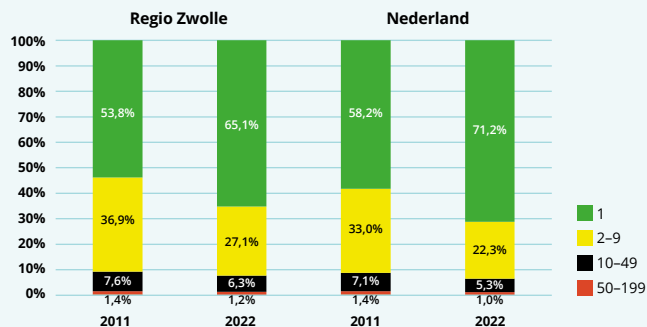
aandeel werkzame personen in het mkb af. Stabiel is het aandeel werkgelegenheid in Regio Zwolle dat verzorgd wordt door bedrijven en instellingen met 200 en meer werknemers. De 210 grootbedrijven die in 2022 in Regio Zwolle gevestigd waren (0,3 procent van het totaal), waren goed voor 24,3 procent van de regionale werkgelegenheid – een aandeel dat de afgelopen jaren onveranderd is gebleven.

Figuur 2.10

Figuur 2.11

VERDELING VESTIGINGENBESTAND NAAR GROOTTEKLASSE, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND*

Aandelen grootteklassen in %; 2011 en 2022 (peildatum 1 april)

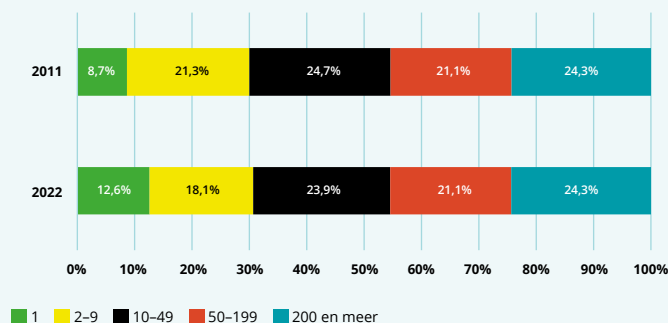

* Omwille van de leesbaarheid van de figuur zijn de aandelen van bedrijfsvestigingen met 200 en meer werkzame personen niet weergegeven. Voor alle jaren had deze bedrijfscategorie een aandeel van 0,3 procent in Regio Zwolle. In Nederland was het aandeel voor 2011 en 2022 respectievelijk 0,3 en 0,2 procent.

Bron: BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).

VERDELING WERKZAME PERSONEN NAAR BEDRIJFSGROOTTEKLASSE, REGIO ZWOLLE

Aandelen werkzame personen per grootteklasse in %; 2011 en 2022 (peildatum 1 april)

Bron: BIRO, DWE, PWE en Vestigingenregister Flevoland (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).

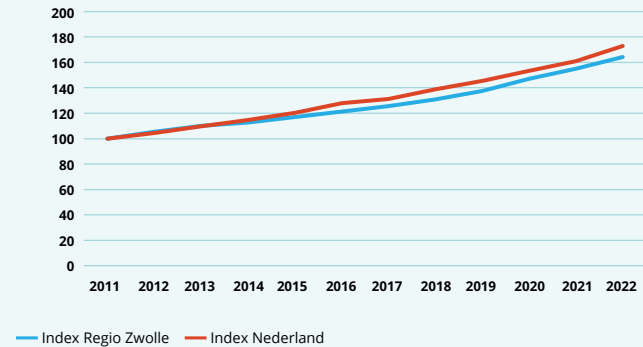
Figuur 2.12

Eenmanszaken sterk vertegenwoordigd in Specialistische zakelijke dienstverlening

Met een toename van 21.000 vestigingen tussen 2011 en 2022 zijn eenmanszaken de grootteklasse van bedrijven die in Regio Zwolle de sterkste groei heeft vertoond (+64,2 procent). Dit geldt in nog iets sterkere mate voor de ontwikkeling van bedrijfsvestigingen op landelijk niveau; in de periode 2011–2022 bedroeg deze groei 72,9 procent. Deze ontwikkelingen weerspiegelen de tendens van toenemende flexibilisering van de economie: minder personen in loondienst en meer zelfstandigen die flexibel in te huren zijn. Bovendien hangt de groei samen met de toenemende krapte op de arbeidsmarkt (zie ook hoofdstuk 3.3). In toenemende mate wordt de keuze gemaakt om als zelfstandige aan de slag te gaan in plaats van als werknemer in loondienst (te blijven); er is voldoende werk en mede door fiscale regelingen is de vergoeding doorgaans hoger dan wanneer werkzaam in loondienst.

ONTWIKKELING AANTAL EENMANSAZAKEN, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Index 2011=100; 2011–2022 (peildatum 1 april)

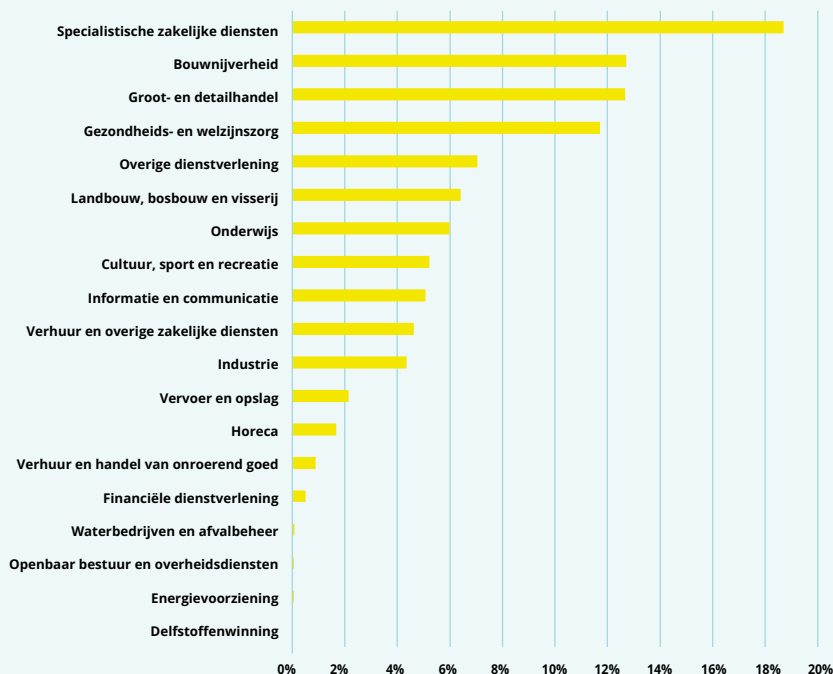

Bron: BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).

Figuur 2.13

EENMANZAKEN NAAR SECTOR, REGIO ZWOLLE

Verdeling eenmanszaken naar sector (SBI) in %; 2022 (peildatum 1 april)

Bron: BIRO, DWE, PWE en Vestigingenregister Flevoland (bewerking: Provincie Overijssel en hogeschool Windesheim).

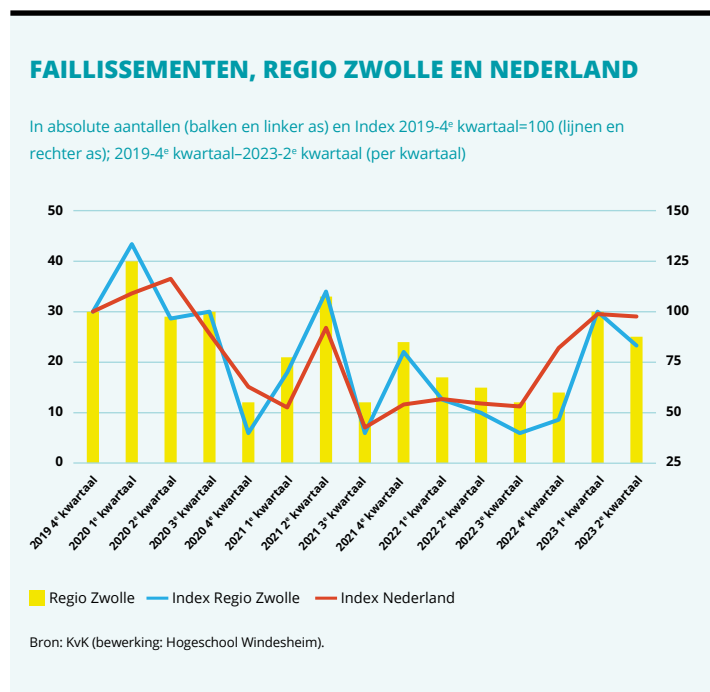
Als we kijken naar de verdeling van in Regio Zwolle gevestigde eenmanszaken naar sector, dan is het grootste percentage te vinden in de Specialistische zakelijke dienstverlening (18,7 procent); dit gaat om diensten als consultancy, maar ook reclame en marketing, architecten en juridische en fiscale dienstverlening. Maar ook Bouwnijverheid (12,7 procent), Groot- en detailhandel (12,7 procent) en Gezondheids- en welzijnszorg (11,7 procent) zijn sectoren waar relatief veel eenmanszaken actief zijn.

Na 2022 sterke stijging faillissementen

We hebben gezien dat er in 2022 sprake was van een per saldo toename van het aantal bedrijfsvestigingen. Achter de groei van het aantal bedrijfsvestigingen gaat een dynamiek van oprichtingen en opheffingen schuil. Als we nader inzoomen op de opheffingen, dan is de ontwikkeling van het aantal faillissementen een belangrijke graadmeter voor de financiële situatie van het bedrijfsleven. In Regio Zwolle was in 2022 sprake van een totaal van 58 faillissementen. Vanuit historisch perspectief is dit laag te noemen. In vergelijking met de rest van Nederland bleef gedurende datzelfde jaar het aantal faillissementen vrij stabiel; schommelend tussen de 12 en 17 faillissementen per kwartaal. Maar in 2023 lijkt er sprake van een (begin van een) omslag. Hoewel het aantal

faillissementen in het eerste kwartaal van 2023 gelijk is aan het aantal in het vierde kwartaal van 2019, zien we een bovengemiddelde stijging. Een ontwikkeling die zich ook op landelijk niveau afspeelt. Een mogelijke verklaring is dat de stapeling van problemen, zoals coronaschulden en de kostencrisis, steeds meer bedrijven uiteindelijk teveel is geworden.

Figuur 2.14

2.4 Internationalisering

Export onder druk, bovengemiddeld veel wederuitvoer

In 2022 exporteerde Regio Zwolle voor € 21,2 miljard aan goederen naar het buitenland; een daling van 5,0 procent ten opzichte van een jaar eerder. Als we naar de landelijke cijfers kijken, dan zien we daarentegen wel een stijging ten opzichte van een jaar eerder. In 2022 steeg de nationale export met ruim 16 procent tot een waarde van € 582 miljard. Een belangrijk deel van verklaring voor de achterblijvende ontwikkeling van de exportwaarde in Regio Zwolle is te wijten aan de gevolgen van de Oorlog in Oekraïne. Het uitbreken van de oorlog in Oekraïne in februari 2022 en de daaropvolgende sancties voor Rusland zorgde voor ongekende prijsstijgingen van met name minerale brandstoffen. Het zijn uitgerekend deze goederen die nauwelijks worden uitgevoerd vanuit Regio Zwolle. Daarnaast hadden we nog te maken met naweeën van de coronacrisis, zoals door lockdowns verstoorde waardeketens en chiptekorten. Het lijkt erop dat de export vanuit Regio Zwolle hier meer hinder van ondervond dan de export op landelijk niveau.

Figuur 2.15 laat de verdeling tussen uitvoer van in de regio geproduceerde producten en wederuitvoer zien. De wederuitvoer bestaat uit goederen die geïmporteerd worden vanuit het buitenland en vrijwel zonder bewerking ook weer geëxporteerd worden. Daarbij worden de betreffende goederen (tijdelijk) eigendom van een ingezetene. Als we kijken naar de omvang van de wederuitvoer ten opzichte van de hoeveel in de regio geproduceerde producten (producten van binnenlandse makelij), dan blijkt dat een bovengemiddeld groot deel van de export vanuit Regio Zwolle bestaat uit wederuitvoer. In 2022 bedroeg de waarde van de wederuitvoer € 10,7 miljard, zo'n 51 procent van de totale export uit Regio Zwolle; een jaar eerder was dit 46 procent. Landelijk was het aandeel wederuitvoer in de totale exportwaarde aanzienlijk lager, namelijk 45 procent (en 42 procent in 2021). Het hoge aandeel wederuitvoer tekent de openheid van de economie en de draaischijffunctie die de regio heeft in het transport van het ene naar het andere buitenland. Maar dat bij deze positie passen ook enkele kanttekeningen. De toegevoegde waarde die met wederuitvoer wordt gecreëerd is beperkt. En bovendien gaat het gepaard met negatieve effecten in de vorm van druk op infrastructuur en aantasting van het milieu.

Voor wat betreft de invoer van goederen in Regio Zwolle bleek er sprake van een toename, in tegenstelling tot de ontwikkeling van de export. In 2022 bedroeg de waarde van de totale import van goederen € 17,6 miljard; een stijging van 7,0 procent ten opzichte van 2021. Ter vergelijking: landelijk steeg in dezelfde periode de importwaarde met 12,2 procent. De gestegen import en de afname van de export (inclusief wederuitvoer) hebben geresulteerd in een afname van het regionale handelssaldo. In 2022 was het saldo van export en import € 3,6 miljard, terwijl het een jaar eerder € 5,8 miljard bedroeg.

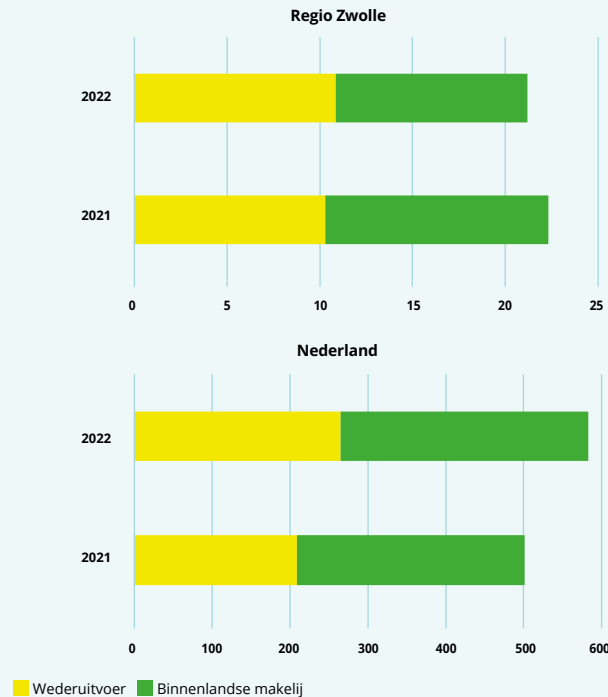
Europa belangrijk als exportbestemming, vooral export in chemische producten

Het exportaandeel van Europa is verreweg het belangrijkste in de totale goederenexport van Regio Zwolle. Van alle exportwaarde in 2022 betrof 68 procent export naar een Europees land. In 2021 was dit nog 54 procent. Dat Europa relatief belangrijker is geworden hangt direct samen met de relatief sterke afname van de export naar de rest van de wereld. Ook daalde de aandelen van niet-EU-landen als China en het Verenigd Koninkrijk. Figuur 2.16 laat eens te meer zien dat afstand ertoe doet. De belangrijkste exportpartners van Regio Zwolle zijn de nabijgelegen landen Duitsland, België en Frankrijk. Met name het belang van Duitsland voor de regio is relatief hard toegenomen: van 18,4 procent in 2021 naar 23,1 procent in 2022.

Figuur 2.15

GOEDERENEXPORT NAAR EXPORTCATEGORIE, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND¹¹

Waarde goederenuitvoer (x mld. euro); 2021 en 2022*

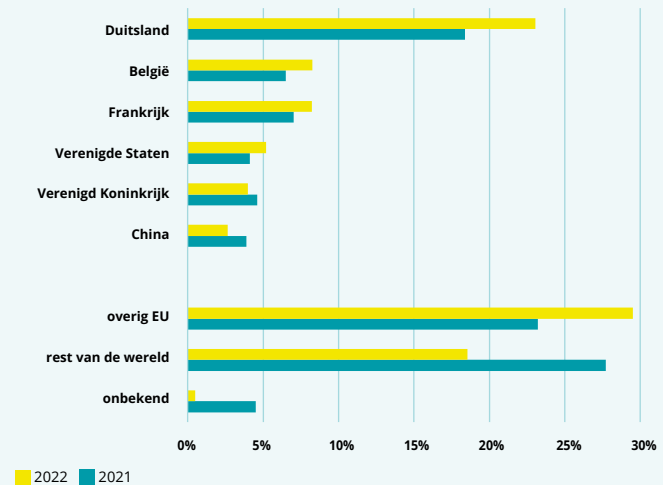
* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 2.16

BESTEMMING GOEDERENUITVOER, REGIO ZWOLLE

Verdeling totale export (incl. wederuitvoer) naar land van bestemming in %; 2021 en 2022*

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

11 Vanwege een herontwerp van de CBS-statistiek Internationale Handel in Goederen per 2021 is er sprake van een trendbreuk in de reeksen voor internationale handel in goederen. De koppeling tussen de gegevens van internationale handel en het bedrijvenregister zijn verbeterd; een groter deel van de handelswaarde is te koppelen aan bedrijven. Door deze herziening zijn de cijfers over 2021 en 2022 niet goed vergelijkbaar met die over voorgaande jaren. Vandaar dat we ons in deze editie van de Regio Zwolle Monitor beperken tot het presenteren van cijfers over de jaren 2021 en 2022. Meer achtergrondinformatie is beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/onderzoeksomschrijvingen/korte-onderzoeksomschrijvingen/statistiek-internationale-handel-in-goederen-volgens-eigendomsoverdracht-en-grensoverschrijding>.

Figuur 2.17

BELANGRIJKSTE EXPORTGOEDEREN, REGIO ZWOLLE

Overzicht export (incl. wederuitvoer) naar goederengroep (SITC 1-digit)¹² in omvang (x miljoen euro) en aandelen (%); 2022*. **

Goederengroep	mln. euro	Aandeel
1. Chemische producten (SITC 5)	8.072	38,1%
2. Voeding en levende dieren (SITC 0)	4.624	21,8%
3. Machines en vervoermaterieel (SITC 7)	3.823	18,0%
4. Fabricaten, hoofdzakelijk gerangschikt volgens de grondstoffen (SITC 6)	1.653	7,8%
5. Diverse gefabriceerde goederen (SITC 8)	1.347	6,4%
6. Dranken en tabak (SITC 1)	183	0,8%
7. Grondstoffen, niet eetbaar, behalve brandstoffen (SITC 2)	173	0,1%
Onbekend	1.467	6,9%

* Voorlopige cijfers.

** Vanwege het kleine aantal waarnemingen zijn voor de afzonderlijke goederengroepen Minerale brandstoffen, smeermiddelen e.d. producten (SITC 3), Dierlijke en plantaardige oliën en vetten (SITC 4) en Niet afzonderlijk genoemde goederen (SITC 9) geen exportcijfers afgebeeld.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 2.17 geeft op hoofdlijnen een indruk van de soorten goederen die Regio Zwolle in 2022 heeft geëxporteerd. Daaruit blijkt dat het aandeel van de goederengroep 'Chemische producten' het grootst is, namelijk zo'n 38 procent van de totale export. De goederengroep 'Chemische producten' omvat een breed palet aan goederen, zoals organische en anorganische chemische producten, verfstoffen, meststoffen en kunststoffen.

12 De Standard International Trade Classification (SITC) is een goederenindeling, gemaakt door de Verenigde Naties, om de internationale vergelijkbaarheid van statistieken omtrent internationale handel te bevorderen.

UITGELICHT: VOORTGANG TRANSITIE BEDRIJFSLEVEN NAAR EEN NIEUWE ECONOMIE¹³

De economie staat voor grote uitdagingen, onder meer op het gebied van klimaat, circulair ondernemen en inclusiviteit. Dit vraagt om een transitie van de economie en daarmee van het bedrijfsleven. De vraag is in hoeverre het bedrijfsleven toekomstbestendig is en voorbereid op de zogeheten nieuwe economie. De door RaboResearch ontwikkelde 'Nieuwe Economie Index voor Transitie van het bedrijfsleven' (de NEx-T) geeft hiervan een indruk. Via een enquête zijn bijna 3.700 bedrijven langs zeven dimensies gevraagd naar hun voortgang op en voornemens om te voldoen aan de eisen van de nieuwe economie. De zeven dimensies zijn: nieuwe rijkdom, echte prijzen, transparante ketens, inclusief ondernemen, groene energie, biodiversiteit en circulaire economie (zie figuur 2.18, linkerdeel).

In Nederland als geheel scoren bedrijven in 2022 gemiddeld een rapportcijfer van 5,6. Achter dit rapportcijfer gaat echter een grote variatie schuil. Zo'n 10 procent van de bedrijven scoort een 8, maar een grote groep bedrijven (bijna 50 procent) scoort een 5,5 of lager.

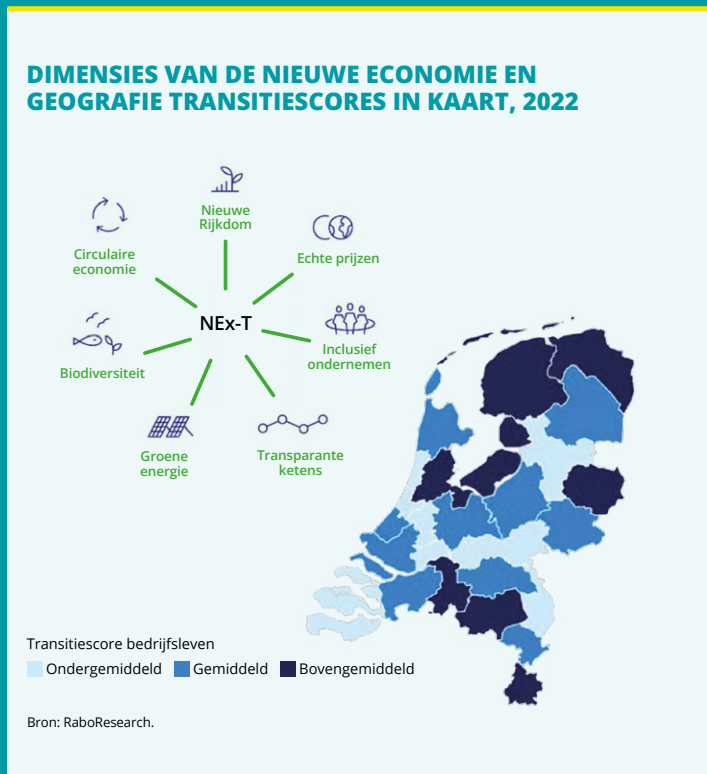
Veel bedrijven zijn nog niet op in beperkte mate in beweging gekomen. Verandering is moeilijk. Zo komt uit ander onderzoek van RaboResearch bijvoorbeeld naar voren dat ongeveer 40 procent van alle bedrijven kwetsbaar is en (te) weinig verandervermogen heeft voor de transitie naar een duurzame en inclusieve economie; ze zijn onvoldoende in staat nieuwe marktomstandigheden te herkennen, op waarde te schatten en om te zetten in een andere bedrijfsvoering.¹⁴

Daarnaast gaat er ook regionale variatie schuil achter de cijfers. Er zijn regionale verschillen in de mate waarin het bedrijfsleven naar een duurzame en inclusieve economie beweegt. Dit is te zien in het rechter gedeelte van figuur 2.18: daarin is de geografie van de transitie naar de nieuwe economie afgebeeld (gecontroleerd voor samenstelling in omvang van bedrijven en sectorstructuur). Er zijn regio's die vooroplopen en regio's die achterblijven.

¹³ Dit onderdeel is gebaseerd op het RaboResearch onderzoek: 'Welke regio's lopen voorop in de transitie naar een nieuwe economie?', verschenen op 18 september 2023. Het volledige onderzoek is beschikbaar via: <https://www.rabobank.nl/kennis/d011382856-welke-regios-lopen-voorop-in-de-transitie-naar-een-nieuwe-economie>.

¹⁴ RaboResearch (2023). Vier op de tien bedrijven heeft te weinig verandervermogen voor de transitie naar een duurzame en inclusieve economie, 27 april 2023. Beschikbaar via: <https://www.rabobank.nl/kennis/d011362912-vier-op-de-tien-bedrijven-heeft-te-weinig-verandervermogen-voor-de-transitie-naar-een-duurzame-en-inclusieve-economie>.

Figuur 2.18

Het grootste deel van Regio Zwolle, in de kaart aangeduid als Noord- en Zuidwest-Overijssel, blijkt ondergemiddeld te scoren. Evenals een jaar eerder scoort het bedrijfsleven in dit gebied lager dan het landelijk gemiddelde.¹⁵ Andere gebieden die deels overlappen met Regio Zwolle, namelijk Drenthe (gemiddeld), Flevoland (bovengemiddeld) en de Veluwe (gemiddeld), doen het daarentegen beter.

Een belangrijke verklaring voor de geconstateerde regionale verschillen is dat een aantal regio's een relatief groot aandeel koplopers heeft, gecombineerd met in verhouding weinig achterblijvende bedrijven. Maar ook het omgekeerde blijkt het geval te zijn, dat het aandeel achterblijvers zich in een regio concentreert in combinatie met een klein aandeel koplopers. Dit laatste is van toepassing op Noord- en Zuidwest-Overijssel: ongeveer 40 procent van de bedrijven is aan te merken als achterblijver (Nex-T score < 5,5) tegenover zo'n 15 procent van de bedrijven dat als koploper bestempeld kan worden (Nex-T score > 7,5).

15 De Vor, F. e.a. (2022). Regio Zwolle Monitor 2022. Zwolle: Hogeschool Windesheim.

INTERMEZZO: OORSPRONG EN IMPACT VAN AI¹⁶

Thema Regio Zwolle Congres: AI

Kunstmatige intelligentie, ook wel beter bekend onder de Engelstalige afkorting AI (*Artificial Intelligence*), en varianten ervan staan al enige jaren op de lijstjes van doorbraak-technologieën van bijvoorbeeld het Amerikaanse Massachusetts Institute of Technology (MIT). Het houdt veel gemoederen bezig – er zijn weinig vergelijkbare technologieën die tegelijk filosofische, maatschappelijke, als diep-wiskundige debatten opleveren, en alles daartussen. Daarmee leent het zich ook goed als onderwerp voor films – denk aan *Blade Runner*, *Her*, *Ex Machina* en *Eagle Eye*. De stroomversnelling, als je daar van kunt spreken in een al razendsnel ontwikkelend veld, van de laatste tijd ligt ons inziens sterk bij de laagdrempelige toegang tot *generatieve AI*. Daarmee is deze vorm van AI voor zo'n beetje iedereen die toegang heeft tot een internet-browser beschikbaar is gekomen. Dit heeft – vroeg of laat – gevolgen voor allerlei sectoren, ondernemers, publieke organisaties, en ook voor kennisinstellingen die zich bezighouden met onderwijs en onderzoek. In aansluiting op het thema van het Regio Zwolle Congres 2023 verkennen we in dit kader de oorsprong van deze stroomversnelling en zoomen we in op de impact van AI op ondernemers in Regio Zwolle.

Stroomversnelling in AI-ontwikkelingen

De New York Times meldde al in 1958 dat de uitvinding van het 'perceptron algoritme' in 1957 het begin was van een computer "that would be able to walk, talk, see, write, reproduce itself and be conscious

De drie wetten van de Robotica, volgens Asimov:

1. Eerste Wet: Een robot mag een mens geen letsel toebrengen of door niet te handelen toestaan dat een mens letsel oploopt.
2. Tweede Wet: Een robot moet de bevelen uitvoeren die hem door mensen gegeven worden, behalve als die opdrachten in strijd zijn met de Eerste Wet.
3. Derde Wet: Een robot moet zijn eigen bestaan beschermen, voor zover die bescherming niet in strijd is met de Eerste of Tweede Wet.

Asimov baseerde deze wetten op de basisprincipes van gereedschap, redenerend dat een robot feitelijk ook een soort gereedschap is:

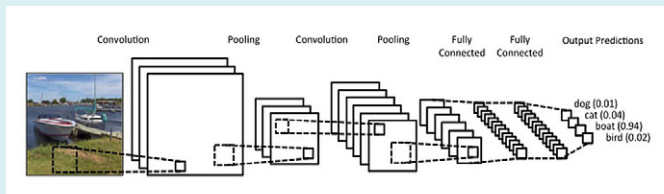
- I. Gereedschap moet veilig zijn. Hamers en schroevendraaiers hebben bijvoorbeeld handvatten die de grip verbeteren. Als iemand toch gewond raakt dan zou dit in principe niet het gevolg moeten zijn van onveiligheid van het gereedschap maar van onjuist gebruik.
- II. Gereedschap moet zo efficiënt mogelijk zijn, tenzij dit gevaar oplevert voor de gebruiker. Een voorbeeld is een voertuig met een snelheidsbegrenzer.
- III. Gereedschap mag niet zomaar kapot gaan, tenzij het de bedoeling is dat het maar een beperkt aantal keren meegaat of dit ter waarborg voor de veiligheid van de gebruiker is.

¹⁶ Dit kader bevat een gastbijdrage van het Lectoraat Digital Business & Society van hogeschool Windesheim, gemaakt door Erik Fledderus.

of its existence.” Dit algoritme kon getraind worden om op basis van een aantal gegevens tot een binaire (ja/nee) uitspraak te komen, en was één van de eerste stappen op het pad van de zogenaamde neurale netwerken. De reactie, ook toen al, laat zien dat de verbeelding nauwelijks grenzen had.

Voorbeeld geëvolueerd perceptron: neuraal netwerk

Een voorbeeld van een geëvolueerd perceptron is een getraind neuraal netwerk. Door het grote hoeveelheden foto's te geven en het te vertellen wat er op staat kan het van een nieuw plaatje inschatten wat er opstaat. In onderstaand geval is er 94 procent kans dat het een boot is, 4 procent dat het een kat is, 2 procent een vogel en 1 procent een hond (getallen zijn afgerond, tellen op tot 100 procent). Op basis van een drempelwaarde zou besloten kunnen worden dat het om een boot gaat.

Bron: Tom Heskes, Radboud Universiteit.

Zag men ook een mogelijke andere kant van de technologie? Voor een antwoord op die vraag kun je verschillende bronnen zoeken, maar evenzeer tot de verbeelding sprekend is het werk van Isaac Asimov. Enkele jaren voorafgaand aan de ontwikkeling van de perceptron formuleerde hij zijn drie wetten van de robotica – regels die ook in het tijdperk van de AI als zeer relevant gelden.¹⁷ Die relevantie was overigens lange tijd niet zo evident. De toepassing van modernere varianten van de perceptron waren vaak zeer specifiek, zoals navigeren en beeldherkenning in een specifieke situatie (zie voorbeeld). Zo was een kenmerkende reactie op de overwinning van Deep Blue op Kasparov in 1997 dat je de computer geen andere vragen moest stellen dan een schaakmatch – het was een *one-trick pony*.

We zien dat met de toenemende beschikbaarheid van grote hoeveelheden data (big data) en verbeterde rekenkracht van computers AI-algoritmen beter en sneller leren. Dat leren vindt overigens ook plaats door vrijwilligers, u en ik, in te schakelen. Dit gebeurt op het moment dat u een zogenaamde grafische CAPTCHA 'ondergaat' – u moet van een aantal kleine fotootjes aangeven of er een bepaald voorwerp op staat. Daarmee worden op de achtergrond algoritmes getraind die dit uiteindelijk met hoge zekerheid ook zelf moeten kunnen. Voor meer geavanceerde feedback op de resultaten worden professionals gevraagd. Sinds enige jaren zijn er ook vormen van AI waarin feitelijk twee modellen aanwezig zijn die met elkaar de strijd aanbinden om een zo goed mogelijk resultaat te krijgen; dit zijn de zogenaamde *Generative Adversarial Networks*, met een creator (of generator) en een *discriminator*¹⁸. De discriminator neemt de rol over van de vrijwilligers die een CAPTCHA invullen, of van de professionals.

¹⁷ Isaac Asimov, "I, Robot" (1950) – de wetten werden voor het eerst geformuleerd in het korte verhaal *Runaround*, in 1942.

¹⁸ Zie bijvoorbeeld "Deepfake Technologie – the infocalypse" van Jarno Duursma (2019).

Die grote hoeveelheden data en rekenkracht zijn overigens niet democratisch verdeeld – bedrijven achter zoekmachines gebruiken de data en hun rekenkracht om gebruikers steeds verder te verleiden om gebruik te maken van hun dienstverlening, die door de data opnieuw steeds beter kan worden. Hiermee ontstaat een zelfversterkend effect, een *first-mover advantage* of een *winner-take-all* situatie. Regelgeving, onder andere door de Europese Commissie (bijvoorbeeld de Data Act, en de aanstaande AI Act), probeert een meer evenwichtig speelveld te creëren.

Daar waar de algoritmes ontwikkeld en gevoed worden met eigen data – bijvoorbeeld in ziekenhuizen of logistieke centra – worden soms uitzonderlijke resultaten geboekt: tumoren worden in een vroege fase ontdekt, logistieke processen kunnen verregaand geautomatiseerd en soms versimpeld worden enzovoort. De ‘A’ van AI staat in veel toepassingen dan (ook) vaak voor *Augmented (Intelligence)*, toegevoegde inzichten: het is het samenspel tussen de medewerker en de computer/ AI dat tot de beste resultaten leidt. Of dit een wetmatigheid is, is lastig te zeggen – maar het kan ook een bewuste keuze zijn van een samenleving, om de inzet van techniek en mensen hand-in-hand te laten gaan. Dit vraagt veel van de ontwikkeling van organisaties en de mensen die er werken, en met een urgent tekort aan mensen in verschillende domeinen zal de roep om zelfstandig opererende AI groter worden. Dat dit ook in situaties gebeurt waar interactie met de mens nodig is laten bijvoorbeeld serveer/bedieningsrobots zien, die tijdens de coronaperiode op een aantal plekken zichtbaar werden.

Impact van AI op Regio Zwolle

In het voorgaande werden al enkele voorbeelden genoemd van toepassing van AI in sectoren die ook in Regio Zwolle voor (veel) werkgelegenheid zorgen, en/of economisch van grote invloed zijn. In het algemeen kan AI zorgen voor nieuwe bedrijfsmodellen en kansen, maar kan ook bestaande bedrijven overbodig maken. Hierdoor kan er een verschuiving ontstaan in economische machtsverhoudingen binnen de regio. Een belangrijke overweging bij het realiseren van de kansen is de rol van data die nodig is om AI te trainen. Een voorbeeld uit de *agrofood* sector illustreert dat. In deze sector wordt bijvoorbeeld al enige tijd gesproken over precisielandbouw en gewasmonitoring. Dit kan met drones, maar ook met zelfsturende voertuigen op het land. De producenten van deze voertuigen stoppen deze vol met allerlei sensoren en zo mogelijk ook *on-board processing power*: deze rekenkracht wordt steeds goedkoper en kleiner, en bovendien is men onafhankelijk van draadloze communicatienetwerken en aanbieders van *cloud computing*. Maar van wie is de data, en de opgedane inzichten? Hoe zit dat met het getrainde algoritme, dat al in een vroeg stadium kan adviseren over gezondheid van gewassen, toevoegen van meststoffen of water? De producent van de drone of tractor zal zeggen dat alle data van al zijn klanten samen tot het beste resultaat zal leiden – de boer zal daar toch iets van terug willen zien. Daarmee kom je in de wereld van data business modellen, waardoor bijvoorbeeld een coöperatie kan ontstaan van dataleveranciers en dataverwerkers, die tot een overeenstemming over waardedeling komen.

Naast de economische impact zijn er ook grote gevolgen voor de arbeidsmarkt. Terwijl sommige banen verloren gaan door automatisering, ontstaan er ook nieuwe functies op het gebied van AI-ontwikkeling, -onderhoud en -implementatie. Er zijn voorbeelden bekend van organisaties die al meer dan honderd jaar bestonden in de veeteelt en die zich op een dag realiseerden dat ze een databedrijf waren geworden – dit betekende iets voor de werknemers, maar ook voor de directie, de bestuurders en raden van commissarissen. Een onderwerp als digitaal leiderschap komt op zo'n moment erg dichtbij, en is niet meer een onderwerp “voor erbij” – het is fundamenteel voor de toekomst van de organisatie.

Tot slot, en we zagen dat ook al even in het voorbeeld van de zelfsturende voertuigen: de aanpassingen in de digitale infrastructuur, in de breedste zin van het woord, zijn essentieel om uiteindelijk te kansen te kunnen benutten. De komst van autonome voertuigen, draadloze breedbandige communicatie naar rekeninfrastructuur dichtbij de plek waar de data wordt ‘geoogst’, en de veiligheid (cybersecurity) ervan. Investerings hierin zijn niet alleen een onderwerp voor nationale of internationale spelers: als regio kun je hier het voortouw innemen en bijdragen aan een gunstig vestigingsklimaat.

Invloed op ondernemers in de regio

Om beter zicht te krijgen op de betekenis en impact van AI op het regionale bedrijfsleven, zoomen we in op een aantal sectoren die belangrijk zijn voor Regio Zwolle. In een groot aantal gevallen zijn de voorbeelden op zich niet regio-specifiek: ze geven de potentie aan van AI, zoals ondernemers en onderzoekers deze hebben geïdentificeerd in diverse pilots en soms al in de praktijk.¹⁹ Daarnaast zijn de voorbeelden

soms niet specifiek voor een sector, maar hebben ze betrekking op een sleutelproces zoals bijvoorbeeld het logistieke proces (in een ziekenhuis, een productiefaciliteit et cetera).

Logistiek & Transport

AI is uitstekend in staat om op basis van de grote hoeveelheden data factoren te identificeren die kunnen helpen om de vraag nog beter te voorspellen en daarmee het voorraadbeheer te optimaliseren. Een andere toepassing zit in de logistieke centra zelf, waar de combinatie van AI en robots goed is om order-picking te automatiseren. Ook de route-optimalisatie van voertuigen op de weg, in de lucht en eventueel op het water is een goed voorbeeld: door dynamische route-optimalisatie kunnen real-time verkeersinformatie en weersomstandigheden verwerkt worden. Daarbij kan ook nog voorspelbaar onderhoud mee worden gewogen, zodat oponthoud door uitval en reparaties voorkomen kan worden.

Zorg & Welzijn

De diagnostische potentie van AI kwam hiervoor al even langs: op basis van medische beelden zoals röntgenfoto's en MRI-scans kunnen in een vroeg stadium ziekten geïdentificeerd worden. In combinatie met patiëntgegevens kunnen ook risicofactoren worden bepaald. Het is van belang dat het uiteindelijke gebruik van deze indicatoren in een specifieke context een overweging van mensen blijft. Een toepassing die meer in de hoek van de persoonlijke zorg zit is het gebruik van chatbots voor de extramurale zorg in huis: vragen over gezondheid en basisdiagnostiek op basis van een actuele situatie kunnen complicaties voorkomen, of vroege interventie mogelijk maken. Het gebruik van de goede data, om dit soort modellen te trainen, is hierbij van groot belang.

¹⁹ Een deel van de voorbeelden is ontleend aan de meest actuele kennis- en innovatieagenda's van diverse topsectoren.

Tot slot is het in de revalidatie met de toepassing van AI mogelijk om patiënten en zorgverleners real-time feedback te geven op basis van biometrische gegevens.

Maakindustrie

Voorspellend onderhoud (*predictive maintenance*) is een cruciaal onderdeel in een sector waar op een hoge up-time wordt gerekend. Sensoren op machines verzamelen gegevens over hun werking, welke ook gebruikt kunnen worden bij kwaliteitscontrole en -inspectie, en bij het traceren van producten die moeten worden teruggedroepen. In deze sector zijn ook steeds vaker robots en cobots aanwezig, waar met toepassing van nauwkeurige camerabeelden foutdetectie in een vroeg stadium gedaan kan worden. Dit leidt tot een hoge productconsistentie en minder verspilling. Dit laatste kan ook de stap zijn naar een verhoogde circulariteit: het volautomatisch dis- en re-assembleren van gebruikte producten.

Detailhandel

Waar het bij een deel van de voorgaande voorbeelden om anonieme productiedata ging, heeft de detailhandel te maken met grote hoeveelheden data van klanten, afkomstig uit de verschillende fases van het koopproces waar ze in zitten. Om de klantbeleving te verbeteren is een afweging nodig van korte-termijn omzet of lange-termijn relatie (en bijbehorende omzet). Aanbevelingen op basis van deze data zijn al sinds jaar en dag bekend – of het nu over aankopen, muziek of andere content gaat. De AI-technologie kan daarmee een ‘eigen-bubbel’-gevoel versterken – iets wat zowel positieve (comfort, herkenning) als negatieve (tunnelvisie) kanten heeft. Ook bij de detailhandel speelt uiteraard effectief voorraadbeheer: de voorbeelden uit de logistiek zijn dan ook

hier van toepassing. Tot slot is in de interactie met klanten de toepassing van chatbots en andere digitale assistenten te noemen, en in de fysieke winkels het gebruik van slimme spiegels die een deepfake laten zien van de klant met de potentiële aankoop in de vorm van virtuele kleding.

Zakelijke dienstverlening

Deze sector is zeer divers – een deel van de relevante toepassingen zijn al eerder de revue gepasseerd. In de financiële dienstverlening is het mogelijk om sneller en nauwkeuriger tot kredietbeslissingen te komen, of tot financiële adviezen. Dit volledig automatiseren kent ook z'n valkuilen, dus maak als dienstverlener een zorgvuldige afweging over de positionering van AI ten opzichte van de persoonlijke interactie. Ook in de HR-dienstverlening is er de mogelijkheid van CV-screening en kandidaatmatching. Bij al deze toepassingen is het de kunst om niet voor het snelle – en vaak naïeve – resultaat te gaan, maar om het algoritme te helpen bij het vinden van enige onverwachte suggesties.

Toerisme & recreatie

In deze sector zien we onder andere de komst van gepersonaliseerde reisaanbevelingen, inclusief het plannen van alles eromheen. Bij de reiservaringen zelf is er de mogelijkheid om meer gebruik te maken van interactieve *virtual en augmented reality*; dankzij generatieve AI (die achter bijvoorbeeld ChatGPT zit) is het mogelijk om zonder de interactie vooraf te scripten een levendig en realistisch gesprek te hebben. Hiermee komt een tijdreis naar het verleden dichtbij. Onderdeel van recreatie is ook de fysieke veiligheid, zeker bij drukte – AI kan bij crowdmanagement een rol spelen om patronen snel te herkennen en preventief suggesties te doen om ongelukken te voorkomen.

Concurrentievoordeel met AI, maar niet alles wat kan moet ook kunnen

De voorgaande voorbeelden lieten zien hoe de verbeelding tot vergezichten reikt. Ondernemers die AI adopteren kunnen een concurrentievoordeel behalen; door de technologie te negeren lopen ze het risico achter te blijven. Op een aantal pekken is echter ook benoemd dat niet alles wat kan ook moet kunnen. De recente geschiedenis laat zien dat met het trainen van algoritmes veel wordt geëist van de kwaliteit van de data; de selectie ervan, de beoordeling van de resultaten – er kan op veel verschillende manier zogenaamde bias (impliciete vooroordelen in besluitvorming) ontstaan. Er is op dit vlak veel gaande, zowel qua regelgeving, maar ook handreikingen voor teams die met AI en data willen werken waar persoonlijke gegevens een onderdeel van vormen. Het is essentieel voor betrokkenen om zich enerzijds aan te passen aan dit snel veranderende landschap, innovatie te omarmen en tegelijkertijd ethische en maatschappelijke overwegingen in acht te nemen.

Tot slot keren we nog even terug naar Isaac Asimov. Bij zijn overwegingen om tot de Drie Wetten van de Robotica te komen ging hij uit van de gedachte dat robots feitelijk een soort gereedschap zijn. Maar we weten ook dat gereedschap in veel gevallen een verlengde van de mens is; niet alleen fysiek, zoals een verrekijker, of een gehoorapparaat, of een auto, maar ook als symbool welke verwijst naar normen en waarden van de eigenaar, van de mens.²⁰ Om die reden is het van belang om over die verwevenheid, die afhankelijkheid, regelmatig te reflecteren – hoe ver je daarin wilt gaan.

²⁰ Peter-Paul Verbeek, "De daadkracht der dingen – esthetica na de dood van het object", De Gids, 1999.

²¹ Dit onderdeel is gebaseerd op en een bewerking van het RaboResearch onderzoek: 'Werkenden in Nederland verwachten nauwelijks baanverlies door kunstmatige intelligentie', verschenen op 28 september 2023. Het volledige onderzoek is beschikbaar via: <https://www.rabobank.nl/kennis/d011384978-werkenden-in-nederland-verwachten-nauwelijks-baanverlies-door-kunstmatige-intelligentie>.

BANENVERLIES DOOR AI?²¹

Door generatieve AI-toepassingen staan de mogelijke gevolgen van nieuwe technologie op werk en inkomen weer volop in de belangstelling. Kort na de introductie ervan suggereerden de eerste analyses dat niet minder dan 18 procent van banen wereldwijd op de tocht staat door AI.²² De vraag is of en in hoeverre dit soort cijfers ook de arbeidsmarkt van Regio Zwolle weerspiegelen. Om hier een inschatting van te maken baseren we ons op onlangs verschenen onderzoek van RaboResearch. Daarin is gebruik gemaakt van een enquête die onder meer dan 10.000 Nederlanders van achttien jaar en ouder is afgenomen, waaronder 5.446 werkenden. De werkzaamheden van werkenden zijn in kaart gebracht en er is geanalyseerd op welke wijze de Nederlandse economie en arbeidsmarkt mogelijk geraakt worden door AI. Op basis daarvan geven we een indicatie voor Regio Zwolle.

Implementatie nieuwe technologie afhankelijk van type taak

De mate waarin en de wijze waarop nieuwe technologieën als AI van invloed zijn op werk en banen is sterk afhankelijk van

het type taken dat werkenden uitvoeren. Economen onderscheiden daarbij doorgaans vijf verschillende typen taken:

1. **Fysiek routinematige taken:** werkzaamheden waarbij lichamelijke inspanning nodig is en waarin vaak dezelfde handelingen terugkomen (bijvoorbeeld machines bedienen en toezicht houden op processen).
2. **Cognitief routinematige taken:** werkzaamheden die een beroep doen op het denkvermogen en waarin vaak dezelfde handelingen terugkomen (bijvoorbeeld vergaderingen inplannen en boekhouden).
3. **Fysiek niet-routinematige taken:** werkzaamheden waarbij lichamelijke inspanning nodig is en waar weinig herhaling in zit omdat zich vaak nieuwe situaties voordoen (zoals het besturen van vervoersmiddelen en het repareren van machines).
4. **Cognitief (analytische) niet-routinematige taken:** werkzaamheden die een beroep doen op het probleemoplossend vermogen en waar weinig herhaling in zit omdat zich vaak nieuwe situaties voordoen (denk aan onderzoek verrichten en het interpreteren van regels).
5. **Interactief niet-routinematige taken:** werkzaamheden waarin contact met andere mensen noodzakelijk is en waar weinig herhaling in zit omdat zich vaak nieuwe situaties voordoen (zoals het aansturen van een team en onderwijzen of presenteren).

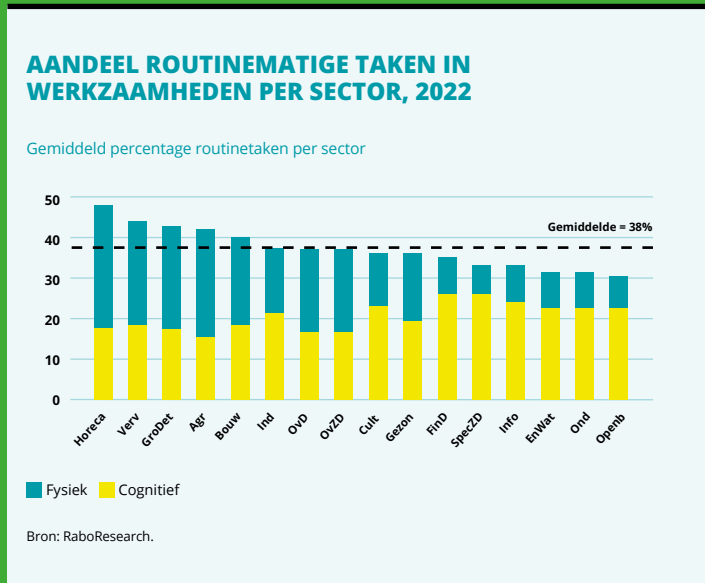
Met name werkenden die de eerste twee typen taken verrichten, worden waarschijnlijk geraakt door nieuwe technologieën. Bij fysiek routinematige taken gaat het bijvoorbeeld om robotisering en bij cognitief routinematige taken spelen AI-toepassingen een rol.

38 procent werkzaamheden bestaat uit routinematige taken

Uit het RaboResearch-onderzoek komt naar voren dat gemiddeld genomen zo'n 38 procent van de werkzaamheden bestaat uit routinematige taken, waarvan 17 procentpunt gaat om fysiek routinematige taken en 21 procentpunt om cognitief routinematige taken. Onder dit gemiddelde gaan grote verschillen schuil tussen de groepen werkenden. Figuur I.1 laat zien dat het aandeel routinematige taken binnen de horeca het grootst is, gevolgd door transport en logistiek en de groot- en detailhandel. In bijvoorbeeld het openbaar bestuur, het onderwijs en de informatie- en communicatiesector ligt het aandeel routinematige taken juist het laagst. Wat daarbij opvalt, is dat de sectoren waarin het aandeel fysiek routinematige taken het grootst is (horeca, groot- en detailhandel en de agrarische sector), niet de sectoren zijn waarin het aandeel cognitieve routinematige taken domineert (financiële dienstverlening, specialistische zakelijke dienstverlening en de informatie- en communicatiesector).

22 Briggs, J. & D. Kodnani (2023). The Potentially Large Effects of Artificial Intelligence on Economic Growth. Goldman Sachs & Co. Beschikbaar via: https://www.key4biz.it/wp-content/uploads/2023/03/Global-Economics-Analyst_-The-Potentially-Large-Effects-of-Artificial-Intelligence-on-Economic-Growth-Briggs_Kodnani.pdf.

Figuur 1.1

Grootschalig banenverlies onwaarschijnlijk

De implementatie van nieuwe technologieën in een sector hangt niet alleen af van de mate waarin werkzaamheden gekenmerkt worden door (cognitief of fysiek) routinematige taken. Nieuwe technologie wordt vooral geïmplementeerd wanneer arbeid schaars en/of duur is.

Op basis van de kosten en schaarste van arbeid, gemeten via het uurloon en de openstaande vacatures als percentage van de werkgelegenheid in een sector, gekoppeld aan het percentage cognitief routinematige taken in een sector, is in het RaboResearch-onderzoek een grove inschatting gemaakt van de waarschijnlijkheid waarmee AI-toepassingen snel geïmplementeerd worden in een sector (zie figuur 1.2, linkerdeel).²³ We hebben deze inschatting geprojecteerd op de regionale en landelijke sectorverdeling (op basis van werkgelegenheid), wat ons inzicht geeft in hoeverre dit getalsmatig door kan werken in de algehele werkgelegenheid in Regio Zwolle in vergelijking met de rest van Nederland (zie figuur 1.2, rechterdeel).

Als we kijken naar de tabel, met daarin aangegeven de gevoeligheid van sectoren voor AI, dan zien we dat Specialistische zakelijke dienstverlening, Informatie en communicatie en Financiële dienstverlening sectoren zijn waarin AI-toepassingen een grote rol kunnen spelen. Dit zijn sectoren met relatief veel cognitief routinematige taken, een relatief hoog uurloon en relatief veel vacatures. Vanwege de aard van de activiteiten kan nieuwe technologie hier worden toegepast en vanwege de prijs en schaarste van alternatieve productiefactoren (arbeid) hebben bedrijven bovendien een prikkel om daadwerkelijk nieuwe technologieën te gebruiken. Anders ligt dat in bijvoorbeeld de agrarische sector en de groot- en

²³ Voor de details verwijzen we naar de volledige studie van RaboResearch, beschikbaar via: <https://www.rabobank.nl/kennis/d011384978-werkenden-in-nederland-verwachten-nauwelijks-baanverlies-door-kunstmatige-intelligentie>.

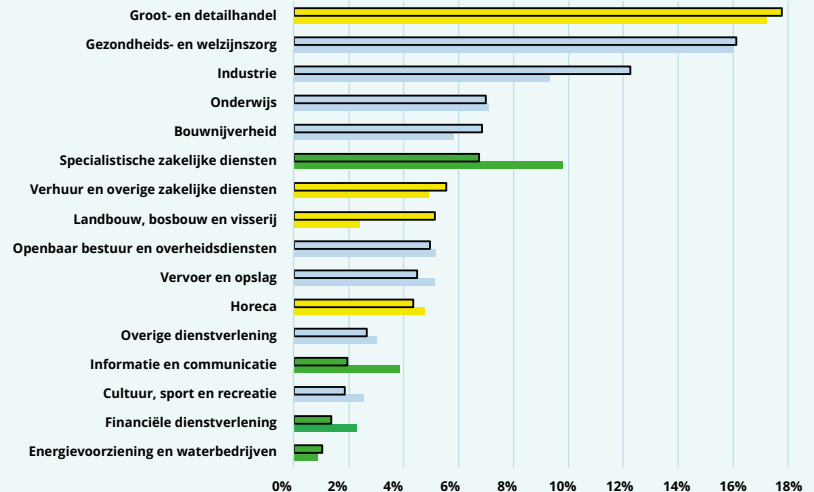
Figuur 1.2

GEVOELIGHEID SECTOREN VOOR AI

Waarschijnlijkheid snelle implementatie per sector

Specialistische zakelijke diensten	+
Informatie en communicatie	+
Financiële dienstverlening	+
Energievoorziening en waterbedrijven	+
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	+/-
Onderwijs	+/-
Industrie	+/-
Cultuur, sport en recreatie	+/-
Gezondheids- en welzijnszorg	+/-
Bouwnijverheid	+/-
Vervoer en opslag	+/-
Overige dienstverlening	+/-
Groot- en detailhandel	-
Verhuur en overige zakelijke diensten	-
Horeca	-
Landbouw, bosbouw en visserij	-

Sectorverdeling (o.b.v. arbeidsplaatsen) en gevoeligheid AI, Regio Zwolle en Nederland

Regio Zwolle Nederland

Bron: RaboResearch en BIRO, DWE, PWE, Vestigingenregister Flevoland en LISA (bewerking: Hogeschool Windesheim).

detailhandel. Dit zijn sectoren waarin nieuwe technologieën vanuit technologisch oogpunt weliswaar een grote rol zouden kunnen spelen. Maar vanwege de relatief lage kosten van arbeid en relatief mindere arbeidsschaarste zijn het toch niet de sectoren waarin nieuwe technologieën als eerste aanslaan.

Het rechterdeel van figuur 1.2, de sectorverdeling, is al eerder aan bod

gekomen in hoofdstuk 2.2. Anders is dat we per sector hebben aangeven de gevoeligheid voor snelle toepassing van AI. Daarnaast is ook de landelijke sectorverdeling afgebeeld. Het valt op dat de grootste sectoren niet of nauwelijks gevoelig zijn voor snelle toepassing van AI, dit geldt zowel regionaal als landelijk. De sectoren waarvoor een snelle implementatie van AI waarschijnlijk is zijn relatief klein tot zeer klein. Alleen de sector Specialistische zakelijke diensten is betrekkelijk groot. Met uitzondering van Energievoorziening en waterbedrijven, moet daarbij aangemerkt worden dat de AI-gevoelige sectoren in vergelijking met Nederland ondervertegenwoordigd zijn in de regio. Dit geldt vooral voor Specialistische zakelijke diensten. In die zin is Regio Zwolle minder gevoelig voor AI dan gemiddeld. Maar het is nu nog te vroeg is om te bepalen wat de daadwerkelijke impact van nieuwe technologieën als AI op werk en banen is; dit zal de toekomst uitwijzen. Voor wat betreft Regio Zwolle lijkt de impact, in termen van snelle implementatie, beperkt te zullen zijn. Grootschalig baanverlies valt dan ook niet snel te verwachten.

Eerder verandering van werk dan verlies van werk

Het onderzoek concludeert dat de grootste gevolgen niet verwacht worden voor baan- en/of inkomensverlies, maar ten aanzien van de taakinhoud van werk. De verwachting is dat vooral nieuwe kennis en vaardigheden nodig zijn om met nieuwe technologieën te werken.

De veranderende taakinhoud heeft tenminste twee kanten. Allereerst gaat het over de taken die werkenden meer of minder gaan uitvoeren als gevolg van technologie-implementatie. De nadruk komt voor werkenden steeds minder te liggen op routinematige taken en steeds meer op taken waarin zij een concurrentievoordeel hebben ten opzichte van nieuwe technologieën. Dit betekent dat bestaande taken die niet kunnen worden ingevuld door AI belangrijker worden (denk aan persoonlijk contact met klanten) of dat er nieuwe taken bijkomen (zoals prompt schrijvers). Daarnaast gaat het om een goede aansluiting tussen taken die in de toekomst worden ingevuld door de mens en taken die worden uitgevoerd door machines of AI-toepassingen. Dit heeft een kennis- en vaardighedencomponent (werkenden die al dan niet over de kennis en vaardigheden beschikken om met de nieuwe

technologie te werken), maar ook een organisatiecomponent (bedrijfsmodellen waarbinnen activiteiten van mensen rendabel aansluiten op de activiteiten van machines). Terwijl het belang van kennis en vaardigheden wijst op de noodzaak van onderwijs en training voor werkenden, vraagt de organisatiecomponent om verandervermogen van bedrijven.

3. BEVOLKING EN ARBEIDSMARKT

- **Begin 2023 telde Regio Zwolle 803.000 inwoners; 1,5 procent meer dan een jaar eerder.**
- **In 2021 leefden in Regio Zwolle ruim 17.000 huishoudens in armoede; 5,0 procent van alle huishoudens in de regio (landelijk 6,8 procent).**
- **In 2022 namen in Regio Zwolle 12.100 personen extra actief deel aan de arbeidsmarkt ten opzichte van het jaar ervoor. Het totale beroepsbevolking groeide hiermee tot 451.000 personen.**
- **Over het jaar 2022 was gemiddeld 2,9 procent van de regionale beroepsbevolking werkloos (-0,4 procentpunt t.o.v. 2021). Op landelijk niveau was de werkloosheid 3,5 procent.**
- **Ongeveer 9 procent van de inwoners (15-75 jaar) is aan te duiden als onbenut arbeidspotentieel. Het grootste deel bestaat uit zo'n 16.700 deeltijders die gedeeltelijk onbenut zijn; zij willen meer uren werken.**
- **Hoewel het aantal openstaande vacatures daalt, heeft halverwege 2023 een werkzoekende in Regio Zwolle nog steeds gemiddeld 5 banen voor het uitkiezen.**
- **74 procent van de werkende inwoners heeft een baan in de regio.**

In dit hoofdstuk gaan we nader in gaan op verschillende kenmerken en ontwikkelingen van de regionale arbeidsmarkt. Allereerst kijken we naar de inwoners: we beschrijven de ontwikkeling van de algehele bevolking – waaruit de beroepsbevolking voortkomt – en besteden aandacht aan de inkomenssituatie van huishoudens in de regio. Karakteristieken over de beroepsbevolking en arbeidsdeelname geven vervolgens een indruk van de omvang en aard van het regionale arbeidsaanbod. In hoeverre er sprake is van mismatches op de regionale arbeidsmarkt brengen we in beeld aan de hand van verschillende schaarste-indicatoren. Daarnaast staan we stil bij het onderwijsniveau van het regionale menselijk kapitaal en toekomstige overschotten van dan wel tekorten aan regionaal talent. Tot slot gaan we in op het woon-werkverkeer, waarmee we een indruk geven van de samenhang binnen de regio en de onderlinge verbinding met andere regio's.

Figuur 3.1

3.1 Inwoners

Bevolking groeit iets harder dan landelijk

Op 1 januari 2023 telden de 22 Regio Zwolle gemeenten tezamen 803.090 inwoners. Dat zijn er 12.000 meer dan een jaar eerder: een groei van 1,5 procent tegenover 1,3 procent landelijk. Het is het derde jaar op rij dat de bevolkingsgroei in Regio Zwolle de landelijke cijfers overtreft. Tot 2020 liep de jaarlijkse bevolkingstoename in Regio Zwolle verhoudingsgewijs iets achter ten opzichte van die van Nederland als geheel.

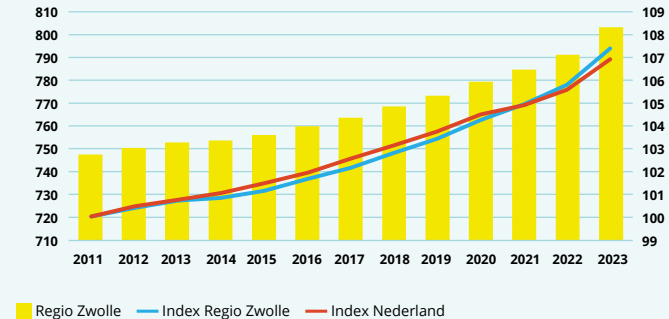
Voor een uitgebreide bespreking van de ontwikkeling van de bevolking na 2023, de bevolkingsprognose tot 2050, verwijzen we naar de Regio Zwolle Monitor 2022.²⁴ Daarin hebben we eerder de meest recente lange termijn regionale bevolkingsprognose behandeld, daterend van juli 2022. Om de drie jaar worden nieuwe prognoses vastgesteld; in 2025 verschijnt er opnieuw een prognose.²⁵ Er is dus nog geen update beschikbaar. Op basis van de beschikbare cijfers zagen we dat de bevolking van Regio Zwolle per saldo met 1 procent zal toenemen tussen 2023 en 2050. Dan zal Regio Zwolle naar verwachting 809.000 inwoners tellen tegenover de ruim 803.000 inwoners begin 2023. Op landelijk niveau zal de bevolkingsomvang harder toenemen. De Nederlandse bevolking zal tot 2050 naar verwachting met bijna 10 procent toenemen. Nederland zal dan 19,6 miljoen inwoners tellen, waarvan 4,1 procent in Regio Zwolle woonachtig zal zijn. Begin 2023 is dat nog 4,5 procent.

²⁴ Onder andere beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/monitor/>.

²⁵ We baseren de lange termijn bevolkingsprognose op cijfers van de PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022. Deze regionale prognoses worden om de drie jaar opnieuw vastgesteld, de nieuwe editie verschijnt in 2025. Meer informatie is beschikbaar via: <https://themasites.pbl.nl/o/regionale-bevolkingsprognose/>.

BEVOLKINGSONTWIKKELING, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (x 1.000; balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2023 (peildatum 1 januari)

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Als we kijken naar hoe de bevolking is opgebouwd qua leeftijd (in 2022), dan zien we sterke gelijkenissen met de landelijke bevolkingssamenstelling. Ook in Regio Zwolle blijkt de vorm van de leeftijdsopbouw van de bevolking veranderd te zijn van de typische piramide in een urn, met een uitstulping bij de leeftijdsgroepen tussen 45 en 65 jaar. Het typeert één van de belangrijkste trends in de

Figuur 3.2

demografie van Nederland (en veel andere landen in Europa en daarbuiten): de voortgaande vergrijzing. In 1950 was minder dan 8 procent van de bevolking 65 jaar of ouder, sindsdien is dat aandeel voortdurend toegenomen. Vanaf 2011 is de vergrijzing versneld doordat de eerste babyboomers, de relatief grote geboortecohorten van na 1945, vanaf dat moment de leeftijd van 65 jaar bereikten. In 2022 is zowel in Regio Zwolle als in Nederland het aandeel 65-plussers al opgelopen naar 20 procent. Overigens is Regio Zwolle verhoudingsgewijs minder ontgroend dan Nederland als geheel. In 2022 bestond de Nederlandse bevolking voor 21 procent uit jongeren van 20 jaar en jonger; in Regio Zwolle bedroeg het aandeel jongeren 23 procent. Een deel van de verklaring kan gevonden worden in de leeftijdsopbouw van de gemeenten Urk, Staphort en Zwartewaterland, die tot de gemeenten met de jongste bevolking van Nederland behoren.

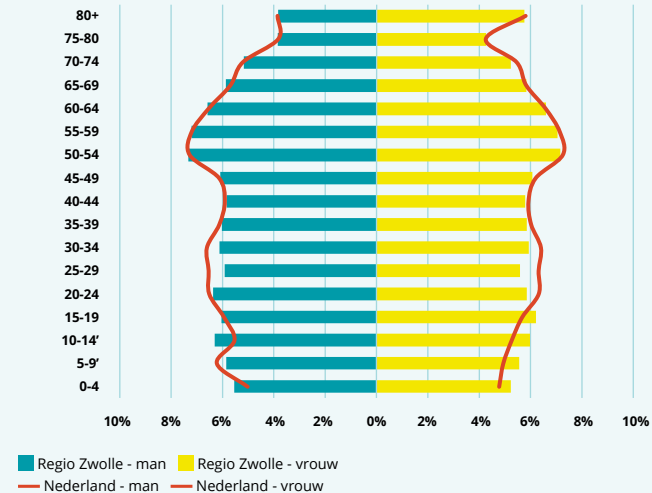
De verwachting is dat de vergrijzing verder zal toenemen. In 2030 zal 23 procent van de inwoners 65 jaar of ouder zijn. Het aandeel van deze groep loopt verder op tot 26 procent in 2040, waarna het stabiliseert. Op landelijk niveau gaat deze ontwikkeling iets minder hard: het aandeel 65-plussers groeit naar verwachting tot bijna 25 procent in 2050.²⁶ Deze verandering van de leeftijdsstructuur van de bevolking, minder jongeren en een hoger aantal ouderen in de pensioengerechtigde leeftijd, heeft als belangrijk gevolg voor de arbeidsmarkt dat het aanwezige arbeidspotentieel op den duur te verkleint.

Buitenlandse migratie stuwt inwonertal

Het inwonertal van Regio Zwolle is de afgelopen jaren gestaag toegenomen. Een grotere bevolkingsomvang betekent een toenemende

LEEFTIJDOPBOUW BEVOLKING, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Totalen mannen en vrouwen verdeeld naar leeftijdsgroep in %; 2022

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

druk op ruimte en leefomgeving. We zoomen nader in op de ontwikkeling van de bevolking door naar twee factoren te kijken. Allereerst het natuurlijk verloop, het saldo tussen geboorte en sterfte. De tweede factor is de migratie, oftewel verhuizingen vanuit en naar Regio Zwolle, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen binnenlandse

²⁶ De Vor, F. e.a. (2022). Regio Zwolle Monitor 2022. Zwolle: Hogeschool Windesheim. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/monitor/>.

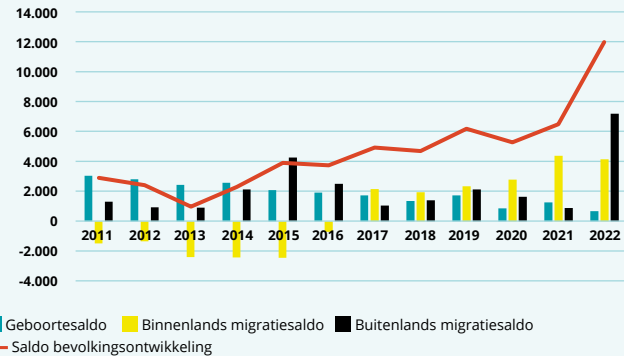
Figuur 3.3

en buitenlandse migratie. Kijken we naar figuur 3.3, dan zien we dat het natuurlijk verloop tot en met 2014 de belangrijkste drijvende kracht achter de bevolkingsgroei was. En hoewel een aanzienlijk deel van de bevolkingstoename nog steeds te danken was aan de natuurlijke aanwas van nieuwgeborenen, krijgt vanaf 2015 de component migratie de overhand. De afname van het geboortesaldo tekent het proces van ontgroening en vergrijzing van de bevolking dat in Regio Zwolle gaande is. Bij de binnenlandse migratie zien we min of meer het omgekeerde gebeuren. Tot 2017 is er sprake van een vertrekoverschot: er zijn meer mensen die verhuizen uit Regio Zwolle naar elders in Nederland, dan personen vanuit andere Nederlandse regio's die zich in Regio Zwolle vestigen. Maar vanaf 2017 wordt het binnenlandse migratiesaldo positief: ieder jaar vestigden zich meer mensen vanuit elders in het land in de regio dan dat er vertrokken. In 2022 overtrof het aantal nieuwgevestigden het aantal vertrekkers met ruim 4.100; ongeveer evenveel als een jaar eerder. Het tekent de gegroeide aantrekkingskracht van Regio Zwolle als woonplek.

Regio Zwolle kent ook een doorlopend buitenlands migratieoverschot: er vestigen zich meer mensen vanuit het buitenland in de regio, dan personen vanuit Regio Zwolle die naar het buitenland vertrekken. Het jaar 2022 is een opvallende uitschieter, die wordt veroorzaakt door een sterk toegenomen instroom van vluchtelingen vanuit onder andere Oekraïne.²⁷ In de periode april tot december schreven bijna 38.000 personen afkomstig uit Oekraïne zich in in één van de Regio Zwolle gemeenten. Het heeft er mede voor gezorgd dat het buitenlandse migratiesaldo van 880 in 2021 is gestegen tot 7.200

SAMENSTELLING BEVOLKINGSONTWIKKELING, REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen; 2011–2022

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

personen in 2022; een stijging met een factor 8. Ter vergelijking: voor Nederland als geheel is in 2022 het migratiesaldo ruim verdubbeld ten opzichte van een jaar eerder.

17.000 huishoudens leven in armoede

In de nieuwe Meerjarige Agenda (Regio Zwolle Stapt Door) wordt nadrukkelijk ingezet op bevordering van 'het goede leven in Regio Zwolle'.²⁸ In hoeverre er sprake is van het goede leven in de regio hangt

²⁷ CBS (2023). Ingeschreven vanuit Oekraïne, naar woongemeente. Dataset beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2023/01/ingeschreven-vanuit-oekraïne-naar-woongemeente>.

²⁸ Regio Zwolle Stapt Door. Meerjarige agenda 2024–2028, april 2023. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/meerjarige-agenda/>.

in belangrijke mate af of inwoners over voldoende inkomen beschikken om aan de noodzakelijke levensbehoefte te voldoen. En hoewel geld niet per definitie gelukkig maakt, is het omgekeerde wel waar: gebrek aan geld is een bron van sociaal-maatschappelijke problemen, zoals sociaal isolement en schade aan de lichamelijke en geestelijke gezondheid. Armoede is in belangrijke mate bepalend voor de kwaliteit van leven (en voor de brede welvaart).²⁹

Armoedebestrijding is een speerpunt in nationaal en internationaal beleid. Dit heeft er onder andere toe geleid dat de periodieke macro-economische ramingen van het CPB recentelijk zijn uitgebreid met ontwikkelingen en ramingen over armoede. Om deze redenen kiezen we ervoor om ook op regionaal niveau een beeld te geven van de ontwikkeling van armoede en inkomensongelijkheid onder de

bevolking van Regio Zwolle. We doen dit op basis van CBS-cijfers met 2021 als meest recent beschikbare jaar (zie ook tekstbox 'Definitie armoede'). Figuur 3.4 geeft een overzicht van de verschillen in armoede en inkomensongelijkheid binnen de regio. Armoede brengen we in kaart met het percentage huishoudens dat gedurende minimaal 1 jaar een inkomen onder het sociaal minimum kende.³⁰ We zien in de periode na de Grote Recessie (2008–2014) de armoede oplopen om vervolgens weer te dalen. Tegelijkertijd wordt duidelijk dat armoede zich in Regio Zwolle, gemiddeld genomen, in beperktere mate voordoet dan in Nederland in het afgelopen decennium. In 2021 leefden in Regio Zwolle ruim 17.000 huishoudens in armoede; 5,0 procent van alle huishoudens in de regio (landelijk is het aandeel 6,8 procent). Binnen de regio zien we dat alleen in gemeente Zwolle het aandeel huishoudens dat in armoede leeft hoger ligt dan het landelijk

²⁹ CPB (2022). Macro Economische Verkenning 2023. Den Haag: Centraal Planbureau.

³⁰ In 2021 lag het sociaal minimum voor een alleenstaande op € 1.130 netto per maand. Voor een paar zonder kinderen was dat 1.590 euro, en met twee minderjarige kinderen € 2.170. Voor een eenoudergezin met twee minderjarige kinderen bedroeg het minimum € 1.720.

DEFINITIE ARMOEDE

Er zijn twee officiële definities van armoede in omloop; één van het CBS en één van het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). Het CBS hanteert de lage-inkomensgrens als indicator voor hoeveel mensen er risico lopen om in armoede te belanden. De lage-inkomensgrens is gebaseerd op een bijstandsuitkering uit 1979, gecorrigeerd voor inflatie. De definitie van het SCP is gericht op de uitgaven (verdient iemand genoeg om rond te komen?). Er wordt gekeken naar het

zogenoeten niet-veel-maar-toereikendcriterium, dat uitgaat van wat een huishouden kwijt is aan basiszaken zoals voedsel, kleding en wonen, plus een klein bedrag voor ontspanning en sociale participatie (zoals korte vakantie en lidmaatschap (sport)vereniging). De verschillende benaderingen maken dat het aandeel armen verschilt in de definities en omvat bovendien andere groepen. Vanwege de beschikbaarheid van cijfers op regionaal niveau gebruiken we de CBS-definitie.

Figuur 3.4

HUISHOUDENS IN ARMOEDE EN INKOMENSONGELIJKHEID, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Percentage particuliere huishoudens dat gedurende minimaal 1 jaar een inkomen onder het sociaal minimum kende (linker gedeelte) en ratio gemiddeld/mediaan inkomen van particuliere huishoudens (rechter gedeelte); 2011, 2016, 2021

	HUISHOUDENS IN ARMOEDE			INKOMENSONGELIJKHEID		
	2011	2016	2021	2011	2016	2021
Nederland	6,9%	7,9%	6,8%	1,12	1,12	1,12
Regio Zwolle	5,0%	5,9%	5,0%	1,10	1,09	1,10
Dalfsen	3,3%	4,0%	3,6%	1,10	1,09	1,09
Dronten	6,2%	6,0%	4,7%	1,09	1,09	1,09
Elburg	3,8%	4,4%	4,2%	1,13	1,09	1,08
Hardenberg	4,7%	5,3%	4,2%	1,09	1,08	1,08
Hattem	3,6%	3,9%	2,8%	1,18	1,13	1,13
Heerde	3,2%	3,9%	3,3%	1,11	1,10	1,10
Hoogeveen	6,0%	7,1%	6,2%	1,09	1,06	1,09
Kampen	5,1%	6,3%	5,1%	1,08	1,08	1,08
Meppel	6,0%	6,6%	5,9%	1,09	1,09	1,09
Noordoostpolder	5,9%	6,4%	5,4%	1,11	1,11	1,10
Nunspeet	4,2%	4,6%	4,6%	1,11	1,11	1,12
Oldebroek	3,4%	4,5%	3,7%	1,10	1,08	1,09
Olst-Wijhe	4,3%	5,2%	4,0%	1,10	1,11	1,09
Ommen	4,2%	5,3%	4,5%	1,12	1,10	1,11
Raalte	3,5%	4,5%	3,6%	1,09	1,09	1,09
Staphorst	3,5%	4,2%	3,6%	1,11	1,10	1,11
Steenwijkerland	5,7%	6,4%	5,2%	1,11	1,12	1,10
Urk	4,3%	3,3%	3,1%	1,10	1,12	1,10
De Wolden	3,9%	4,5%	3,8%	1,10	1,10	1,09
Westerveld	4,9%	5,2%	4,4%	1,13	1,10	1,14
Zwartewaterland	3,5%	4,4%	3,2%	1,12	1,11	1,15
Zwolle	7,0%	8,6%	7,3%	1,09	1,08	1,09

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

gemiddelde. In 2021 leefden in Zwolle 4.400 huishoudens in armoede; 7,3 procent van alle huishoudens in de gemeente. Hoewel de data voor 2022 nog niet voorhanden zijn, is op basis van de recente analyses van het CPB de verwachting gerechtvaardigd dat 2022 en 2023 opnieuw verder oplopende armoedecijfers zullen kennen.³¹

31 Zie bijvoorbeeld de augustusraming 2023 van het CPB: <https://www.cpb.nl/augustusraming-2023>.

Dit is mede te wijten aan de sterk opgelopen inflatie wat zorgt voor toenemende kosten van levensonderhoud. Denk daarbij aan de snel gestegen energieprijzen en de impact daarvan op het bestedingsvermogen van huishoudens.

Als we kijken naar het gemiddelde versus het mediane inkomen, zien we de ongelijkheid in inkomens (of preciezer: de scheefheid van de inkomensverdeling). Als deze verhouding gelijk is aan 1, is er sprake van een symmetrische verdeling rondom het gemiddelde. Hoe groter de afwijking van 1, des te meer mensen er zijn met een zeer hoog inkomen. De figuur toont aan dat gemiddeld genomen de inkomensgelijkheid in Regio Zwolle lager is dan landelijk. We zien ook dat de inkomensontwikkeling in Nederland stabiel is over de tijd. Over dezelfde periode is in Regio Zwolle, en in de meeste gemeenten, de ongelijkheid licht gedaald en vervolgens opgelopen. Ongelijkheid is relatief groot in de gemeenten Hattem, Westerveld en Zwartewaterland.

3.2 Arbeidsaanbod- en deelname

Steeds meer mensen hebben werk

Ontwikkelingen aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt worden in belangrijke mate bepaald door demografische ontwikkelingen. Alle mensen tussen de 15 en 74 jaar worden tot de potentiële beroepsbevolking gerekend (volgens internationale definities). Zij zouden in potentie kunnen werken. Kinderen jonger dan 15 jaar (leerplicht) en ouderen vanaf 75 jaar (pensioen) worden hier niet toe

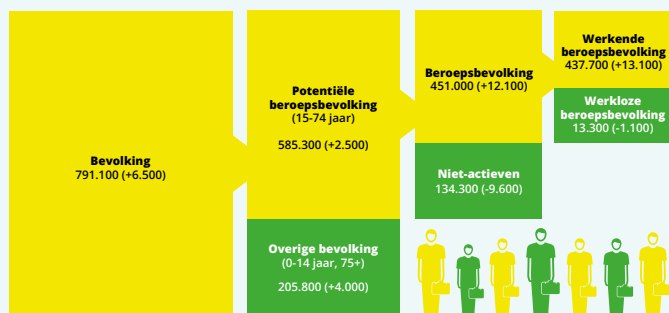
gerekend. Van de groep 15 tot en met 74-jarigen woonachtig in Regio Zwolle neemt 77,1 procent deel aan de arbeidsmarkt (dat wil zeggen: werkt of is werkloos (wenst werk, is beschikbaar voor de arbeidsmarkt en zoekt actief naar werk)). In 2022 waren dit ruim 451.000 personen, zij vormen de regionale beroepsbevolking – het feitelijke arbeidsaanbod. Van de beroepsbevolking in Regio Zwolle was over 2022 gemiddeld genomen 2,9 procent werkloos, wat overeenkomt met zo'n 13.300 personen. Daarnaast waren er in Regio Zwolle 134.300 zogeheten niet-actieven; mensen die niet kunnen werken (bijvoorbeeld door ziekte of zorgtaken), die niet willen werken, of die niet verwachten werk te vinden.

In 2022 namen in Regio Zwolle 12.100 personen extra actief deel aan de arbeidsmarkt ten opzichte van het jaar ervoor. Dit leidde ertoe dat het totale arbeidsaanbod in de regio in 2022 is toegenomen tot zo'n 451.000 personen. Een belangrijke oorzaak is dat het aantal niet-actieven met 9.600 personen is afgenomen. Daarmee lijkt het arbeidsaanbod sterk te reageren op de arbeidsmarktkrapte gedurende het economisch herstel na de coronapandemie. Deze ontwikkeling komt onder andere tot uitdrukking in een stijging van de arbeidsparticipatie (zie figuur 3.6). Uitgedrukt als bruto participatiegraad, het aandeel van de beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking, was de arbeidsparticipatie in 2022 opgelopen tot 77,1 procent (1,8 procentpunt hoger dan in 2021). Op landelijk niveau groeide de arbeidsparticipatie met 1,3 procentpunt gemaakt ten opzichte van het voorgaande jaar. De regionale arbeidsparticipatie blijft boven het landelijk gemiddelde liggen.

Figuur 3.5

OPBOUW ARBEIDSMARKT, REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen***; 2022

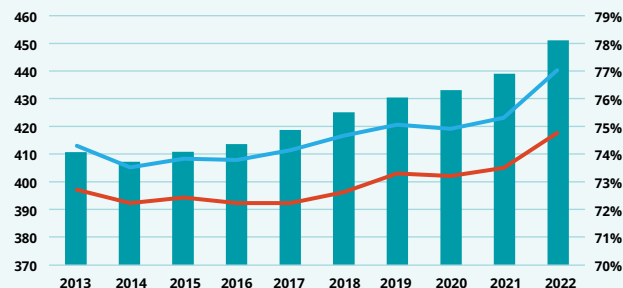
* Afgerond op dichtstbijzijnde honderdtal ** Mutatie t.o.v. 2021 tussen haakjes.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 3.6

BEROEPSBEVOLKING EN ARBEIDSPARTICIPATIE, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND³²

In absolute aantallen (x 1.000; balken en linker as) en aandeel (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking in % (lijnen en rechter as); 2013-2022

■ Beroepsbevolking Regio Zwolle — Bruto arbeidsparticipatie Regio Zwolle
— Bruto arbeidsparticipatie Nederland

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

32 Sinds 2022 bepaalt het CBS de cijfers over arbeidsdeelname op basis van een nieuwe meetmethode. De meest recente cijfers zijn met deze nieuwe meetmethode bepaald, alsook de cijfers uit voorgaande jaren – deze aanpassing is met terugwerkende kracht doorgevoerd (tot en met 2013). Dit maakt dat de gepresenteerde cijferreeksen over beroepsbevolking, arbeidsparticipatie en werkloosheid niet verder teruggaan dan 2013.

Werkloosheid onder 3 procent

Als we kijken naar de ontwikkeling van het werkloosheidspercentage in Regio Zwolle dan zien we dat deze, na een stijging in 2020, in 2022 weer verder gedaald is. Over het jaar 2022 telde de regio gemiddeld genomen 13.300 werklozen; 2,9 procent van de beroepsbevolking. Ten opzichte van een jaar eerder is dit een daling van 0,4 procentpunt, wat overeenkomt met een afname van 1.100 werkloze personen. Op landelijke niveau was de werkloosheid iets hoger: 3,5 procent (-0,7 procentpunt ten opzichte van 2021). De lage werkloosheidscijfers, zowel regionaal als landelijk, zijn typerend voor de bovengemiddelde krapte waar de arbeidsmarkt mee te kampen heeft.

Kleine afname onbenut arbeidspotentieel

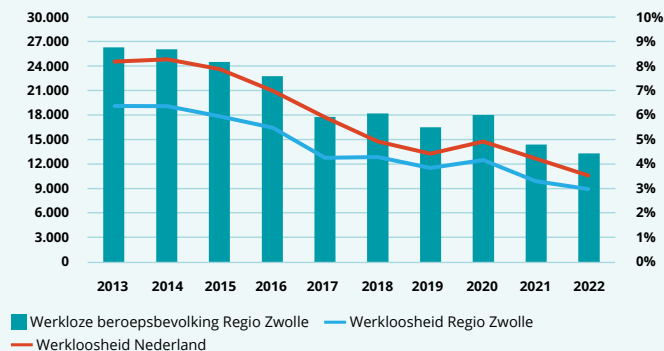
Naast werklozen zijn er groepen personen die in potentie (extra) beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Het onbenut arbeidspotentieel worden deze groepen tezamen genoemd. Het onbenut arbeidspotentieel bestaat uit werklozen, aangevuld met semi-werklozen en onderbenutte deeltijdwerkers. Iemand is werkloos als hij of zij geen betaald werk heeft, recent naar werk heeft gezocht én direct aan de slag kan. Semi-werklozen staan iets verder af van de arbeidsmarkt. Zij hebben óf recent werk gezocht óf zijn direct beschikbaar. Onderbenutte deeltijdwerkers werken in deeltijd in hun grootste werkkring, willen meer uren werken en zijn daarvoor ook beschikbaar. Deze groepen zijn deels niet in beeld bij instanties, maar wel een interessante doelgroep in een tijd waar de schaarste aan geschikt personeel in veel sectoren nijpend is.

In 2022 behoorde 9 procent van de bevolking van 15 tot 75 jaar tot het onbenut arbeidspotentieel in de arbeidsmarktregio Regio Zwolle (zie tekstbox 'Regio Zwolle: regionaal samenwerkingsverband en arbeidsmarktregio'). Dit is nagenoeg gelijk aan het landelijk gemiddelde van 9 procent.³³ Ten opzichte van een jaar eerder is in 2022 het aantal personen in de arbeidsmarktregio, dat als onbenut arbeidspotentieel kan worden aangeduid, met 4 procent afgenomen. Daarmee telde het onbenut arbeidspotentieel in 2022 ruim 36.100 personen (zie figuur

Figuur 3.7

WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING EN WERKLOOSHEID, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (balken en linker as) en aandeel werkloze personen van de beroepsbevolking in % (lijnen en rechter as); 2013–2022

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

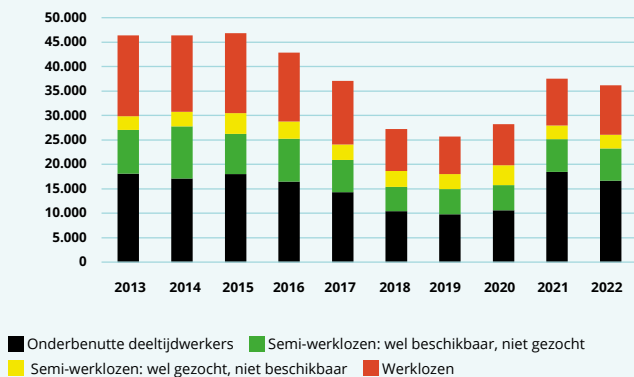
33 ArbeidsmarktInZicht.nl.

3.8). Hiervan zijn ongeveer 16.700 deeltijders die gedeeltelijk onbenut zijn; zij willen meer uren maken. Een iets kleiner deel betreft de semi-werklozen: 6.570 personen zijn op korte termijn beschikbaar maar hebben niet recent gezocht en anderen (2.740 personen) hebben wel gezocht maar zijn op korte termijn niet beschikbaar. Daarnaast zijn er 10.000 werklozen in de arbeidsmarktregio, personen die geen betaald werk hebben en direct aan de slag kunnen.

Figuur 3.8

ONBENUT ARBEIDSPOTENTIEEL, ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen; 2013– 2022

Bron: CBS/ArbeidsmarktInzicht.nl (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Het onbenut arbeidspotentieel is grotendeels niet in beeld bij instanties, maar niettemin een interessante doelgroep voor een arbeidsmarkt die wordt gekenmerkt door oplopende tekorten.

REGIO ZWOLLE: REGIONAAL SAMENWERKINGSVERBAND EN ARBEIDSMARKTREGIO

De Regio Zwolle Monitor brengt de economische ontwikkeling in beeld van Regio Zwolle. Cijfers zijn zoveel als mogelijk gepresenteerd voor het gebied van de 22 samenwerkende gemeenten, verenigd in het regionale samenwerkingsverband Regio Zwolle. Op het gebied van arbeidsmarktinformatie zijn data, veelal ontsloten via het UWV, niet zelden alleen beschikbaar op het ruimtelijk schaalniveau van arbeidsmarktregio's. In het geval van Regio Zwolle overlapt de gelijknamige arbeidsmarktregio gedeeltelijk het samenwerkingsverband van de 22 gemeenten. Tot de arbeidsmarktregio Regio Zwolle behoren de volgende vijftien gemeenten: Dalfsen, Elburg, Hardenberg, Hattem, Kampen, Meppel, Nunspeet, Oldebroek, Ommen, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Westerveld, Zwartewaterland en Zwolle. Zodoende gebruiken we enkele keren cijfermateriaal dat is geaggregeerd op arbeidsmarktregio.

3.3 Arbeidsmarktspanning

Daling aantal vacatures

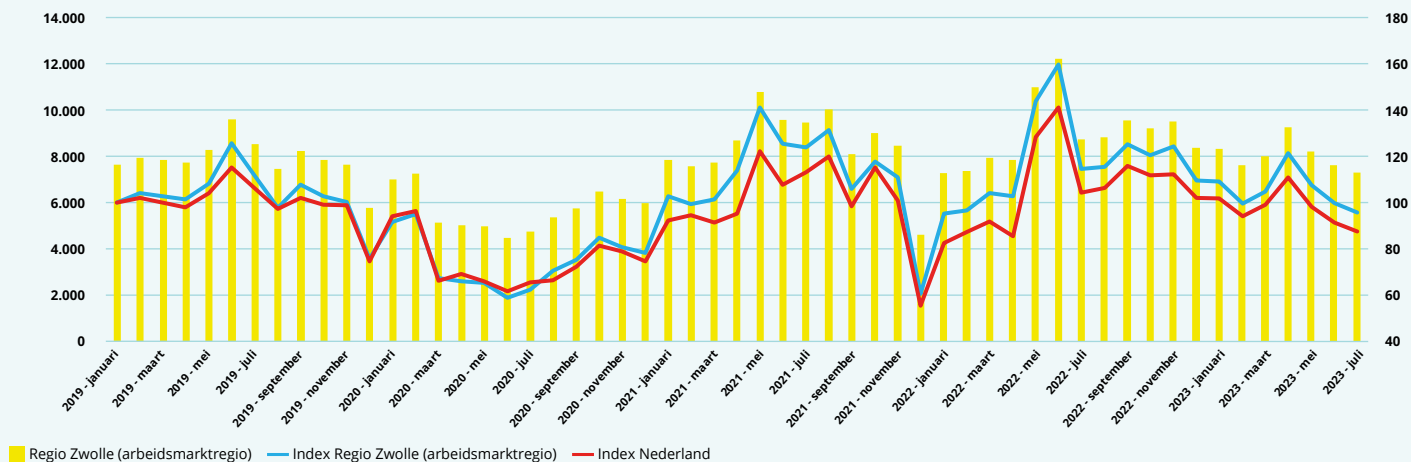
In hoeverre er sprake is van mismatches op de regionale arbeidsmarkt is af te leiden uit verschillende indicatoren. Zo'n indicator is het aantal (openstaande) vacatures bij bedrijven en instellingen, die een indruk

geeft van de (onvervulde) vraag naar arbeid. In figuur 3.9 is de ontwikkeling van het aantal online openstaande vacatures voor de arbeidsmarktregio Regio Zwolle en Nederland afgebeeld. Het gaat hierbij om de vacatures die het UWV online op werk.nl voor werkzoekenden zichtbaar maakt. Zowel voor Nederland als voor de arbeidsmarktregio Regio Zwolle komt het beeld naar voren van een

Figuur 3.9

ONLINE OPENSTAANDE VACATURES, ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (balken linker as) en Index 2019-januari=100 (lijnen en rechter as); 2019 januari–2023-juli (per maand)

Bron: UWV (bewerking: Hogeschool Windesheim).

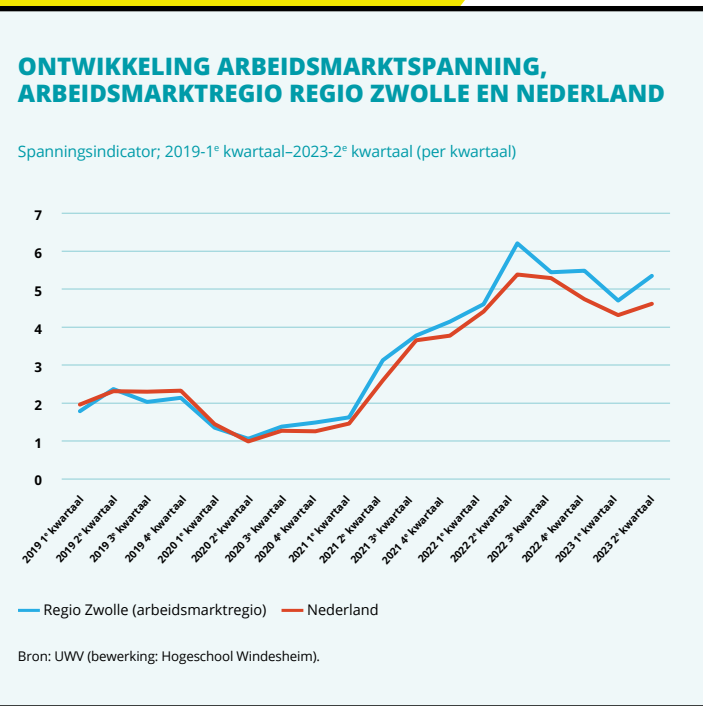
Figuur 3.10

structureel hoge vraag naar arbeid. In juni 2022 piekte het aantal openstaande vacatures in Regio Zwolle (arbeidsmarktregio) naar 12.200. In juli 2023 waren er ruim 7.300 openstaande vacatures – 40 procent minder dan een jaar eerder. Het lijkt erop dat het aantal vacatures zich enigszins stabiliseert op een niveau van rond de 8.000 openstaande vacatures per maand. Ondanks de daling geeft dit aan dat werkgevers grote moeite blijven houden met het vinden van voldoende geschikt personeel.

Arbeidsmarkt blijft onverminderd krap

Ondanks de daling van het aantal openstaande vacatures per maand blijft de arbeidsmarkt zeer overspannen. Dit blijkt uit de spanningsindicator. De spanningsindicator is een maat die de krapte (spanning) op de arbeidsmarkt weergeeft. Een lage spanning betekent dat het voor werkgevers gemakkelijk is om een vacature te vervullen. Het aantal kortdurend werklozen (<6 maanden) met een passende opleiding is dan groter dan het aantal vacatures. Een hoge spanning betekent dat kortdurend werklozen kunnen kiezen uit een ruime hoeveelheid beschikbare banen. Bij een spanningsindicator van 1 is de arbeidsmarkt in evenwicht.

Vanaf begin 2021 is de krapte op de arbeidsmarkt in zowel Regio Zwolle als Nederland fors gestegen. In het tweede kwartaal van 2023 bedroeg de spanningsindicator voor Regio Zwolle 5,36 en voor Nederland 4,62 punten; dit is iets lager dan de piek die een jaar eerder werd bereikt. Niettemin zijn beide arbeidsmarkten nog steeds als zeer krap te typeren. Het is voor werkgevers moeilijk om personeel te vinden en werkzoekenden hebben doorgaans de keuze uit meerdere

banen. De krapte op de arbeidsmarkt ligt momenteel ruim boven die van eind 2019, vlak voor de uitbraak van de coronapandemie.

Hoewel er verschillen in spanning zijn tussen de beroepsklassen, was in het tweede kwartaal van 2023 voor bijna alle beroepsklassen in Regio Zwolle de arbeidsmarktsituatie, volgens UWV-definities, als zeer

krap te typeren (zie figuur 3.11). Alleen op de markt voor creatieve en taalkundige beroepen is er ontspanning opgetreden. De arbeidsmarkt voor deze beroepsklasse kent een gemiddelde krapte, terwijl die een jaar eerder nog krap was. Het beeld van de krapte op de regionale arbeidsmarkt komt in grote mate overeen met het landelijke beeld.

Figuur 3.11

ARBEIDSMARKTSPANNING NAAR BEROEPSKLASSE, ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Scores spanningsindicator arbeidsmarkt per beroepsklasse; 2022-1^e kwartaal

	Regio Zwolle		Nederland	
	2022-2 ^e kwartaal	2023-2 ^e kwartaal	2022-2 ^e kwartaal	2023- ^e kwartaal
Agrarische beroepen	4,98	7,72	3,91	4,44
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	5,76	5,47	5,17	4,85
Commerciële beroepen	6,68	5,84	6,66	5,45
Creatieve en taalkundige beroepen	3,72	1,15	2,69	1,68
Dienstverlenende beroepen	12,51	10,13	9,44	7,93
ICT beroepen	16,00	10,20	16,00	12,07
Managers	6,09	4,51	5,13	3,65
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	8,32	6,56	6,62	5,67
Pedagogische beroepen	5,10	6,73	5,81	6,76
Technische beroepen	8,56	7,71	6,64	5,62
Transport en logistiek beroepen	6,29	5,13	5,56	4,36
Zorg en welzijn beroepen	5,29	5,82	5,50	5,88
Totaal	6,22	5,36	5,4	4,62

■ Ruim
 ■ Gemiddeld
 ■ Krap
 ■ Zeer krap

Bron: UWV (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 3.12

3.4 Regionaal talent

Mbo-regio Regio Zwolle

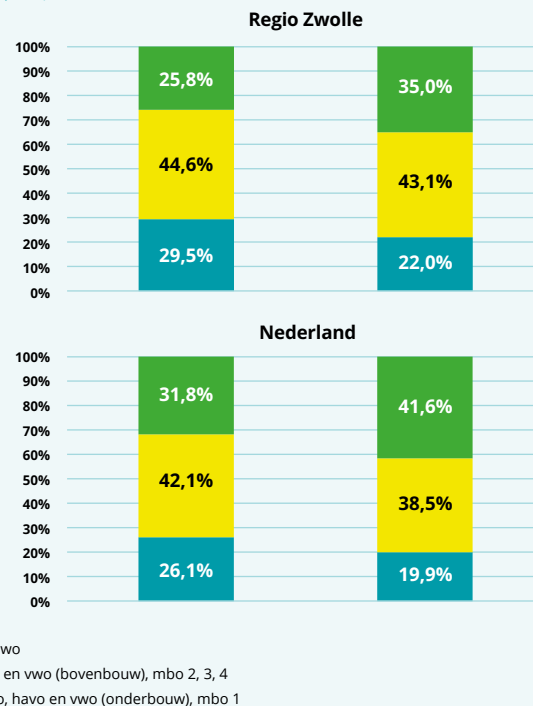
Een manier om de aard van de regionale beroepsbevolking, ook wel het menselijk kapitaal genoemd, te beschrijven is om het in te delen naar onderwijssoort. Onderwijs en opleiding stellen de beroepsbevolking in staat hun kennis en vaardigheden te vergroten en daarmee hun productiviteit. Daarnaast blijkt dat investeringen in onderwijs en opleiding bijdragen aan ontwikkeling en snellere en effectievere toepassing van nieuwe technologieën. Goed opgeleid menselijk kapitaal vertaalt zich in een hoger productiviteitsniveau in een regio – een verband dat doorgaans sterk is.³⁴

Als we naar de ontwikkeling van de beroepsbevolking naar onderwijssoort in Regio Zwolle kijken, dan zien we dat de afgelopen jaren het aandeel met een afgeronde hbo- of wo-opleiding aanzienlijk is toegenomen. In 2022 had 35,0 procent van de beroepsbevolking een hbo- of wo-diploma – ruim 9 procentpunt hoger dan in 2011. Overigens steeg op landelijk niveau dit aandeel met bijna 10 procent in dezelfde periode. Zowel in absolute zin als in vergelijking met Nederland beschikt het grootste deel van de beroepsbevolking in Regio Zwolle een havo, vwo, mbo 2, 3 of 4 diploma (als laatst behaalde opleiding). In 2022 was dit 43,1 procent, een percentage dat sinds 2011 relatief licht is gedaald (-1,5 procentpunt). Landelijk daalde het aandeel van de beroepsbevolking met als opleiding havo/vwo- of mbo (2, 3, 4)

³⁴ CBS (2015). De Nederlandse Economie. Productiviteit in Nederland 2002-2014: economische groei, productiviteit en de crisis. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

BEROEPSBEVOLKING NAAR ONDERWIJSOORT, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Verdeling naar onderwijssoort Regio Zwolle (bovenste diagram) en Nederland (onderste diagram) in %; 2011 en 2022

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

met 3,8 procentpunt. Relatief sterk gedaald tussen 2011 en 2022 is het aandeel personen met alleen basisonderwijs, vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo of mbo 1. Met 22,0 procent lag dit aandeel 7,5 procentpunt lager dan in 2011 (landelijk -6,2 procentpunt).

Overigens kan afgevraagd kan worden of onderwijsniveau voldoende accuraat is als maatstaf voor de mate waarin menselijk kapitaal goed is opgeleid. Dit vanwege het groeiende besef van de noodzaak van een leven lang ontwikkelen, waarbij in toenemende mate het accent komt te liggen op de ontwikkeling van vaardigheden en flexibiliteit, om te kunnen omgaan met de voortdurende veranderingen op de arbeidsmarkt. (zie ook “Bouwen aan een sterke leercultuur”, verderop in dit hoofdstuk).

Ruime toetreding mbo-opgeleiden, tekort aan masteropgeleiden

De sterke mbo-oriëntatie van Regio Zwolle, zien we terug in de gemaakte arbeidsmarkttramingen voor de arbeidsmarktregio Regio Zwolle (zie tekstbox ‘Arbeidsmarkttraming’). De ramingen, die dateren van eind 2021, laten zien dat tot en met 2026 de regio te maken heeft met een overschot van in totaal 730 nieuwe werkenden per jaar. Dit is het gevolg van een relatief lage vervangingsvraag en uitbreidingsvraag, die overtroffen worden door een hoge instroom van studenten (vanuit met name het mbo) die hun opleiding hebben afgerond in de regio. Het aantal instromers kan dus het aantal personen dat de arbeidsmarkt verlaat en de uitbreidingsvraag van werkgevers ruim compenseren.

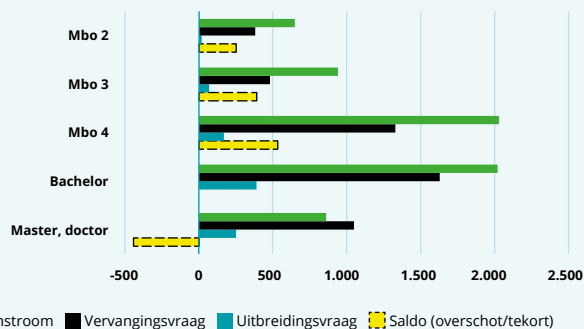
De arbeidsmarkttramingen laten voor de onderwijssoorten mbo 2, mbo 3 en mbo 4 een positief saldo zien van respectievelijk 250, 390 en 530

werkenden per jaar (tot 2026). De instroom van studenten vanuit deze opleidingen overtreft de regionale arbeidsmarktbehoefte. Voor de bachelorstudenten geldt dat de instroom in balans is met de vervangings- en uitbreidingsvraag. Alleen bij masteropgeleiden overtreft de vervangings- en uitbreidingsvraag de instroom. Dat leidt tot een jaarlijks tekort van 440 arbeidskrachten. De ramingen geven een indicatie dat het vraagstuk van de arbeidskrapte naast kwantitatief

Figuur 3.13

REGIONALE BEHOEFTE AAN NIEUWE WERKENDEN, ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE

Per onderwijsniveau de instroom van en vraag naar nieuwe toetreders regionale arbeidsmarkt; raming tot en met 2026 (per jaar)*

* Eind 2023 verschijnen nieuwe cijfers met ramingen tot met 2028.

Bron: ROA (bewerking: Hogeschool Windesheim).

ARBEIDSMARKTRAMING

De arbeidsmarktramingen zijn vervaardigd door het ROA (Research Centre for Education and the Labour Market), het arbeidsmarkt instituut van de Universiteit van Maastricht. Tweejaarlijks maakt deze instantie in opdracht van onder meer de ministeries van OCW, SZW, BKZ en LNV, het UWV, SBB en het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) een database met regionale arbeidsmarktverwachtingen. Daarin wordt per arbeidsmarktregio een groot aantal kengetallen naar zowel sectoren als opleidingsniveau samengesteld. De ramingen in de 2023-editie van de Regio Zwolle Monitor zijn gemaakt op basis van cijfers van eind 2021 en hebben betrekking op de arbeidsmarktregio Regio Zwolle.

De ROA-ramingen geven een beeld van de regionale behoefte aan nieuwe werkenden. Dit is gebaseerd op het saldo van aanbod en vraag op de arbeidsmarkt. Het aanbod betreft de instroom van arbeidskrachten (hoofdzakelijk vanuit opleidingen). De vraag is samengesteld uit de vervangingsvraag (behoefte aan personeel ten gevolge van pensionering e.d.) en de uitbreidingsvraag (behoefte aan extra personeel ten gevolge van economische ontwikkeling). Deze drie variabelen (instroom, vervangings- en uitbreidingsvraag) tezamen geven zicht op de personeelsbehoefte in de komende jaren tot en met 2026. Het geeft inzicht in de overschotten en tekorten die in de komende jaren ontstaan op de regionale arbeidsmarkt.

ook een kwalitatief karakter heeft. De kwalificaties van de nieuwe werkenden die de arbeidsmarkt betreden matchen in onvoldoende mate met de behoefte vanuit de regionale arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld een mechanisme als pendel draagt bij aan een betere aansluiting tussen vraag naar en aanbod van bepaalde arbeid (zie ook hoofdstuk 3.5), evenals door middel van investeringen in om- en bijscholing.

Figuur 3.14

REGIONALE BEHOEFTE AAN NIEUWE WERKENDEN PER ONDERWIJSOORT-SUBSECTOR, ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE

Per onderwijssoort-subsector de instroom van en vraag naar nieuwe toetreders regionale arbeidsmarkt; raming tot en met 2026 (per jaar)*

Onderwijssoort - subsector	Instroom	Vervangingsvraag	Uitbreidingsvraag	Saldo
Mbo 3	Economie en administratie	70	60	10
	Handel, ondernemerschap, transport en logistiek	90	20	70
	Voedsel, natuur en leefomgeving	60	50	10
	Ict, media en vormgeving	nb	nb	nb
	Techniek, bouw en procesindustrie	190	110	80
	Dienstverlening	110	70	40
	Gezondheidszorg en welzijn	360	100	260
Mbo 4	Economie en administratie	250	180	70
	Handel, ondernemerschap, transport en logistiek	220	100	120
	Voedsel, natuur en leefomgeving	100	100	0
	Ict, media en vormgeving	320	60	260
	Techniek, bouw en procesindustrie	220	350	-130
	Dienstverlening	90	70	20
	Gezondheidszorg en welzijn	800	430	370
Bachelor	Dienstverlening	140	50	90
	Economie en recht	450	290	160
	Journalistiek, gedrag en maatschappij	160	80	80
	Kunst, taal en cultuur	190	90	100
	Landbouw, wiskunde en natuurwetenschappen	40	90	-50
	Techniek en ict	170	400	-230
	Gezondheidszorg en welzijn	460	260	200
	Onderwijs	350	290	60
Master	Economie en recht	280	270	10
	Journalistiek, gedrag en maatschappij	90	100	-10
	Kunst, taal en cultuur	60	130	-70
	Landbouw, wiskunde en natuurwetenschappen	70	90	-20
	Techniek en ict	130	200	-70
	Gezondheidszorg	130	160	-30
	Onderwijs	120	100	20

* Eind 2023 verschijnen nieuwe cijfers met ramingen tot met 2028

Bron: ROA (bewerking: Hogeschool Windesheim).

In figuur 3.14 zijn de ramingen per onderwijssoort opgesplitst naar subsector of type opleiding (voor mbo 3 en 4 en bachelor en master).³⁵ Het geeft een gedetailleerder beeld van de mate van behoefte aan bepaalde arbeidskrachten in de arbeidsmarktregio Regio Zwolle. De cijfers laten zien dat er tussen de verschillende mbo-subsectoren aanzienlijke verschillen zijn in de te verwachten jaarlijkse overschotten dan wel tekorten (tot en met 2026). Mbo 3-opleidingen laten voor alle subsectoren een beperkt surplus zien: meer personen studeren af dan dat werkenden het arbeidsproces verlaten. De mbo 4-opleiding techniek, bouw en procesindustrie laat als enige mbo 4-subsector een (relatief groot) tekort zien. Evenals voor mbo 3 wordt voor de mbo 4-subsector gezondheidszorg en welzijn een relatief groot jaarlijks overschot verwacht (+320). In de subsector ict, media en vormgeving overtreft eveneens in ruime mate het aantal nieuwe instromers het aantal werkenden dat het arbeidsproces gaat verlaten (+250).

Voor de bacheloropleidingen is het geprognoseerde tekort het grootst in de subsector techniek en ict (-310). Het grootste overschot voor deze onderwijssoort wordt verwacht voor de subsector gezondheidszorg en welzijn (+130). Voor de masteropleidingen geldt dat vrijwel elke subsector te maken heeft met een verwacht tekort, met uitzondering van onderwijs waarbij verwachte instroom en uitstroom met elkaar in balans zijn. Een groot deel van de tekorten wordt vooral veroorzaakt door de relatief hoge vervangingsvraag. Zo draagt de hoge vervangingsvraag in techniek en ict en economie en recht in belangrijke mate bij aan de tekorten in deze subsectoren.

In de figuren zijn de personen zonder startkwalificatie niet weergegeven. Voor deze groep is onvoldoende informatie beschikbaar, hoewel de vraag er wel is. Deze vraag wordt veroorzaakt door de uitstroom van werkenden die met pensioen gaan en een beperkte instroom. Ouderen zijn doorgaans lager opgeleid dan jongeren en slechts een beperkt aantal jongeren verlaat zonder startkwalificatie het onderwijs.

3.5 Woon-werkverkeer

Bijna driekwart van de werkende inwoners heeft een baan in de regio

Afhankelijk van de beschikbaarheid van (betaalbare) woningen en de bereikbaarheid van de werklocatie, besluiten werkenden te verhuizen of op en neer te pendelen naar het werk (woon-werkverkeer). Arbeidsplaatsen binnen Regio Zwolle worden vervuld door zowel de inwoners van de verschillende gemeenten binnen de regio als door mensen die elders in het land wonen. Ook werkt een deel van de werkzame beroepsbevolking van Regio Zwolle buiten de regio.

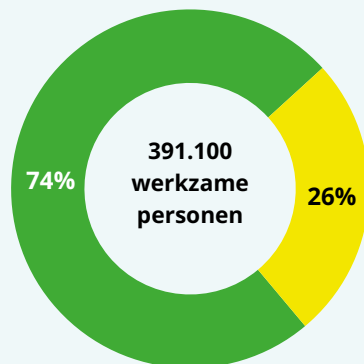
Als we nader kijken naar de regionale forensenbewegingen dan blijkt dat, gemeten over de gehele maand december van 2021, dagelijks gemiddeld 80.100 personen naar Regio Zwolle kwamen om te werken. Daar stonden ruim 100.300 'uitgaande' werkzame inwoners tegenover (inwoners die buiten Regio Zwolle werken). De uitstroom van arbeidskrachten overtreft hiermee de instroom met ruim 20.000 (zie figuren 3.15 en 3.16).

35 Het betreft opsplitsingen van de onderwijssoorten mbo 3 en 4 en bachelor en master, voor mbo 2 en andere onderwijssoorten hebben we geen beschikking over subsectorgegevens.

Figuur 3.15

WERKBESTEMMING VAN WERKNEMERS WOONACHTIG IN REGIO ZWOLLE

Verdeling van werknemers uit Regio Zwolle naar werkbesteding in %; december 2021

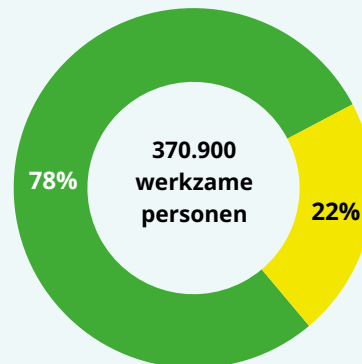
■ Regio Zwolle
■ Buiten Regio Zwolle (uitgaande pendel)

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 3.16

HERKOMST VAN IN REGIO ZWOLLE WERKENDE WERKNEMERS

Verdeling van in Regio Zwolle werkende werknemers naar woonregio in %; december 2021

■ Regio Zwolle
■ Buiten Regio Zwolle (inkomende pendel)

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

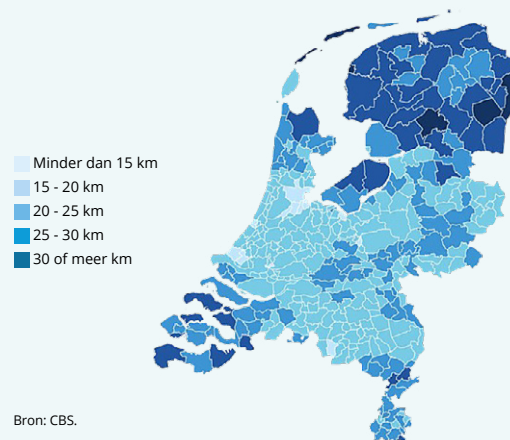
Figuur 3.17

Dit betekent dat van de werkzame beroepsbevolking woonachtig in Regio Zwolle 74 procent ook binnen Regio Zwolle werkt – in sterke mate overeenkomstig het *daily urban system* dat de regio vormt. Hiervan werkten 196.100 inwoners in de eigen woongemeente, terwijl 121.600 werkende inwoners elders in Regio Zwolle werkten. De resterende groep van 100.300 personen werkte buiten Regio Zwolle. Andersom is te zien dat in Regio Zwolle 22 procent van de banen vervuld werd door werknemers van buiten de regio.

Gemiddeld 23 kilometer van huis naar werk

Hoewel het merendeel van de in Regio Zwolle woonachtige werknemers ook in de regio werkt, zien we grote verschillen in woon-werkafstand. Eind 2021 bedroeg de gemiddelde woon-werkafstand van een in Regio Zwolle woonachtige werknemer 22,6 kilometer. Dat is boven het landelijk gemiddelde van 20 kilometer. Voor diegenen die in Urk en Staphorst woonden, was de afstand tussen woon- en werklocatie nog geen 17 kilometer, terwijl werknemers uit Westerveld met gemiddeld bijna 33 kilometer het verst van hun werk woonden. De woon-werkafstand die een werknemer bereid is af te leggen hangt onder meer samen met de bereikbaarheid en mobiliteit. Meer daarover is te vinden in hoofdstuk 4.

GEMIDDELTE WOON-WERKAFSTAND VAN WERKNEMERS NAAR WOONGEMEENTE, 2021

Gelderland belangrijkste werkbestemming buiten de regio

Pendel tussen woon- en werklocaties is één van de mechanismen om de vraag naar en het aanbod van arbeid op elkaar aan te laten sluiten. Van alle werknemers die in Regio Zwolle woonachtig zijn werkt 74 procent ook in de regio zelf. Van het resterende deel dat buiten de regio werkt, de uitgaande pendel, werkt bijna 30 procent in provincie Gelderland (het overige deel dat niet onderdeel is van Regio Zwolle). Met uitzondering van Drenthe, zijn ook de andere provincies die deels overlappen met Regio Zwolle een belangrijke werkbestemming voor werkenden uit de regio.

Figuur 3.18

BESTEMMING UITGAANDE PENDEL REGIO ZWOLLE

Verdeling van uitgaande pendelaars uit Regio Zwolle naar werkbestemming, in absolute aantallen en %; december 2021

Werkregio	Aantal (x 1.000)	Aandeel
Gelderland overig	27,8	27,6%
Overijssel overig	17,2	17,1%
Flevoland overig	11,5	11,4%
Utrecht	9,2	9,1%
Noord-Holland	8,4	8,3%
Drenthe overig	8,1	8,0%
Friesland	6,9	6,9%
Zuid-Holland	5,1	5,1%
Noord-Brabant	3,3	3,3%
Groningen	3	3,0%
Zeeland	0,1	0,1%
Limburg	0,1	0,1%

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Van alle werknemersbanen in Regio Zwolle wordt 78 procent vervuld door werknemers afkomstig uit Regio Zwolle. Van de overige werknemers, de inkomende pendelaars, komt een aanzienlijk deel uit het overige deel van Overijssel (21 procent). Maar ook op (de overige delen van) de provincies Drenthe en Gelderland, met aandelen van

Figuur 3.19

HERKOMST INKOMENDE PENDEL REGIO ZWOLLE

Verdeling van inkomende pendelaars in Regio Zwolle naar woonregio, in absolute aantallen en %; december 2021

Woonregio	Aantal (x 1.000)	Aandeel
Overijssel overig	18,7	21,2%
Gelderland overig	15,6	17,7%
Drenthe overig	14,3	16,2%
Friesland	11	12,5%
Niet in te delen	10	11,3%
Groningen	4,8	5,4%
Flevoland overig	4,1	4,6%
Noord-Holland	2,9	3,3%
Utrecht	2,9	3,3%
Noord-Brabant	1,8	2,0%
Zuid-Holland	1,8	2,0%
Limburg	0,4	0,5%
Zeeland	0	0,0%

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

respectievelijk 14 procent en 16 procent, is de aantrekkingskracht van Regio Zwolle als werkbestemming aanzienlijk. Opvallend is dat het aandeel van de provincie Flevoland relatief klein is. Hoewel direct aan elkaar grenzend, weten werkgevers uit Regio Zwolle en werknemers uit de rest van Flevoland elkaar in beperkte mate te vinden.

UITGELICHT: BOUWEN AAN EEN STERKE LEERCULTUUR IN REGIO ZWOLLE³⁶

Een van de pijlers van de programma Human Capital Agenda (HCA) Regio Zwolle is wendbaarheid van de beroepsbevolking.³⁷ Het gaat dan om mensen die beschikken over de vaardigheden en flexibiliteit om te kunnen omgaan met veranderingen op de arbeidsmarkt. Een belangrijke factor of medewerkers wendbaar zijn is dat de organisatie structureel aandacht, middelen en tijd besteed aan het creëren van een omgeving waarin continu leren en ontwikkelen de norm is. Dat noemen we ook wel leercultuur. Een leercultuur helpt organisaties toekomstbestendig te zijn en zorgt voor het behoud van medewerkers. Voor organisaties is het echter soms lastig om een leercultuur te ontwikkelen. Het lectoraat Leven Lang Ontwikkelen (LLO) van hogeschool Windesheim heeft daarom een leercultuurscan ontwikkeld. Een instrument dat bedrijven en instellingen handvatten biedt om hun leercultuur in kaart te brengen en te versterken. De scan is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek naar leercultuur en is met hulp van ondernemers, managers, HR-professionals en medewerkers doorontwikkeld.

Bouwen aan een sterke leercultuur

Uit ons onderzoek bleek dat leercultuur te vatten is in gedragsaspecten die continue leren en ontwikkelen bevorderen, maar ook gaat over de integratie ervan in de organisatorische structuur.³⁸

Bovendien is leercultuur gelaagd. Het speelt op ieder niveau: op microniveau (op de werkplek zelf, taken/rollen in interactie met directe collega's) op mesoniveau (leren binnen en tussen teams/afdelingen, rol van leidinggevendenden in het stimuleren van leren en ontwikkelen) en macroniveau (leren en ontwikkelen als onderdeel van de strategie en de verbinding met andere organisaties waarvan men kan leren). We onderscheiden bij organisaties zes elementen, bouwstenen die samen een sterk leercultuur kunnen vormen (leercultuurmodel). Deze bouwstenen vormen de basis van de eerdergenoemde leercultuurscan.

Leercultuur bij organisaties

Met de ontwikkelde scan helpt het lectoraat LLO individuele bedrijven en instellingen om zicht te krijgen op het lerend vermogen van hun organisatie en dat van hun medewerkers. Daarmee krijgt een organisatie handvatten om de leercultuur te versterken. Onderstaand kader maakt duidelijk hoe metaalbedrijf Tosec uit Zwolle, een van de deelnemers aan de scan, bezig is om hun leercultuur te verbeteren.

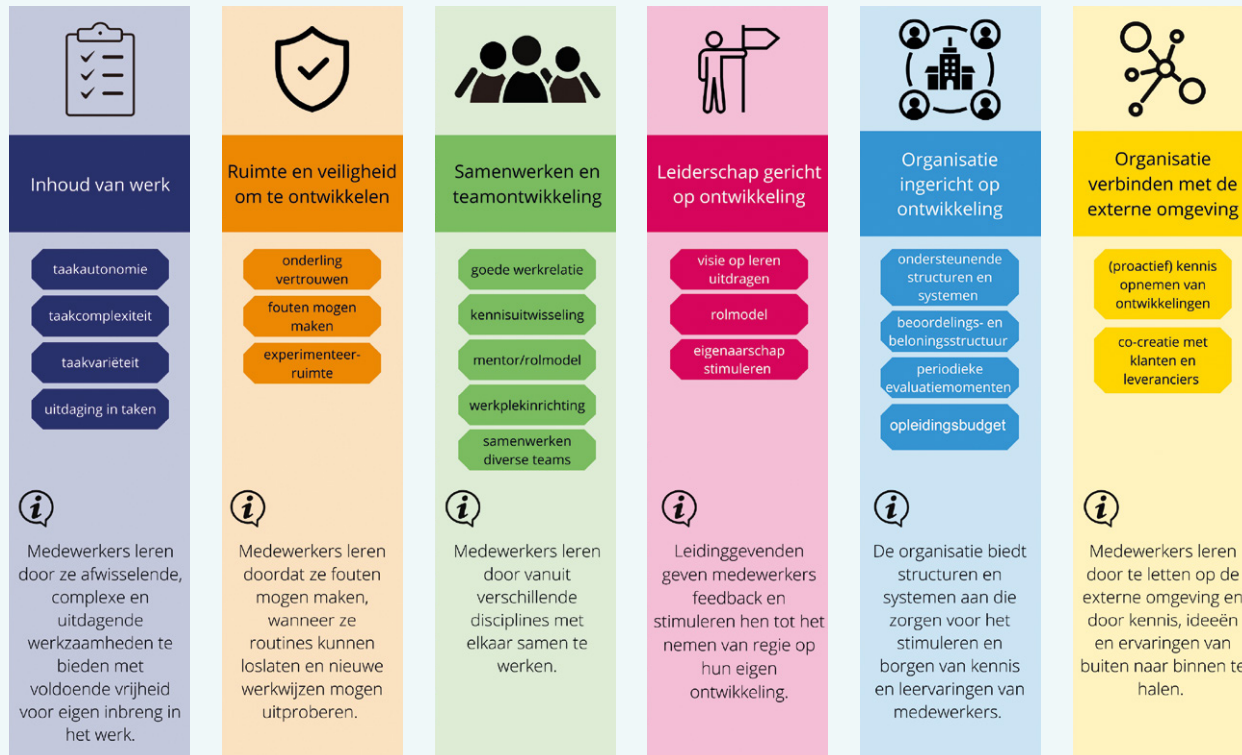
³⁶ Dit kader bevat een gastbijdrage van het Lectoraat Leven Lang Ontwikkelen van hogeschool Windesheim, gemaakt door Menno Vos, Eveline Petter-Mikx en Rosalie Korevaar.

³⁷ Meer informatie over de Human Capital Agenda Regio Zwolle is o.a. te vinden op: <https://regiozwolle.info/human-capital-agenda-hca/>.

³⁸ Korevaar, R., van der Weide, J., Corporaal, S., Vos, M., & Witteveen, L. (2020). Leercultuur in het MKB: geen luxe, maar noodzaak. HMR (Holland Management Review), 2020(192), 73-80.

Figuur 3.20

ZES BOUWSTENEN VAN LEERCULTUUR

Bron: Van der Weide, J., Collou, L., Visschedijk, S., Vos, M., & Corporaal, S. (2022).³⁹

39 Van der Weide, J., Collou, L., Visschedijk, S., Vos, M., & Corporaal, S. (2022). Bouwstenen van een integrale leercultuur: Wat is nodig in het mkb?. Tijdschrift voor HRM, 25(4), 1-25.

LEERCULTUURONTWIKKELING IN DE PRAKTIJK

Tosec BV is een metaalbewerkingsbedrijf voor plaatbewerking en constructiewerk. Tosec zag zichzelf voorheen als een traditioneel productiebedrijf waarin productie altijd prioriteit had en waar het lastig was om tijd te maken voor andere zaken. 'Nieuwe medewerkers werden vaak in het diepe gegooid en qua opleiden deden we vooral wat strikt noodzakelijk was. Leidinggevendenden zagen de noodzaak voor ontwikkeling wel, maar vonden het lastig om daar ruimte voor te geven. Bovendien was er op strategisch niveau geen zicht op de ontwikkeling van medewerkers'.

Sinds een paar jaar heeft Tosec zich ontwikkeld naar een bedrijf waarin leren en ontwikkelen veel meer een onderdeel is geworden. Het werd niet alleen lastiger om goede vakmensen aan te trekken, maar ook om mensen te behouden. 'Als bedrijf hebben we daarom de stap genomen om een functie te creëren als opleidingscoördinator met als doel om meer ontwikkeling en structuur te krijgen in opleidingsplannen en een werkomgeving waarin continu ontwikkelen centraal staat. Daarbij werd ook de hulp ingeroepen van OOM – de opleiding en ontwikkelfonds in de metaalbranche'.

Aan de hand van de leercultuurscan hebben we eerst gekeken waar de belangrijkste prioriteiten lagen voor verbetering. Dit hebben we uitgebreid

besproken met de medewerkers en ook in een aparte sessie met leidinggevendenden. Vervolgens zijn we aan de slag gegaan met twee bouwstenen van leercultuur: organisatie structuur en inrichting en inhoud van werk. Dit heeft geleid tot een aantal concrete acties:

1. Op iedere afdeling worden praktijkopleiders geschoold en ingezet. 'We hebben er op dit moment ongeveer 20. Deze medewerkers worden niet alleen betrokken in de begeleiding en opleiding van leerlingen/studenten, maar ook voor eigen medewerkers. Hierdoor proberen wij meer grip te krijgen in het opleiden van nieuwe medewerkers en doorontwikkeling van bestaande medewerkers. Medewerkers krijgen nu ook meer "gevoel" dat er ruimte is voor ontwikkeling en dat ze hierin gesteund en ondersteund worden'.
2. Het beter vastleggen van kennis en ervaring door middel van leerpaden. 'Hierdoor krijgen we meer zicht in wat een medewerker moet kunnen en kennen in een bepaalde functie. Het stimuleert de medewerker om zich te ontwikkelen, wat onderdeel is van het ontwikkelen van de leercultuur'.

3. Het herzien van functieprofielen zodat nog beter de leercurve van medewerkers gestuurd kan worden, en daarmee ook inzichtelijk gemaakt kan worden voor de medewerkers zelf. 'Dit alles wordt meegenomen in onze beoordelingsgesprekken waar nu de ontwikkeling van onze medewerkers centraal staat'. Gerealiseerd moet worden dat het een langdurig proces is, dat zeker de nodige tijd gaat kosten. Het vraagt doorzettingsvermogen om iedereen mee te krijgen, maar vooral de positieve uitwerking moet voldoende zichtbaar zijn. 'Zo zien we concreet terug dat problemen die ontstaan in productie (bijvoorbeeld een storing in een machine) niet alleen maar eenmalig opgelost worden, maar medewerkers beginnen steeds meer de vraag te stellen: hoe kunnen we van dit probleem leren en de kennis zodanig vast leggen dat het probleem niet weer ontstaat, of het wel in de oplossing niet opnieuw hoeft uitgevonden te worden. Ook zien we minder verloop in nieuwe medewerkers doordat er meer aandacht besteed wordt aan hun ontwikkeling en we er meer grip op hebben'.

Leercultuur in de regio

Eind 2022 heeft het lectoraat LLO een verkorte versie van de leercultuurscan afgenomen onder 82 organisaties in Regio Zwolle, wat ons een indruk geeft van hoe het gesteld is met de leercultuur in de regio. De deelnemende organisaties vertegenwoordigen een groot aantal sectoren, die we hebben onderverdeeld in de volgende drie clusters van sectoren: industrie (maakindustrie, bouw, (proces) techniek, n=32), commerciële dienstverlening (logistiek, horeca, ICT, financiële dienstverlening, n=37) en publieke instellingen (zorg, onderwijs, n=13). Daarnaast is er sprake van verschillen in organisatieomvang. Zo bevinden onder de deelnemende organisaties bevinden zich kleine (<50 werknemers, n=42), middelgrote (50-250 werknemers, n=32) en grote organisaties (>250 werknemers, n=8). Hieronder presenteren we een selectie van de opvallendste uitkomsten.

Leer- en ontwikkelactiviteiten

Bij deelnemende organisaties doen medewerkers in hun huidige werk gemiddeld iets minder dan anderhalve opleiding, training en/of cursus per jaar. De gemiddelde tijdsbesteding voor deze formele leeractiviteiten bedraagt ongeveer 30 uur per jaar. Daarnaast leren medewerkers via informele leer- en ontwikkelactiviteiten. Gemiddeld komen ze drie keer per week in aanraking met een activiteit waarin ze leren van problemen en uitdagingen tijdens het uitvoeren van hun werk of leren van collega's.

Figuur 3.21

Het hierboven geschetste beeld verschilt vrijwel niet tussen sectoren. Wel zijn er verschillen als er onderscheid wordt gemaakt naar de omvang van organisaties. Over het algemeen blijven kleine organisaties wat achter op het middelgrote en grote organisaties, zowel op formele scholing als bij informeel leren. Dit verschil komt doordat medewerkers in grote organisaties meer trainingen en opleidingen volgen en daar ook meer tijd voor krijgen. En in middelgrote bedrijven wordt meer informeel geleerd op de werkplek. Deze cijfers passen bij het landelijke beeld rondom leren en ontwikkelen.⁴⁰

Bouwstenen van leercultuur

Als we inzoomen op de zes bouwstenen van leercultuur dan blijkt dat organisaties hoog scoren op ruimte/veiligheid, inhoud van werk, samenwerken en teamontwikkeling (zie figuur 3.21). Op deze drie bouwstenen wordt significant hoger gescoord dan op de bouwstenen: ontwikkelgericht leiderschap, de organisatie inrichting en de externe oriëntatie. Dit lijkt erop te duiden dat veel organisaties op operationeel vlak en in hun dagelijkse werk en werkwijzen, aandacht hebben voor leren en ontwikkelen, maar dat inbedding op strategisch- en structuurniveau en de verbinding met andere organisaties nog aandacht behoeft.

Tussen sectoren valt op dat de publieke sector hoog scoort op het creëren van ruimte en veiligheid in vergelijking met de andere sectoren. Industrie scoort daarentegen hoger op externe oriëntatie

STAND REGIONALE LEERCULTUUR, REGIO ZWOLLE

Score per bouwsteen van leercultuur (n=82); 2022

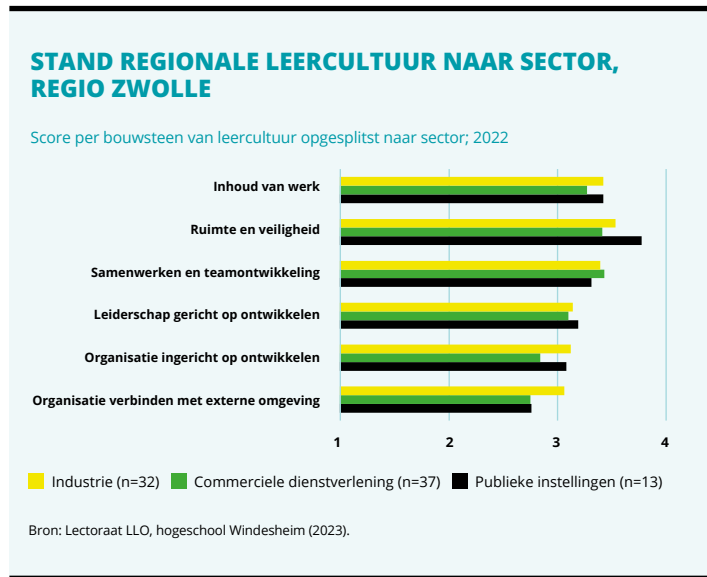
Bron: Lectoraat LLO, hogeschool Windesheim (2023).

vergeleken met de andere sectoren. Tenslotte is het opvallend dat de commerciële dienstverlening achterblijft bij de overige sectorclusters als het gaat om structurele inbedding van leren en ontwikkelen in de organisatie.

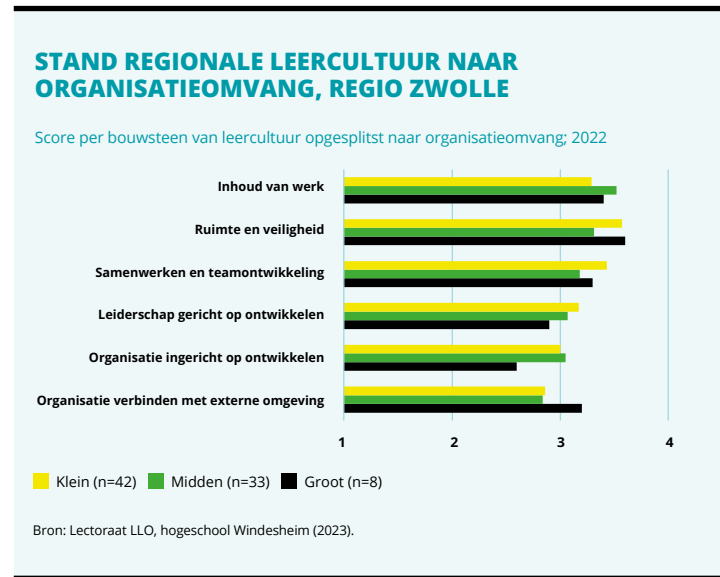
Uit het onderzoek blijkt dat de algehele leercultuur in Regio Zwolle niet significant verschilt tussen de verschillende organisatiegroottes. Wel zijn er enige verschillen te zien bij specifieke bouwstenen. Grote organisaties zijn beter in staat om de verbinding buiten de eigen organisatie te maken. Aan de andere kan zijn het juist deze grote

40 Künn, A., Abbink, H., Baumann, S., van Elferen, S., & Fouarge, D. (2022). Leven lang ontwikkelen in Nederland (No. 001). Maastricht University, Research Centre for Education and the Labour Market (ROA).

Figuur 3.22

Figuur 3.23

organisaties die lager scoren op het verankeren van leren en ontwikkelen in de interne structuur vergeleken met de middelgrote organisaties. Dat is een opvallende bevinding, uit eerder onderzoek blijkt dat mkb-bedrijven vaak beperktere middelen hebben om in te zetten op leer- en ontwikkelbeleid.⁴¹ Hierbij moet opgemerkt worden

dat in de steekproef grote organisaties uit de commerciële dienstverlening oververtegenwoordigd waren, wat er mogelijk op duidt dat bedrijfsgrootte in combinatie met sector het verschil verklaard.

41 SCP (2019). Grenzen aan een leven lang leren. Beschikbaar via: <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2019/05/22/grenzen-aan-een-leven-lang-leren>.

4. DUURZAME LEEFOMGEVING

- **In de eerste helft van 2023 werd gemiddeld € 385.000 betaald voor een woning in Regio Zwolle; ruim € 26.000 onder de gemiddelde landelijke woningprijs.**
- **Medio 2023 was de gemiddelde koopsom van een woning nagenoeg gelijk aan die van 2022. Landelijke was er sprake van een prijsdaling van 4,2 procent.**
- **Mobiliteitsgedrag is ook in Regio Zwolle blijvend veranderd ten gevolge van corona: aanwezige natuurgebieden worden meer bezocht en thuiswerken blijkt blijvertje te zijn.**
- **Ondanks relatief veel agrarisch en natuurgebied in Regio Zwolle wint verstedelijk gebied langzaam terrein.**
- **Over de periode 2011–2021 is de regionale CO₂-uitstoot met 14,9 procent gedaald; landelijk was de daling 13,2 procent.**
- **Regio Zwolle is beter dan gemiddeld in staat zelf zijn benodigde duurzaam energie op te wekken. Het percentage hernieuwbaar opgewekte energie is in 2021 gestegen tot 18 procent. Landelijk was dit 12 procent.**

We staan reeds voor langere tijd voor een aantal grote opgaven rondom verduurzaming die met name ook ruimtelijk hun beslag moeten krijgen; opgaven ten aanzien van wonen, werken, mobiliteit, natuur en energie. In dit hoofdstuk presenteren we verschillende indicatoren die betrekking hebben op verduurzaming en de inrichting van leefomgeving en ruimtegebruik in Regio Zwolle. Aan de hand van vraag- en prijsontwikkelingen van woningen schetsen we een beeld van het functioneren van de regionale woningmarkt; die een belangrijke indicator vormt voor de aantrekkingskracht van de regio. Meer inzicht in regionaal mobiliteitsgedrag hebben we verkregen via cijfers over hoe vaak inwoners zich verplaatsen en wat hiervoor de motieven zijn. Met behulp van regionale bodemstatistieken geven we een indruk van de verdeling van het bodem- of landgebruik in de regio; hoe verschillende functies zich tot elkaar verhouden. Hoe Regio Zwolle ervoor staat ten aanzien van de energietransitie beschrijven we onder andere met behulp van cijfers over de afbouw van de uitstoot van CO₂ en over de opbouw van de regionale opwek en het gebruik van duurzame energie. Tot slot hebben we in een extra kader de diverse kenmerken en ontwikkelingen van de regionale ruimtemarkt voor bedrijvigheid in beeld gebracht.

4.1 Woningmarkt⁴²

Minder transacties, lagere prijzen

Vanaf begin 2022 is de hypotheekrente sterk gestegen en het consumentenvertrouwen in de woningmarkt is afgenomen. Consumenten hebben een pas op de plaats gemaakt; het aantal verkochte woningen is gedaald. Ten opzichte van de jaren tot begin 2021 is de woningmarkt meer ontspannen, maar ten opzichte van de afgelopen twee jaar is ze vrij constant gebleven. Waar in de eerste zes maanden van 2022 het aantal verkochte woningen in Regio Zwolle nog daalde met 27 procent, daalde het aantal transacties in de eerste helft van 2023 met een kleine 5 procent naar in totaal 3.817. Voor Nederland als geheel gelden voor beide jaarhelften vergelijkbare dalingen in het aantal transacties met respectievelijk 24 procent en 7 procent. In het eerste kwartaal van een jaar wordt traditiegetrouw vaak het minste aantal woningen verkocht. Overigens zijn er binnen Regio Zwolle sterke lokale verschillen in woningmarktspanning (zie ook figuur 4.3).

De afgelopen jaren was sprake van een gespannen woningmarkt wat zich uitte in stevige prijsstijgingen. Medio 2022 is op landelijk niveau een einde gekomen aan de prijsstijgingen. De gemiddelde koopsom over 2022 daalde van € 429.000 naar ruim € 411.000 in de eerste helft van 2023. Zoals gezegd dalen de prijzen door de gestegen

hypotheekrentes en het verder gedaalde vertrouwen op de woningmarkt. De gemiddelde koopsom daalt echter ook doordat het marktaandeel van het goedkopere segment is gegroeid, waardoor de mix van verkochte huizen een lagere prijs kent. Volgens de Rabobank zullen in 2023 de woningprijzen naar verwachting dalen met gemiddeld 5,2 procent. Het jaar daarop nemen prijzen met 2,4 procent nog iets verder af maar zal er ook een eind komen aan de prijsdalingen. De Rabobank schat in dat de prijs van een doorsnee verkochte koopwoning eind volgend jaar zo'n € 33.000 lager (-9,4 procent) zal zijn dan op de top van de markt in de zomer van 2022.⁴³

Het gemiddelde prijsniveau in Regio Zwolle is als altijd lager dan het landelijke gemiddelde, maar in tegenstelling tot de landelijke trend zien we voor de regio als geheel nog geen daling van de gemiddelde koopsom (zie figuur 4.2). Ten opzichte van 2022 was in de eerste zes maanden van 2023 sprake van een stabiele gemiddelde koopsom van € 385.000. Naar verwachting echter, zal in de tweede helft ook in Regio Zwolle als geheel uit de cijfers een daling van de gemiddelde koopsom zichtbaar worden. In dertien van de 22 gemeenten was ten opzichte van 2022 in de eerste zes maanden van dit jaar al sprake van dalende gemiddelde koopsommen. Met een daling van € 69.500 was de daling het grootst in de gemeente Hattem, een daling van 14 procent.

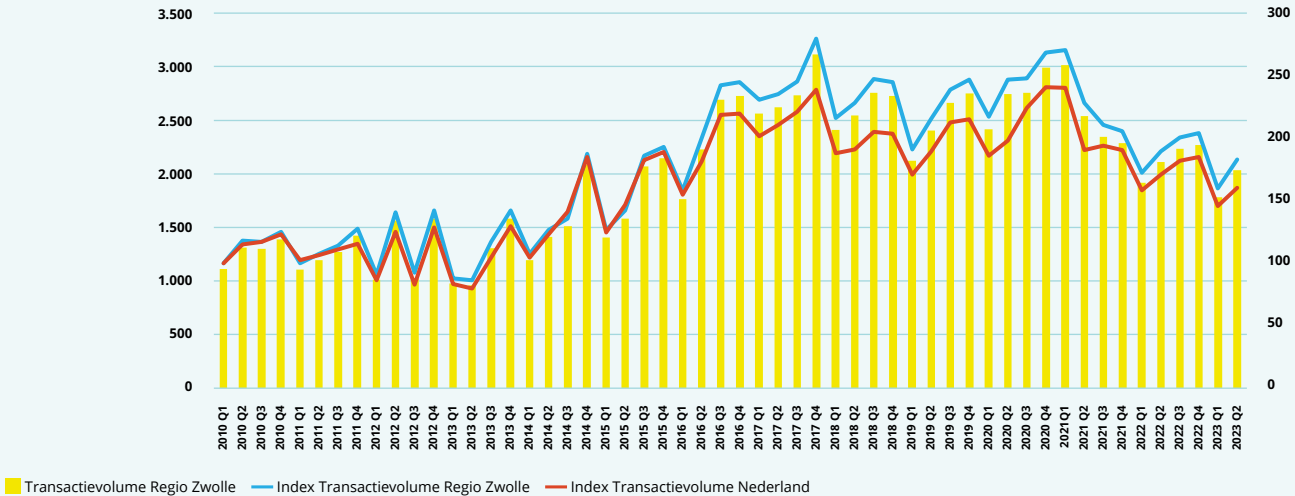
⁴² Deze paragraaf bevat een gastbijdrage van BPD | Gebiedsontwikkeling, gemaakt door Sander Klaver.

⁴³ Rabobank (2023). In 2024 stabilisatie huizenprijzen, prijs dan 33.000 euro lager dan tijdens piek. Beschikbaar via: <https://www.rabobank.nl/kennis/d011371239-in-2024-stabilisatie-huizenprijzen-prijs-dan-33-000-euro-lager-dan-tijdens-piek>.

Figuur 4.1

ONTWIKKELING AANTAL TRANSACTIES, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (balken en linker as) en index 2010/1* kwartaal=100 (lijnen en rechter as); 2010–2023/2* kwartaal (per kwartaal)

Bron: Kadaster (bewerking: BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling).

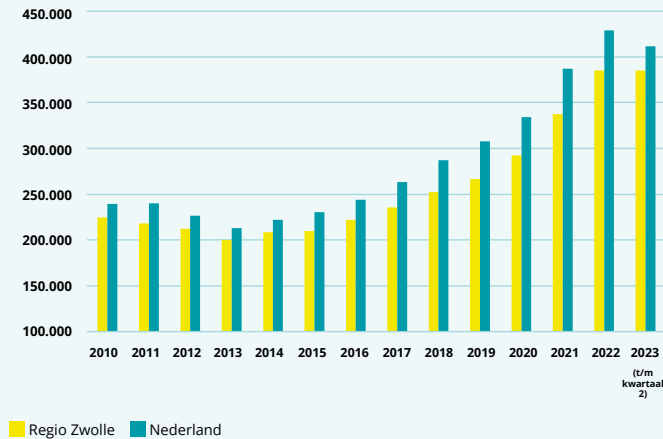
De sterkste stijger was Dalfsen met bijna € 35.700, een stijging van 8 procent. Dalfsen is tevens de gemeente met de hoogste gemiddelde huizenprijs: € 473.700, en met een gemiddelde koopsom van € 311.000 was Hogeveen regionale hekkensluiter. De verwachting is dat op

regionaal niveau sprake zal zijn van een algemene prijsdaling met een kleine differentiatie in de prijsontwikkeling per regio. Zo wordt voor heel 2023 een prijsdaling van minder dan 4 procent verwacht in de COROP-regio's Noord-Overijssel en Zuidwest-Drenthe en tussen 4 procent en

Figuur 4.2

ONTWIKKELING GEMIDDELTE KOOPSOM IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Gemiddelde koopsom in euro's; 2010–2023 t/m 2^e kwartaal

Bron: Kadaster (bewerking: BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling).

5 procent in Zuidwest-Overijssel. In Flevoland en de regio Veluwe wordt een bovengemiddelde prijsdaling verwacht die naar verwachting ergens tussen 5 en 6 procent ligt.⁴⁴

Grote variatie marktomstandigheden binnen de regio

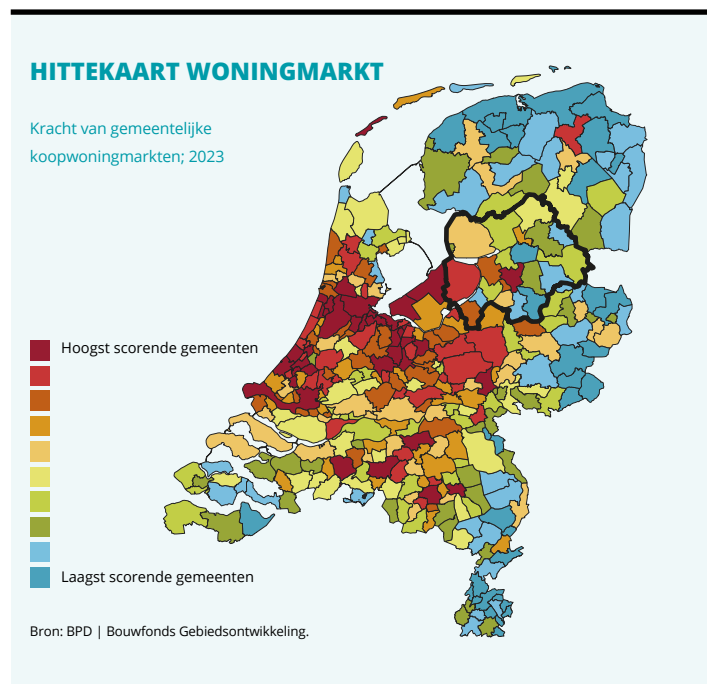
Met de 'Hittekaart van de woningmarkt' wordt een indruk gegeven van de variatie in de marktomstandigheden tussen koopwoningmarkten in gemeenten. Zo wordt in één oogopslag zichtbaar welke gemeenten in Regio Zwolle gekenmerkt worden door een sterke dan wel minder sterke woningmarkt (zie de tekstbox 'Hittekaart woningmarkt 2023' voor een toelichting op de methodiek voor het opstellen van deze kaart).

⁴⁴ Een COROP-regio is een regionaal gebied binnen Nederland dat deel uitmaakt van de COROP-indeling. Deze indeling wordt gebruikt voor analytische doeleinden. De naam COROP komt van Coördinatie Commissie Regionaal OnderzoeksProgramma. In totaal zijn er in Nederland 40 COROP-gebieden. De COROP-indeling wordt gebruikt door onderzoeksinstituten, zoals het CBS, om statistische gegevens te presenteren. Regio Zwolle omvat vijf COROP-regio's. Er is volledige overlap met de COROP-regio's Noord-Overijssel, Zuidwest-Drenthe en gedeeltelijke overlap met Flevoland, Veluwe en Zuidwest-Overijssel.

HITTEKAART WONINGMARKT 2023 ⁴⁵

BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling publiceert elk jaar de zogeheten hittekaart van de woningmarkt. De kaart toont de variatie in marktomstandigheden op gemeentelijke koopwoningmarkten. Aan de hand van de hittegraad is af te leiden welke gemeenten gekenmerkt worden door een sterke dan wel minder sterke woningmarkt. De hittegraad voor een gemeente is een samengestelde score die bestaat uit het marktvolume in een jaar, gecombineerd met de huishoudengroei in de periode tot 2031. Het marktvolume is berekend door het aantal verkopen van bestaande koopwoningen te vermenigvuldigen met de gemiddelde transactieprijs. Om te voorkomen dat de omvang van een gemeente te zwaar telt, vindt een correctie plaats door het marktvolume te delen door het aantal koopwoningen in de betreffende gemeente. Een hoge score op de hittekaart kenmerkt zich door hoge prijzen en/of veel woningtransacties maar ook een sterke verwachte groei van het aantal huishoudens. De hittekaart rangschikt gemeenten op basis van de berekende score en geeft de relatieve positie van een gemeente weer ten opzichte van de andere gemeenten. Ook in tijden van een verslechterende woningmarkt zijn er hoog scorende en laag scorende gemeenten. De kaart is een belangrijke graadmeter in de vastgoedbranche die marktpartijen richting geeft in de afweging waar bijvoorbeeld te investeren. Prijs- en transactiegegevens zijn afkomstig van het Kadaster. Het CBS en ABF Research zijn de leveranciers van de data over de omvang van de voorraad koopwoningen en de huishoudenprognose.

Figuur 4.3

De gemeenten in de Randstad behoren tot de groep hoogst scorende gemeenten. Daarnaast is er een overgangszone met relatief hoog scorende gemeenten die zich uitstrekt over delen van Noord-Holland, de provincie Flevoland en gemeenten in Gelderland en Noord-Brabant.

⁴⁵ Meer details over de hittekaart voor de woningmarkt zijn te vinden op: <https://www.bpd.nl/actueel/persberichten/hittekaart-2023/>.

De perifere gebieden van Nederland worden daarentegen traditioneel gekenmerkt door minder dynamische woningmarkten. Deze regio's kleuren blauw en groen, al zijn ook hier in de vorm van een aantal middelgrote gemeenten relatief hoog scorende gemeenten te vinden; hiervan is de gemeente Groningen op plaats 56 van 344 gemeenten het duidelijkste voorbeeld. Vorig jaar waren de gemeenten Nieuwegein, Lelystad, Landsmeer en Zwolle de sterkste stijgers; opmerkelijke afvallers uit de top 40 meest verhitte gemeenten waren Nijmegen en Groningen.

Zwolle scoort het hoogst van de gemeenten van Regio Zwolle. Begin 2023 staat deze gemeente op plaats 27 en het maakte daarmee een sprong van 22 plekken ten opzichte van vorig jaar toen het nog plek 49 innam. De gemeente Zwolle behoort hiermee tot de groep 10 procent hoogst scorende gemeenten. De stijging van Zwolle verklaart zich door de sterkere huishoudengroei die voor de komende jaren wordt verwacht. Ook de grotere gemeenten Dronten en Kampen scoren bovengemiddeld met respectievelijk plaats 68 en 88. De gemeente Hatterum is maar liefst 116 plekken gestegen van plaats 219 naar 103 en is daarmee veruit de grootste stijger in de regio. Dit komt doordat de gemiddelde koopsom in de gemeente in 2022 met ruim 15 procent is toegenomen; enkele procentpunten boven de landelijke stijging. De grote prijsdaling in de eerste helft van 2023 doet echter vermoeden dat de markt weer iets zal ontspannen. Aan de andere kant kunnen enkele gemeenten in Regio Zwolle op basis van de hittekaart getypeerd worden als zwakkere woningmarktgebieden. Zo behoren de gemeenten Staphorst (plek 340) en Raalte (plek 318) tot de categorie 10 procent laagst scorende gemeenten.

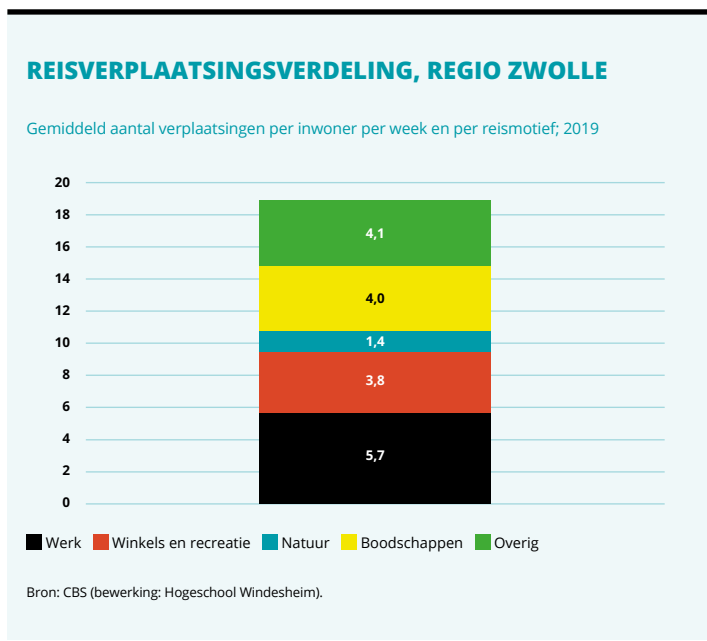
4.2 Mobiliteit

Corona en mobiliteit

Mobiliteit is van vitaal belang voor het economisch functioneren van de samenleving en biedt mensen de kans om zich te ontplooiën en te ontspannen. Mensen verplaatsen zich, omdat ze op verschillende locaties wonen, werken, winkelen, recreëren of op visite willen gaan. Mobiliteit heeft ook een keerzijde. Te veel mobiliteit zorgt voor files en vertragingen. Daarnaast heeft mobiliteit nadelige effecten op de gezondheid van mensen en op de kwaliteit van natuur en milieu, onder andere door de uitstoot van schadelijke stoffen en geluidshinder. Figuur 4.4 toont het gemiddeld aantal verplaatsingen per week per motief in de provincies waar Regio Zwolle deel van uitmaakt in 2019, toen van corona en de gevolgen nog geen sprake was. Een inwoner maakte toen per week gemiddeld 19 verplaatsingen, waarvan het grootste deel werk gerelateerd was (5,7 verplaatsingen).

In het kader van de coronapandemie verzamelde Google door middel van de locatie van Google Maps en Androidtelefoongebruikers gegevens over hoe vaak locaties bezocht werden ten opzichte van een gemiddelde dag in januari 2020 – met als doel beleidsmakers te informeren en te assisteren bij het formuleren van beleid. Deze gegevens hebben we gebruikt om een beeld te schetsen van de aard van de personenmobiliteit in Regio Zwolle. Naast dat de verzamelde gegevens een indruk geven van de impact van corona op de personenmobiliteit in de regio, biedt het inzicht in de motivatie van de gemaakte verplaatsingen in de regio.

Figuur 4.4

De verschillende lockdown periodes zijn duidelijk te zien in figuur 4.5, met name in de categorie winkels & recreatie. De eerste ‘intelligente’ lockdown vond plaats van eind maart 2020 tot ongeveer juni 2020, met gedeeltelijke versoepelingen in mei 2020. Na de zomer van 2020 volgde opnieuw verscherpingen in september, oktober en november en in december uiteindelijk een volledige lockdown. In 2021 ging de samenleving langzaam weer open en werd in juni 2021 weer volledig opengesteld. Vanaf oktober 2021 stak het virus echter weer massaal de

kop op in de omikron variant, en in december 2021 volgde opnieuw een korte complete lockdown. De eerste versoepelingen volgden in januari 2022, en in maart 2022 waren alle maatregelen van de baan. Steeds als er een lockdown was daalde het aantal bezoekers van winkels en recreatie sterk, om weer te herstellen na opening.

Genieten van natuur en thuiswerken zijn blijvertjes

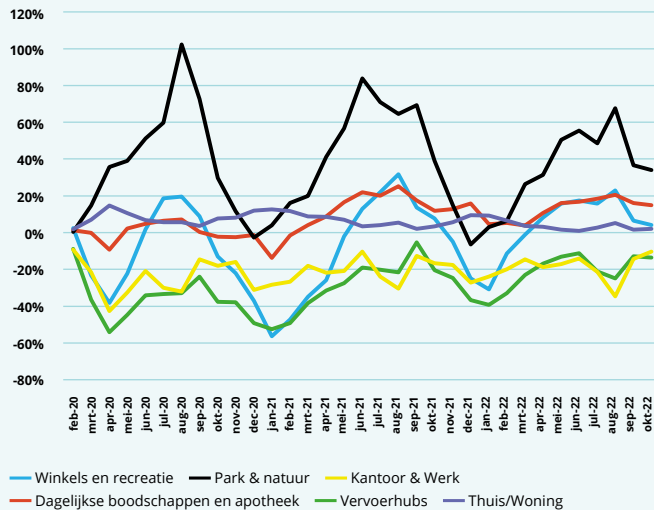
Naast de lockdowns vallen ook andere dingen op. In de categorie park & natuur zijn duidelijk de seizoensinvloeden te zien. Toch is ook hier te zien dat mensen tijdens de lockdown ontspanning in de natuur zochten. Zo viel het aantal bezoekers vrijwel nooit lager uit dan in januari 2020, omdat de natuur niet gesloten was. Verder is duidelijk dat de reisbeperkingen in 2020 zorgden dat meer mensen op vakantie gingen in Nederland, getuige de hogere piek in bezoekers in zomer 2020 ten opzichte van 2021 en 2022. Over de hele meetperiode gemiddeld nam bezoek aan park & natuur met zo’n 37 procent toe. Ter indicatie: dat zou in figuur 4.4, op basis van CBS-cijfers, betekenen dat in plaats van 1,4 bezoeken per week, 1,9 bezoeken per week zouden plaats vinden.

Verder is het gebruik van vervoershubs, zoals trein- en busstations, permanent gedaald ten opzichte van januari 2020. Dit geldt ook voor het aantal personen op werk- en kantoorlocaties. Gegeven het feit dat de werkloosheid is afgenomen in Regio Zwolle is dat een duidelijke indicatie dat er meer thuisgewerkt wordt. Gemiddeld genomen over de hele periode nam kantoorbezoek met 21 procent af. Ter indicatie: dat zou in figuur 4.4 betekenen dat in plaats van 5,7 bezoeken per week, 4,5 bezoeken per week zouden plaats vinden. Deze trend is minder duidelijk te zien in de categorie thuis, maar dat komt omdat thuis niet

Figuur 4.5

VERANDERING VERPLAATSINGSGEDRAG PERSONEN, REGIO ZWOLLE

Verandering in aantal bezoekers (of doorgebrachte tijd in de woning) naar bestemming ten opzichte van een dag in januari 2020 (in %), 2020–2022

Bron: Google (bewerking: Hogeschool Windesheim).

in aantal bezoekers gemeten wordt, maar in doorgebrachte tijd. Aangezien mensen altijd relatief veel tijd thuis doorbrengen zijn de veranderingen daar minder uitgesproken.

De trends en pieken en dalen die in figuur 4.5 zichtbaar zijn, zijn vergelijkbaar met de trends en bewegingen in Nederland als geheel, enkele uitzondering daargelaten. Zo nam het aantal bezoekers van park & natuur in de zomer van 2020 met zo'n 160 procent toe in Nederland als geheel, waar dat 120 procent was in Regio Zwolle. Aan de andere kant was het herstel van bezoek aan winkels & recreatie in de in de zomer van 2021 slechts een stijging van 5 procent in Nederland tegenover 25 procent in Regio Zwolle.

4.3 Bodemgebruik

Regio Zwolle: een sterk(e) agrarische en natuur regio

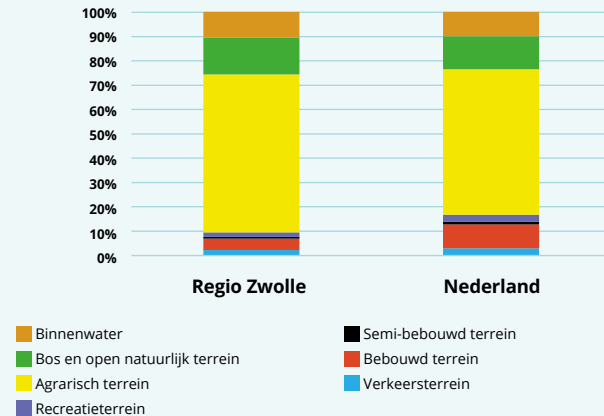
Figuur 4.6 toont het bodemgebruik in Regio Zwolle en Nederland in 2017, het laatste jaar waar momenteel gegevens voor zijn. Duidelijk te zien is dat het landgebruik in Regio Zwolle gedomineerd wordt door agrarische terreinen, gevolgd door bossen en natuurlijke terreinen en binnenwater, terwijl landelijk, bebouwing, verkeer en semi-bebouwing een wat minder grote rol spelen. In vergelijking met Nederland is Regio Zwolle dus wat groener, waarbij opgemerkt dat er sterke lokale verschillen zijn tussen gemeentes.

Deze verdeling is over de afgelopen periode relatief constant gebleven, zoals te zien in figuur 4.7. Niettemin neemt in Regio Zwolle, net als in de rest van Nederland, de verstedelijking langzaam toe. De verklaring voor de aanvankelijke groei en latere afname van semi-bebouwd terrein is dat deze categorie bouwterreinen bevat. Zodra bebouwing klaar is worden deze terreinen geherclassificeerd van semi-bebouwd naar bebouwd. Over de periode 2003–2017 is de bebouwing toegenomen, maar vooral ten koste van terrein dat al gedeeltelijk bebouwd was. Over dezelfde periode was er een kleine afname van agrarisch landgebruik.

In Nederland als geheel zien we soortgelijke trends: een toename van recreatiegebieden en bebouwing, een afname van semi-bebouwd terrein in de periode 2012–2017, en een kleine afname van agrarisch gebied. Wel was de procentuele toename van semi-bebouwd terrein in Regio Zwolle in de periode 2003–2010 relatief groot ten opzichte van Nederland.

BODEMGEBRUIK, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Verdeling bodemgebruik naar gebruiksvorm in %, 2017

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

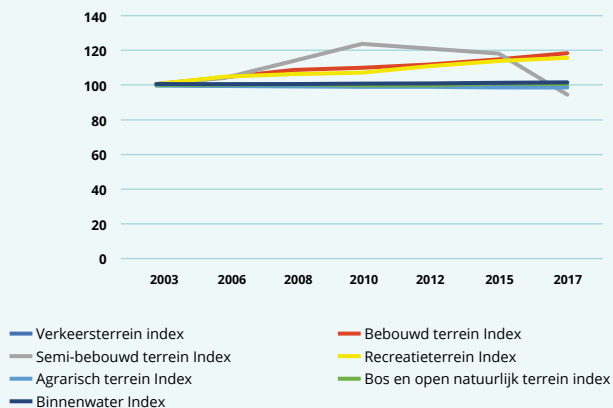
Agrarische gebieden, verkeer, bouw en de natuur: een stevige uitdaging

Regio Zwolle heeft een sterk agrarisch karakter, maar huisvest tevens (delen van) een aantal Natura 2000-gebieden, zowel bekende als de Veluwe, de Sallandse Heuvelrug en de Wieden-Weerribben, als minder bekende zoals Olde Maten & Veerslootslanden. Dit agrarische karakter, in combinatie met het toenemende verkeersterreinen en de constante bouw maakt de stikstofopgave in deze regio extra lastig (zie ook figuur

Figuur 4.7

ONTWIKKELING BODEMGEBRUIK, REGIO ZWOLLE

Verandering verdeling bodemgebruik naar gebruiksvorm, Index 2003=100; 2003-2017

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Sallandse Heuvelrug, de Veluwe en Vecht- en Beneden-Reggegebied was daarentegen sprake van een matige of zelfs sterke overbelasting in 2018 (RIVM, Aeries Monitor).

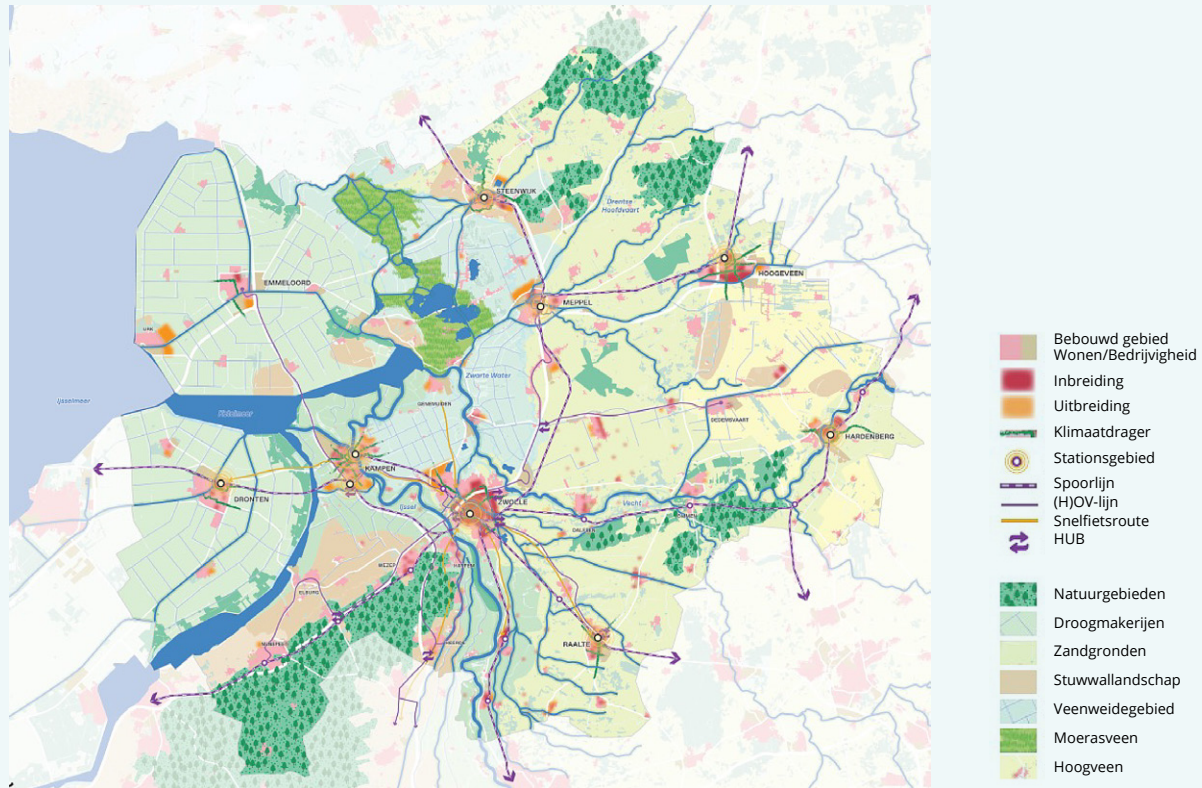
De uitdaging van het vinden van ruimte voor verschillende landgebruikstypes en de soms beperkte mogelijkheden voor het combineren van functies komt ook sterk naar voren in de verstedelijkingsstrategie van Regio Zwolle.⁴⁶ De strategie benoemt vier grote maatschappelijke opgaven waarvoor ruimtegebruik sterk van belang is: klimaat, mobiliteit, economische ontwikkeling en woningbouw. Regio Zwolle probeert deze opgaven aan te pakken door nieuwe woningbouw voornamelijk in en rondom bestaande kernen te laten plaatsvinden, de kernen beter te ontsluiten voor openbaar vervoer, fietsers en wandelaars, in te zetten op differentiatie in economische activiteiten binnen de verschillende kernen en het landschap zo in te richten dat de sponswerking voor wateropvang versterkt wordt, zowel in de kernen als daarbuiten. Een eerste overzichtskaart van de plannen en de verwachte gevolgen is te zien in figuur 4.8.

4.8). De verschillende natuurgebieden zijn daarbij in verschillende mate gevoelig waar het stikstof betreft, en dit is terug te zien in de gegevens. In een aantal Natura 2000-gebieden in de regio was de stikstofneerslag in 2018 onder de kritische grens waarbij natuur schade oploopt zoals in de uiterwaarden van het Zwarte Water en Vecht, in de Olde Maten & Veerslootslanden en delen van de Wieden. In andere gebieden zoals de

⁴⁶ Regio Zwolle (2023). Warme Harten in een Klimaatadaptieve Delta. Verstedelijkingsstrategie Regio Zwolle. Beschikbaar via: https://regiozwolle.info/wp-content/uploads/2023/02/20230206_Zwolle_strategieboek_printversie_boek_spreads-1.pdf.

Figuur 4.8

GEBIEDSGEOGRAFIE REGIO ZWOLLE

Bron: Verstedelijkingsstrategie Regio Zwolle.

Figuur 4.9

4.4 Energietransitie

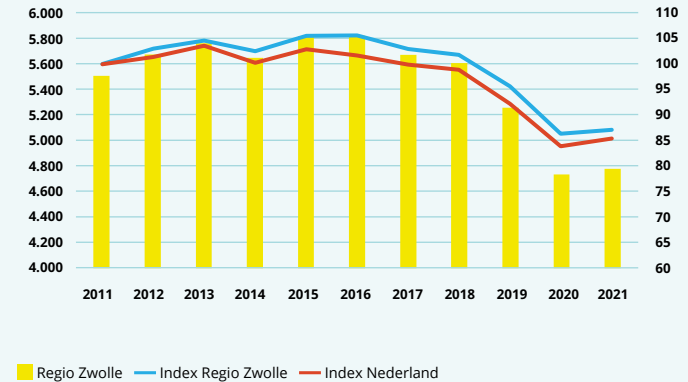
Coronaherstel ook in CO₂ uitstoot zichtbaar; dalende trend zet niet verder door

In het Nationale Klimaatakkoord hebben overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen afspraken gemaakt over hoe de uitstoot van het broeikasgas CO₂ in Nederland met 49 procent in 2030 (ten opzichte van 1990) teruggedrongen wordt. In 2021 was de uitstoot van CO₂ in Regio Zwolle iets onder de 4,8 miljoen ton. Dat is vrijwel gelijk aan 2020, namelijk een stijging van 1 procent. De dalende trend van het energieverbruik die plaatsvond vanaf 2016, en versneld werd vanaf 2019 door de maatregelen in verband met het coronavirus is daarmee gestopt. Het herstel van de economie na 2020 is terug te zien in de CO₂-uitstoot. Vergelijken we de langjarige ontwikkelingen van de CO₂-uitstoot in Regio Zwolle met die van Nederland, dan lopen die redelijk met elkaar in de pas. Uiteindelijk is de daling van de uitstoot over de periode 2011–2021 per saldo in Nederland wel groter dan in Regio Zwolle; 14,9 procent tegenover 13,2 procent.

Figuur 4.10 toont de verdeling van CO₂-uitstoot in Regio Zwolle in 2021 over verschillende bronnen en vergelijkt deze met de verdeling in Nederland. Het gros van de CO₂ uitstoot in zowel Regio Zwolle als Nederland komt op rekening van de Gebouwde omgeving, respectievelijk 37 procent en 35 procent. Dit betreft voornamelijk CO₂ ten gevolge van verwarming en elektriciteitsverbruik in gebouwen. De minste CO₂ wordt uitgestoten door Landbouw, bosbouw en visserij.

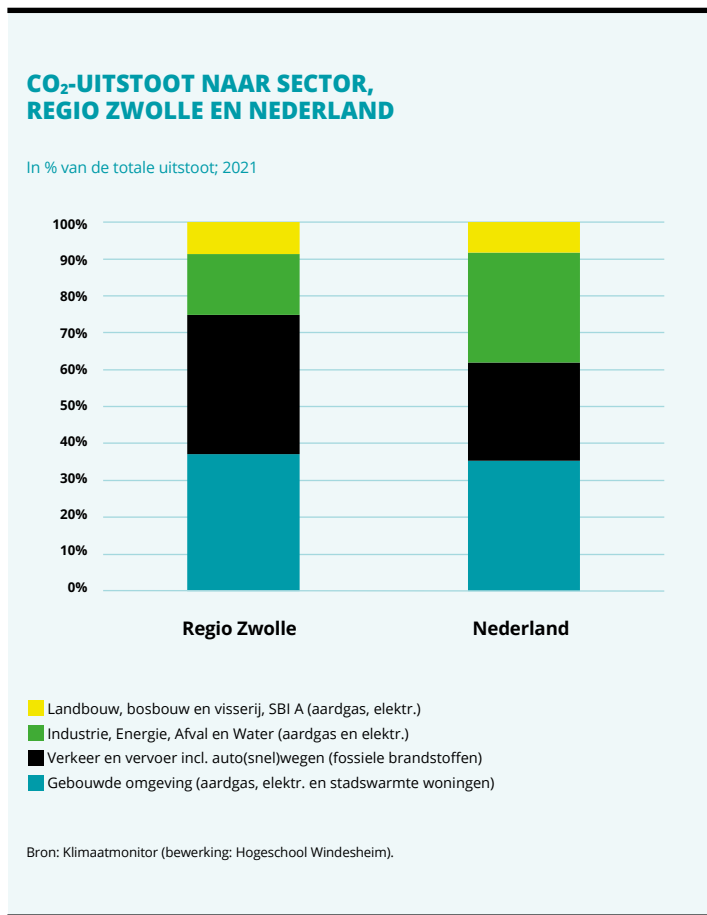
CO₂-UITSTOOT, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In hoeveelheid kiloton (balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2021

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 4.10

Duidelijke verschillen tussen Regio Zwolle en Nederland zien we in de sectoren Verkeer en vervoer en Industrie, Energie, Afval en Water. In Regio Zwolle is de relatieve hoeveelheid CO₂ door vervoer net zo groot als die door de gebouwde omgeving, 37 procent, terwijl in Nederland de hoeveelheid die toe te schrijven is aan vervoer 27 procent is. Dit wordt waarschijnlijk mede-veroorzaakt door het feit dat Regio Zwolle sterk auto-afhankelijk is, met name buiten de wat grotere kernen zelf en er veel pendelautoverkeer is (zie ook figuur 4.8 en de begeleidende tekst). Voor Industrie, Energie, Afval en Water is het aandeel in de CO₂-uitstoot juist kleiner in Regio Zwolle dan in Nederland; 17 procent versus 30 procent.

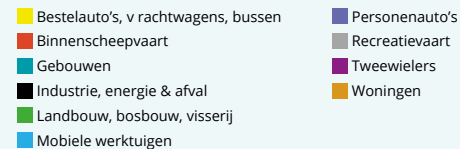
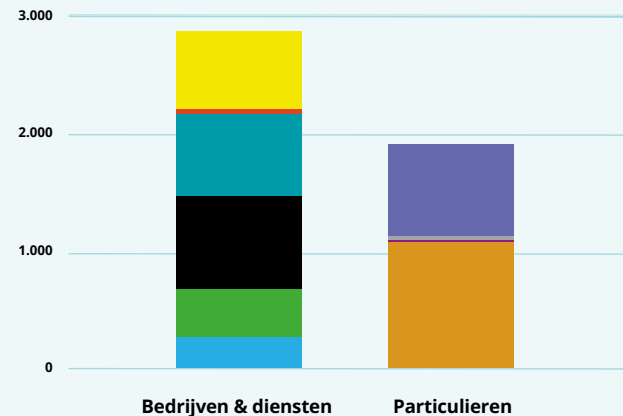
Door de uitstoot van de sector Gebouwde omgeving te splitsen naar woningen en overige gebouwen, en Verkeer en vervoer verder uit te splitsen naar bestelauto's, vrachtwagens en bussen, binnenscheepvaart, mobiele werktuigen, personenauto's, recreatievaart en tweewielers, kunnen we een redelijk beeld krijgen van het verschil in CO₂-uitstoot van particulieren enerzijds en bedrijven, overheden en overige diensten anderzijds. Overigens dient in het achterhoofd gehouden te worden dat dit uitsluitend directe uitstoot betreft; indirecte CO₂-uitstoot door bijvoorbeeld de aanschaf van nieuwe spullen door bedrijven en consumenten is niet meegenomen.

Figuur 4.11

De directe CO₂-uitstoot van bedrijven en overige instellingen in Regio Zwolle in 2021 is flink hoger dan die van particulieren, 2.845 kiloton versus 1.885 kiloton. Voor particulieren is de voornaamste bron van uitstoot verwarming en elektriciteitsverbruik in woningen, ongeveer 1.070 kiloton CO₂ in 2021, gevolgd door personenauto's met 770 kiloton CO₂. De grootste uitstoot van bedrijven en overige instellingen komt uit de Industrie, Energie en Afval sector, namelijk 786 kiloton CO₂, gevolgd door de sector Gebouwen met 695 kiloton.

CO₂-UITSTOOT NAAR VERBRUIK, REGIO ZWOLLE

In hoeveelheid kiloton; 2021

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Energieverbruik per inwoner lager en energie opwekking per inwoner hoger dan in Nederland

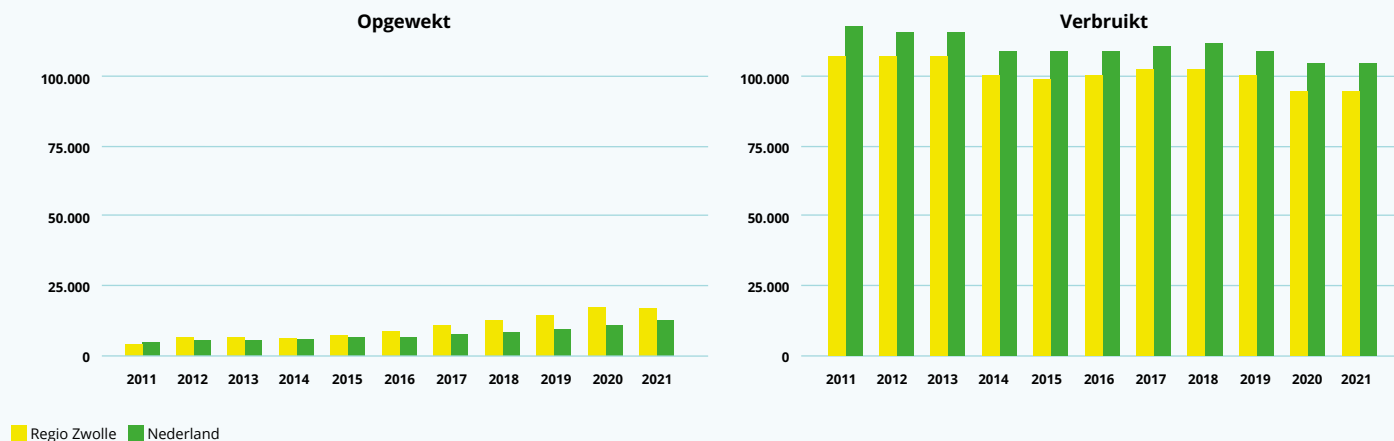
De directe CO₂-uitstoot in een regio wordt sterk bepaald door het energieverbruik. Dit is een gevolg van het feit dat een groot deel van ons dagelijks handelen gepaard gaat met energieverbruik (denk aan verwarmen en verlichten van gebouwen, vervoer en energieverbruik

door machines en ondersteunend materieel zoals computers) en dat het grootste deel van onze opgewekte energie komt uit fossiele brandstoffen. Twee belangrijke manieren om de CO₂-uitstoot te verminderen zijn dus het terugdringen van energieverbruik, bijvoorbeeld door zuiniger om te gaan met energie en het vervangen van fossiele brandstoffen door hernieuwbare energie.

Figuur 4.12

ENERGIEVERBRUIK EN OPGEWekte HERNIEUWBARE ENERGIE, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In hoeveelheid megajoule per inwoner; 2011–2021

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Figuur 4.12 toont dat het energieverbruik per persoon per jaar in Regio Zwolle in de periode 2011 tot 2021 weliswaar fluctueerde maar over deze periode in het geheel wel licht afnam, gemiddeld genomen met 1,2 procent per jaar. In Nederland als geheel was over dezelfde periode dezelfde daling te zien. In absolute eenheden verbruikt de gemiddelde bewoner van Regio Zwolle wat minder energie dan de gemiddelde Nederlander: 96.000 megajoule per inwoner in Regio Zwolle versus 106.000 megajoule per inwoner in Nederland.

Waar het energieverbruik per inwoner licht daalt neemt de opgewekte hernieuwbare energie per bewoner juist sterk toe (zie figuur 4.12). Over de periode 2011 tot en met 2021 groeide de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie met gemiddeld 15 procent per jaar. Hoewel het overgrote deel van de verbruikte energie in Regio Zwolle nog steeds uit fossiele bronnen komt, dekt de huidige hernieuwbare energie opwekking ongeveer 18 procent van het verbruik. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat opwekking en gebruik niet één op één tegen elkaar weg te strepen zijn, omdat de opgewekte energie niet opgeslagen kan worden en niet altijd meteen door een gebruiker ingezet kan worden.

In dezelfde periode groeide ook de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie per inwoner in Nederland, maar beduidend minder hard dan in Regio Zwolle: zo'n 9 procent per jaar. Deze lagere groei, resulteert in een lagere dekking van energieverbruik door de opwekking van hernieuwbare energie in Nederland: zo'n 12 procent van het verbruik per inwoner is gedekt, tegen 18 procent in Regio Zwolle.

Ook in absolute getallen doet Regio Zwolle het beter dan Nederland als geheel op het gebied van hernieuwbare energie opwekking. In Nederland werd in 2021 13.000 megajoule per persoon opgewekt tegenover 17.000 megajoule per persoon in Regio Zwolle.

Het is echter de vraag of de groei van opgewekte hernieuwbare energie op dezelfde voet kan doorgaan de komende jaren, omdat de transportcapaciteit van het elektriciteitsnet momenteel niet meer aankan. In Regio Zwolle is voor verdere invoeding van hernieuwbare elektriciteit ofwel geen ruimte in afwachting van congestiemanagementonderzoek, ofwel überhaupt geen ruimte. Daarin is Regio Zwolle niet uniek, dit geldt ook voor andere delen van Nederland. Alleen in regio's rondom Amsterdam, Haarlem, Den Haag en in mindere mate Rotterdam lijkt nog redelijk ruimte te zijn voor verdere invoeding van hernieuwbare energie in het net.⁴⁷ Bovendien vraagt windenergie, en in beperktere mate zonne-energie, ruimte waar wind- en zonneparken aangelegd kunnen worden. De beschikbare ruimte voor deze vormen van bodemgebruik zijn beperkt, gegeven de toch al krappe ruimte en andere uitdagingen bij landinrichting.

Meer zonnestroom in de mix, biogas constant

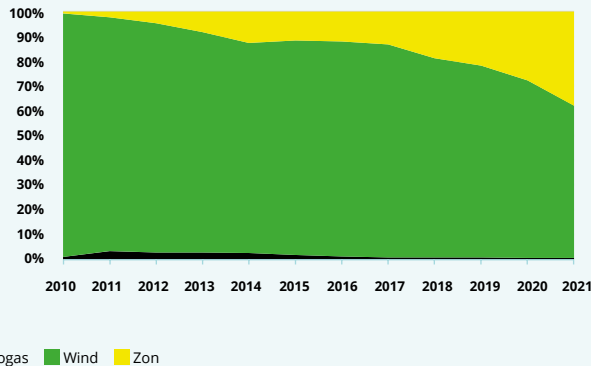
De mix van hernieuwbare energie die opgewekt wordt in Regio Zwolle wordt sterk gedomineerd door windenergie. Een groot deel daarvan komt uit de gemeenten in de provincie Flevoland, met name Dronten en de Noordoostpolder, terwijl een aantal andere gemeenten geen windenergie opwekken. Verder zien we over de jaren 2017–2021 een

47 Netbeheer Nederland publiceert een online kaart met de capaciteit voor afname en invoeding per postcode. De kaart is te raadplegen op: <https://capaciteitskaart.netbeheernederland.nl/>.

Figuur 4.13

ONTWIKKELING HERNIEUWBARE ENERGIEMIX, REGIO ZWOLLE

Ontwikkeling verdeling opwek hernieuwbare elektriciteit naar techniek; 2010–2021

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim).

sterke toename van het aandeel zonnestroom. Deze zonnestroom wordt in vrijwel alle gemeenten opgewekt, ook al zijn er ook voor dit type stroom sterke verschillen in de hoeveelheden. Stedelijke gemeenten zoals Zwolle en Hoogeveen leveren relatief veel zonnestroom, kleine gemeenten als Hattum en Urk leveren minder. Figuur 4.13 toont de mix van hernieuwbare stroom over de periode 2010–2021. Biogas levert als energie drager een zeer kleine maar vrij constante bijdrage, de relatieve afname van biogas in de

mix wordt veroorzaakt door de sterke totale toename van hernieuwbare energie.

Regionale gelabelde woningvoorraad iets energiezuiniger dan landelijk

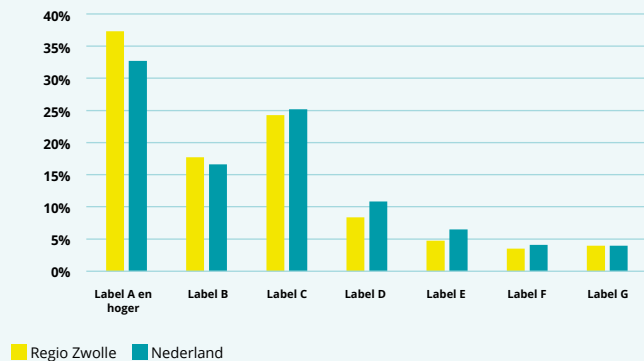
Aan woningen wordt een energielabel toegekend dat met klassen aangeeft hoe energiezuinig een woning is (de onderscheiden klassen lopen van A+++++ (groen, zeer zuinig) tot en met G (rood, zeer onzuinig)). Bij de verkoop, verhuur en oplevering van woningen is een geldig energielabel verplicht. Nederland telt 8,1 miljoen woningen waarvan ruim 4,8 miljoen een energielabel bezitten (59,7 procent). In Regio Zwolle hadden 191.500 woningen begin 2023 een energielabel (57,4 procent van de woningvoorraad). Met 65 procent kent Dronten het hoogste aandeel gelabelde woningen; met 41 procent kent Urk het laagste aandeel woningen met een energielabel.

Het blijkt dat de gelabelde woningvoorraad in Regio Zwolle iets energiezuiniger is dan de totale Nederlandse gelabelde woningvoorraad. In 2022 had 55 procent van de gelabelde woningen in de regio een A of B label. Het aandeel woningen met een energielabel A of hoger was 37 procent tegenover 33 procent landelijk, woningen met een energielabel B in de regionale woningvoorraad was 18 procent tegenover 17 procent landelijk. In de gemeenten Dalfsen, Dronten, Hardenberg, Nunspeet, Oldebroek, Olst-Wijhe, Westerveld en Zwolle was het aandeel gelabelde woningen met een label A of hoger, het hoogst, namelijk tussen de 40 en 42 procent. Daarentegen beschikt maar een relatief klein deel van de woningen in Steenwijkerland (31 procent) en Zwartewaterland (25 procent) over een A-label (zie figuur 4.15).

Figuur 4.14

WONINGVOORRAAD NAAR ENERGIELABEL, REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Samenstelling van woningvoorraad naar energielabel in %; 2022

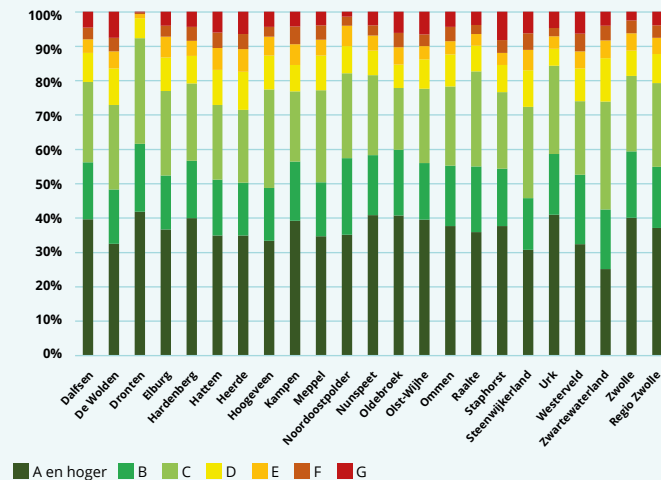

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland/ABF Research (bewerking: BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling).

Figuur 4.15

WONINGVOORRAAD NAAR GEREGISTREERD ENERGIELABEL, PER GEMEENTE IN REGIO ZWOLLE

Samenstelling van de woningvoorraad naar energielabel in %; 2022

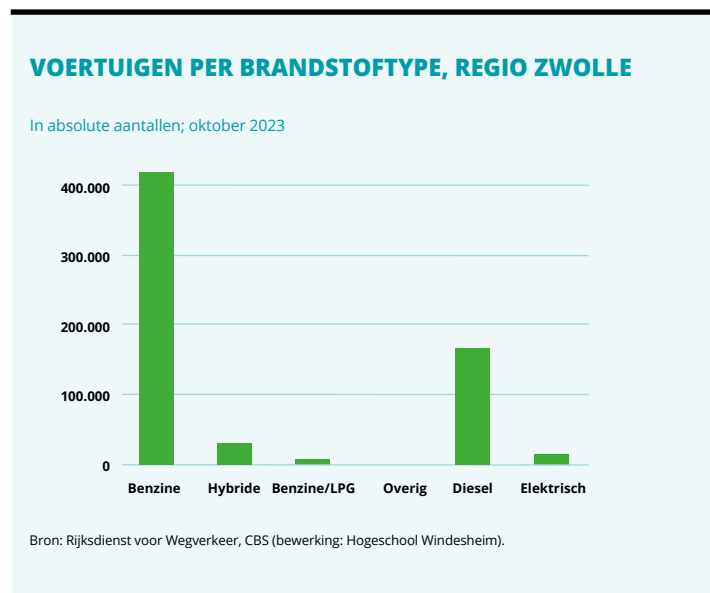
Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland/ABF Research (bewerking: BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling).

Sterke groei, maar nog relatief kleine elektrische voertuigvoorraad

In het kader van vermindering van de CO₂-uitstoot stimuleert de Rijksoverheid het elektrisch rijden. Dit doet zij onder meer door middel van subsidies op de aanschaf door particulieren, door zelf

elektrische auto's in te kopen en door ondersteuning van bijvoorbeeld de transportsector bij de overstap op elektrisch rijden.⁴⁸ Hoewel elektrisch rijden niet CO₂ neutraal is, en de indirecte uitstoot sterk afhankelijk is van hoe de stroom waarop men rijdt is opgewekt, is de uitstoot over het algemeen genomen lager dan die van diesel of benzine auto's.⁴⁹

Figuur 4.16

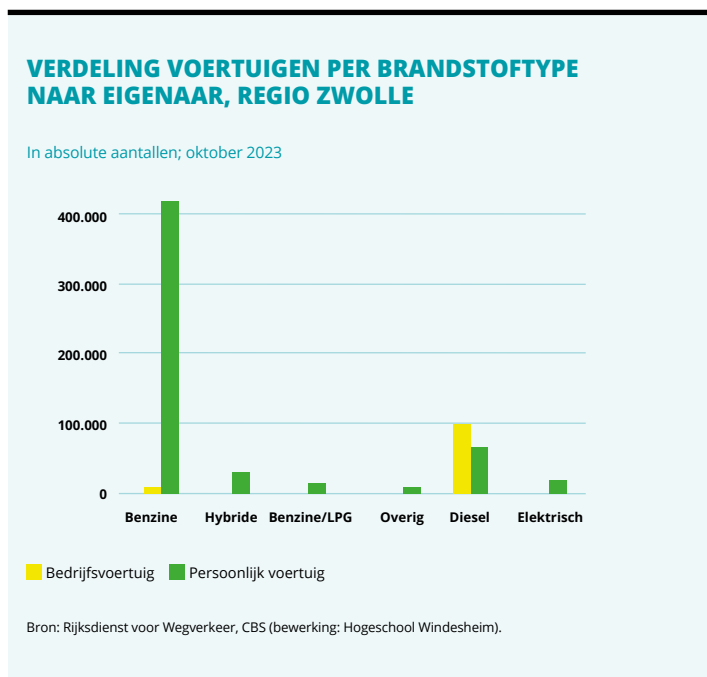
Het voertuigbezit in Regio Zwolle wordt momenteel nog sterk gedomineerd door diesel- en benzinevoertuigen. Figuur 4.16 toont het aantal bij de Rijkdienst voor het Wegverkeer (RDW) geregistreerde voertuigen (inclusief onder andere brommers, motorfietsen, mobiele machines, bedrijfswagens en landbouwvoertuigen) op brandstoftype in Regio Zwolle. De categorie overig omvat alle voertuigen op een ander type brandstof zoals LPG, LNG of aardgas. In deze categorie vallen slechts zo'n 250 voertuigen in Regio Zwolle. Verder zijn in de regio zo'n 26.000 hybride voertuigen geregistreerd en bijna 16.000 elektrische auto's. Beide categorieën vallen echter in het niet bij de meer dan 400.000 benzineauto's die geregistreerd staan. Als een groot deel van de voertuigvoorraad geëlektrificeerd moet worden is er hier dus nog een behoorlijke groei nodig.

De RDW maakt geen expliciet onderscheid tussen personenauto's in bezit van een bedrijf en particulier. Wel maakt ze onderscheid tussen soorten voertuigen die vrijwel altijd gebruikt worden door bedrijven,

⁴⁸ Zie bijvoorbeeld: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/auto/overheid-stimuleert-milieuvriendelijker-rijden>.

⁴⁹ De TNO concludeerde al in 2015 dat de Well-to-Wheel emissies tot 200 g/km bedragen voor standaard benzine voertuigen, terwijl het bij elektrische voertuigen varieert van 10 g/km (bij volledig gebruik van groene stroom) tot 150 g/km voor hybrides op grijze stroom. Zie: <https://publications.tno.nl/publication/34616575/gS20vf/TNO-2015-R10386.pdf>.

Figuur 4.17

zoals bussen, landbouwvoertuigen, mobiele machines en bedrijfsauto's voor vervoer van goederen. En daarnaast voertuigen die grotendeels in handen zijn van personen, zoals personenauto's, motorfietsen en brommers. Op basis hiervan kunnen we een indruk krijgen van het brandstoftype voor de verschillende eigenaren.

Figuur 4.17 vergelijkt brandstoftype bij (hoofdzakelijk) particuliere eigenaren met die van (hoofdzakelijk) bedrijven. De bedrijfsvoertuigen

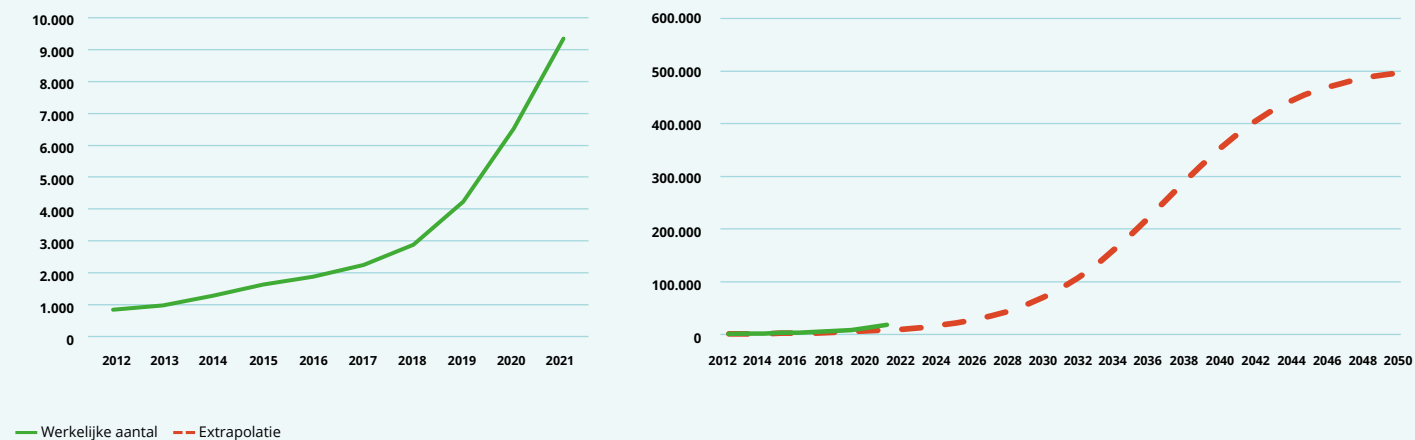
worden gedomineerd door dieselveertuigen, wat gezien de categorieën (bussen, landbouwvoertuigen, machines) weinig verrast. Het is overigens niet het geval dat er geen elektrische of hybride voertuigen in de klasse bedrijfsvoertuigen zijn. In totaal zijn er zo'n 300 voertuigen elektrisch of hybride. Hieruit wordt echter wel duidelijk dat waar de elektrificatie van de voertuigvloot bij de wat kleinere persoonlijke voertuigen al een eerste begin gemaakt is, er nog veel te winnen valt bij de zwaardere voertuigen.

MONITOR

Figuur 4.18

ONTWIKKELING EN PROGNOSE ELEKTRISCHE VOERTUIGEN, REGIO ZWOLLE

Ontwikkeling aantal elektrische voertuigen; 2012–2021 (linker diagram) en extrapolatie op basis van huidige cijfers; 2012–2050 (rechter diagram)

Bron: Rijksdienst voor Wegverkeer, Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim).

Hoewel het aantal elektrische voertuigen dus nog steeds relatief klein is, zien we de afgelopen jaren wel een sterke groei. Zo is het aantal elektrische voertuigen in Regio Zwolle het afgelopen decennium toegenomen van zo'n 840 in 2012 tot een kleine 16.000 in oktober 2023, een gemiddeld jaarlijks groei van bijna 31 procent (zie ook figuur 4.18).

Op basis van de gegevens over groei in het aantal elektrische voertuigen over de afgelopen jaren kunnen we een extrapolatie maken om te schatten hoe lang het duurt voor het grootste deel van de voertuigvoorraad geëlektrificeerd is. Deze extrapolatie is te zien in figuur 4.18. Uitgaande van een S-curve voor de diffusie van elektrische auto's en een acceptatieplafond van 80 procent met een gelijkblijvende voertuigvoorraadomvang zou de elektrificatie ongeveer in 2050 afgerond zijn.⁵⁰

50 Een S-curve is als vorm van diffusie van een technologie in een populatie is een standaard aanname, waarbij de technologie langzaam van start gaat door de "early adopters", vervolgens snel groeit als de middenmoot ze accepteert, en tenslotte langzaam afvlakt als de laatste mensen omgaan. De bekendste beschrijving van dit proces is van E.M. Rogers in: Rogers, E.M. (2003). Diffusions of Innovations. 5^e editie. Free Press.

UITGELICHT: RUIMTE VOOR BEDRIJVIGHEID⁵¹

Verschillende segmenten van de markt voor bedrijfsruimte in Nederland hebben zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld. Op de kantorenmarkt nam de leegstand af door onttrekkingen, transformaties – voornamelijk naar woonfuncties – en een toenemende vraag naar (hoogwaardige) kantoorruimte. Daarnaast zijn gedurende de afgelopen decennia bedrijventerreinen de belangrijkste locatie geworden voor de uitgifte van grond voor bedrijvigheid. Daarmee wordt plek geboden aan bedrijfsruimten voor tal van activiteiten, waaronder (grootschalige) logistiek. Aan de hand van (recente) cijfers worden diverse kenmerken en ontwikkelingen van de regionale ruimtemarkt voor bedrijvigheid in beeld gebracht. In combinatie met eerder onderzoek wordt ingegaan op de situatie op de regionale kantorenmarkt en op de bedrijfsruimtemarkt (inclusief logistiek vastgoed) op bedrijventerreinen. .

KANTOREN

Aanbod van kantoorruimte: toenemende krapte, 79 procent voldoet aan minimale duurzaamheidseisen

Omdat de kantorenmarkt in Regio Zwolle zich hoofdzakelijk concentreert in de gemeente Zwolle, zoomen we uitsluitend in op dit deel van de regionale kantorenmarkt. Zo zien we dat de kantorenvoorraad van de gemeente Zwolle over een langere periode gestaag is gegroeid (zie figuur 4.20). Het bereikte in de jaren 2013–

2016 een piekniveau van ruim 830.000 m². Tegelijkertijd liep de leegstand verder op door een combinatie van vraaguitval en de invoering van ‘het nieuwe werken’, waardoor bedrijven bij afloop van de huurovereenkomst ruimte konden afstoten. Vanaf 2016 is de kantorenvoorraad door transformaties naar woningen en onttrekkingen weer teruggedrongen tot het niveau van vóór de financiële crisis van 2008. De leegstand is door deze transformatieprojecten eveneens fors afgenomen, hoewel dit mede het gevolg is geweest van een toename in vraag door de groeiende economie. Zwolle kende halverwege 2023 een historisch lage leegstand van 5,0 procent van de voorraad, ongeveer 40.000 m². Dit was lager dan de leegstand in bijvoorbeeld Amersfoort (9,7 procent), Utrecht (5,8 procent) en Amsterdam (7,0 procent), maar iets hoger dan in Eindhoven (4,3 procent). De leegstand binnen Zwolle bevindt zich met name in oudere kantoorgebieden op snelweglocaties met een beperkte OV-bereikbaarheid, zoals Oosterenk/Vrolijkheid en Voorst. In dit laatste gebied was de leegstand medio 2023 ruim 15 procent.

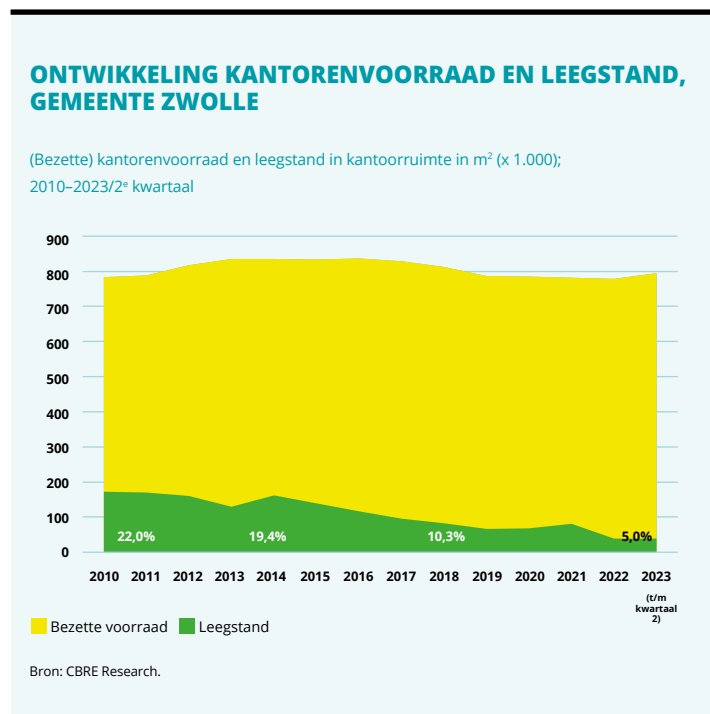
Als we kijken naar de situatie op de regionale kantorenmarkt vanuit het perspectief van huurprijsontwikkeling, dan zien we dat de (top) huurprijs van kantoorruimte in Zwolle een flinke sprong heeft gemaakt – zeker in vergelijking met andere steden zoals Arnhem en Apeldoorn (zie figuur 4.20). In 2017 lag de tophuur op € 140 per m² (exclusief btw en servicekosten) en dat was in 2021 toegenomen tot € 160 per m² per jaar.

⁵¹ Dit onderdeel bevat een gastbijdrage van vastgoedadviesbureau CBRE.

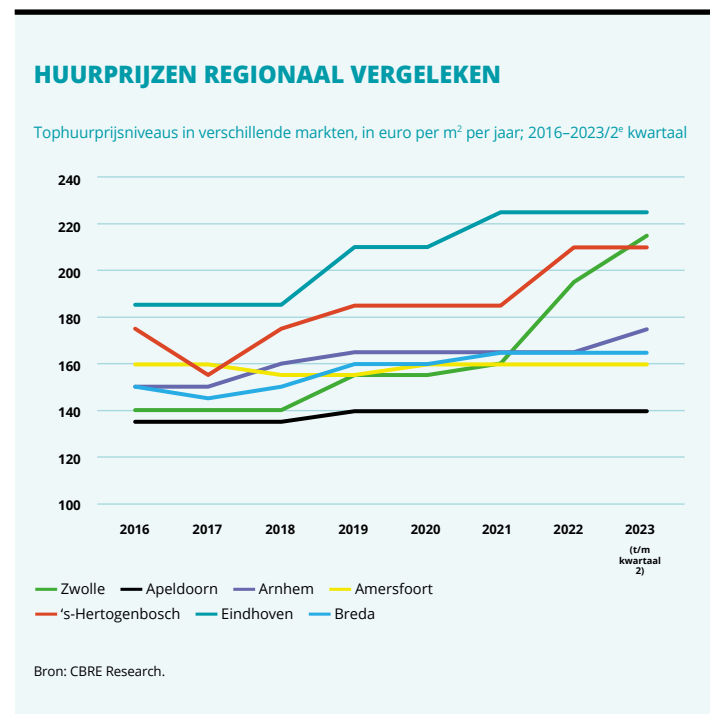
De huursprong naar € 215 per m² per jaar heeft tussen 2021 en 2023 (2^e kwartaal) plaatsgevonden, onder invloed van de krappe markt en het gereedkomen van de City Post (het moderne en duurzame kantoorgebouw in het voormalig postsorteercentrum naast station Zwolle). Daarbij moet worden opgemerkt dat de tophuur alleen

wordt betaald voor kantoorruimte in de City Post. De tophuur op andere locaties bevindt zich in de bandbreedte van € 140 tot € 165 per m² per jaar. Desondanks beweegt het tophuurniveau in Zwolle zich richting dat van Eindhoven waar deze momenteel € 225 per m² per jaar bedraagt.

Figuur 4.19

Figuur 4.20

De kantorenvoorraad verduurzaamt. In 2018 kondigde de Rijksoverheid aan dat alle kantoorgebouwen groter dan 100 m² vanaf 1 januari 2023 een energielabel C zouden moeten hebben willen ze nog gebruikt mogen worden.⁵² Op landelijk niveau voldoet inmiddels 77 procent van de kantoorgebouwen aan de minimale C-norm.⁵³ Van de totale kantorenvoorraad in Zwolle (in termen van vloeroppervlakte) voldoet 79 procent aan de label-C verplichting, of is niet labelplichtig omdat het gebouwen met een momumentstatus betreft. Dit gaat in totaal om een oppervlakte van meer dan 625.000 m² dat dus voldoet aan de minimale energielabelverplichtingen. Tegelijkertijd heeft bijna de helft van de voorraad in Zwolle een A-label of beter. Ongeveer 10 procent van de voorraad heeft een energielabel D of slechter, en voldoet niet, terwijl bijna 11 procent van de kantoorvoorraad in Zwolle geen (geldig) energielabel heeft. Dit maakt dat er een verduurzamingsopgave van ruim 165.000 m² kantoorruimte is in Zwolle.

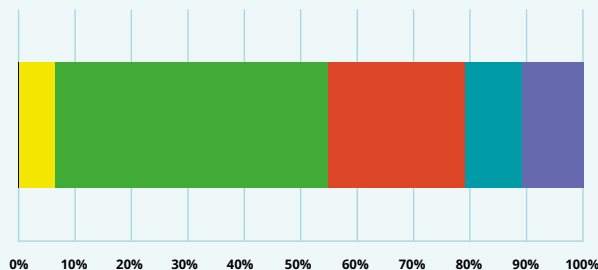
Tussen 2017 en 2023 is reeds meer dan 60.000 m² aan kantoorruimte getransformeerd in woningen en voor de komende jaren ligt er 67.000 m² aan transformatieplannen. Dat gaat om niet-toekomstbestendige kantoren: ze zijn oud en gedateerd, hebben een slecht energielabel en/of staan op een ongunstige plek. Bij achterblijvend nieuw (hoogwaardig) aanbod bestaat het risico dat bij toenemende transformatie naar woningen extra druk zal ontstaan op de regionale kantorenmarkt. Zwolle blijkt een subtopper te zijn voor wat betreft de verduurzamingsopgave in de kantorenmarkt.

De verduurzaming blijft achter bij steden als Utrecht, Amsterdam, Den Haag en Rotterdam, waar ruim 85 procent van de voorraad voldoet aan de energielabelverplichtingen. De situatie in Zwolle is vergelijkbaar met die in steden zoals Amersfoort en Eindhoven.

Figuur 4.21

DUURZAAMHEID KANTORENVOORRAAD, GEMEENTE ZWOLLE

Verdeling totale kantorenvoorraad naar energielabels in %; 2023 (peilmoment maart 2023)

■ < 100 m²
■ Monumentstatus
 ■ A label of beter
 ■ B of C label
 ■ D of slechter
 ■ Onbekend / geen geldig label

Bron: EP-Online (bewerking: CBRE Research).

52 Overigens worden gebouwen voorsnog niet door handhaving gesloten, en eventuele boetes zijn er alleen voor de kantooreigenaren (Eichholtz, P, et al., 2023).

53 Eichholtz, P., Kok, N. & X. Sun (2023) Plicht voor energielabel C voor kantoren lijkt gewenst effect te hebben. ESB. Beschikbaar via: <https://esb.nu/plicht-voor-energielabel-cvoor-kantoren-lijkt-gewenst-effect-te-hebben/>.

Figuur 4.22

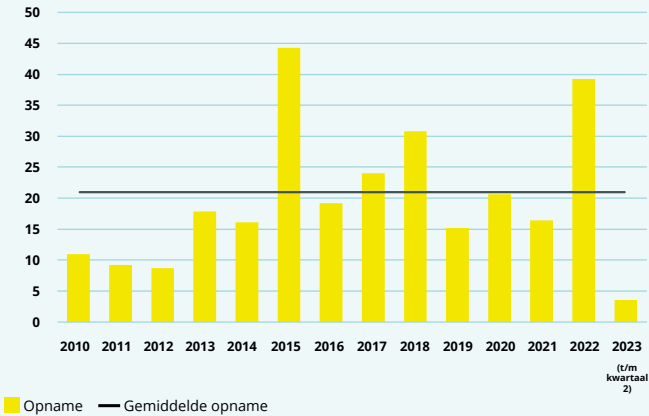
Vraag naar kantoorruimte: terughoudendheid in huisvestingsbeslissingen, publieke sector grootste kantoorgebruiker

In figuur 4.22 is te zien dat over de periode 2011–2022 de kantoren-opnamen in Zwolle een langjarig gemiddelde van circa 21.000 m² per jaar heeft bereikt. Tussen 2012 en 2018 zijn de jaarlijkse opnameniveaus van kantoorruimte in Zwolle geleidelijk gestegen. Onder invloed van de coronapandemie waren de volumes van in gebruik genomen kantoorruimte in 2020 en 2021 wat lager, maar in 2022 was er een sterk herstel zichtbaar. Het opnameniveau tot en met het tweede kwartaal van 2023 blijft vooralsnog ver achter. Vanwege onzekerheden over de economie zijn kantoorgebruikers terughoudender geworden. Ook het feit dat we sinds de pandemie vaker thuiswerken (ook wel hybride werken genoemd) heeft zijn impact. Kantoorgebruikers kunnen hierdoor in veel gevallen met minder kantoorruimte toe. Tegelijk lijkt het achterblijvende aanbod van hoogwaardige kantoorruimte een belangrijke reden voor de achterblijvende opname. Kantoorgebruikers kunnen moeilijk geschikte kantoorruimte vinden in Zwolle. Dit is ook zichtbaar in de opname naar bouwjaren in het afgelopen jaar. Door een gebrek aan aanbod in nieuwe kantoorgebouwen (bouwjaar of renovatiejaar na 2014) zien we steeds meer opname in gebouwen met een bouwjaar tussen 2000 en 2014. Kantoorgebruikers lijken steeds meer gedwongen te kiezen voor een (suboptimaal) alternatief; minder moderne kantoorruimte die in mindere mate tegemoet komt aan de wensen van deze gebruikers.

In Zwolle zit echter met bijna 35.000 m² een flinke hoeveelheid zoekopdrachten van kantoorgebruikers in de pijplijn. Dit geeft aan dat er wel degelijk wordt gezocht naar kantoorruimte in de gemeente. Bovendien ligt het aantal zoekvragen een stuk hoger dan in de

KANTORENOPNAME, GEMEENTE ZWOLLE

Opnameniveaus in m² (x 1.000); 2010–2023/2* kwartaal

Bron: CBRE Research.

afgelopen jaren, toen het volume schommelde tussen de 15.000 en 30.000 m². Hoewel flink wat bedrijven op zoek zijn, worden veel huisvestingsbeslissingen in 2023 vooralsnog uitgesteld. Als we de zoekvragen onderverdelen naar fase, blijkt dat het grootste deel (ruim 24.000 m²) gaat om bedrijven die aan het oriënteren zijn, bij bijna 10.000 m² gaat het om concrete onderhandelingen. Met het grote volume dat in onderhandeling is, kan het langjarige gemiddelde opnameniveau van ongeveer 21.000 m² per jaar in 2023 alsnog gehaald worden, ondanks een rustig eerste half jaar.

Figuur 4.23

De komende vijf jaar loopt 267.000 m² aan huurcontracten af in Zwolle, waarmee het theoretisch gemiddeld vrijkomende metrage per jaar uitkomt op circa 53.000 m². Gezien de krapte op de kantorenmarkt zal naar verwachting een aanzienlijk deel hiervan worden verlengd. Kantoorruimte die niet verlengd wordt, zal in veel gevallen van mindere kwaliteit zijn. Gezien de krapte van de markt is de impact van het hybride werken eerder positief dan negatief voor de kantorenmarkt in de gemeente Zwolle. Indien kantoorgebruikers met minder vierkante meters uitkunnen en deze meters weer op de markt komen, kan dit het tekort aan (hoogwaardig) aanbod enigszins dempen.

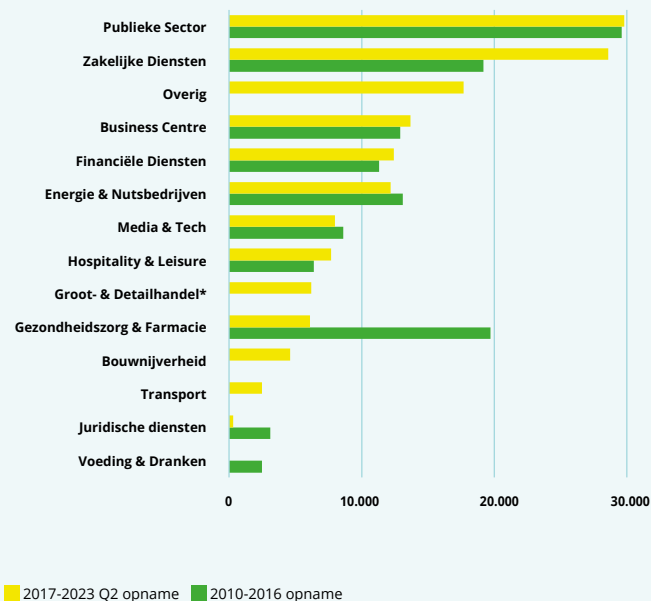
De publieke sector speelt een zeer grote rol op de Zwolse markt over de gehele periode vanaf 2010. Deze sector zorgt voor het grootste kantooropnamevolume in de gemeente. De zakelijke dienstverlening is qua kantorenvraag de tweede grootste sector in Zwolle, en het aandeel in de totale opname door gebruikers in deze sector is in de afgelopen jaren nog iets toegenomen. Het aandeel van business centers, financiële diensten, energie & nutsbedrijven en media & tech is tussen 2017 en 2023 (t/m 2^e kwartaal) iets afgenomen. Maar vooral de terugval van opname van bedrijven actief in gezondheidszorg & farmacie is groot.

BEDRIJVENTERREINEN

Gedurende de afgelopen decennia zijn bedrijventerreinen de belangrijkste locatie geworden voor de uitgifte van grond voor bedrijvigheid. Nederland herbergt zodoende circa 3.800 bedrijventerreinen die alles bij elkaar zo'n 108.000 hectare

KANTOOROPNAME PER SECTOR, GEMEENTE ZWOLLE

In m²; 2010-2023/2^e kwartaal

* Betreft kantoor-gerelateerde bedrijvigheid in de groot- en detailhandel, alsmede in de logistiek.

Bron: CBRE Research.

Figuur 4.24

grondoppervlakte beslaan. Hierdoor vestigen veel bedrijven zich op deze locaties voor economische activiteit en leveren ze een bijdrage aan de regionale en lokale economie.

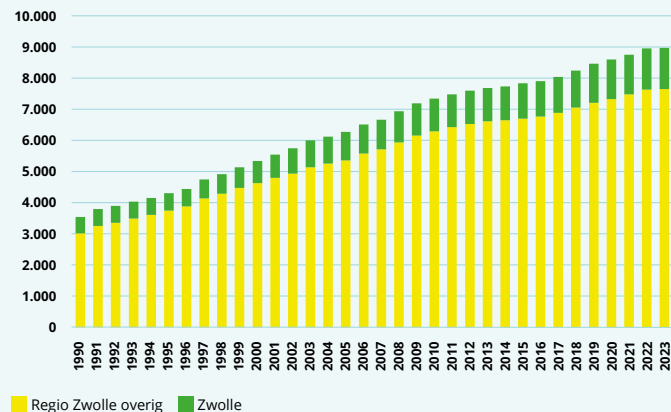
Krapte op bedrijfsruimtemarkt

Begin 2023 telde Regio Zwolle 221 bedrijventerreinen.⁵⁴ Een opvallende concentratie van (grootschalige) bedrijvigheid is te vinden langs de snelwegen A28/A32 (Steenwijk–Hattem), de N50 (Zwolle–Emmeloord) en in Hoogeveen (A28). In Kampen en Meppel is er een sterke focus op watergebonden activiteiten, terwijl Hoogeveen vooral gekenmerkt wordt door zijn industriële cluster en Zwolle door zijn logistieke cluster. De strategische ligging nabij de snelwegen en havens maakt de A28- en A50-as zeer aantrekkelijk voor deze bedrijven, en dat is waar het merendeel van hen zich dan ook heeft gevestigd. De bedrijventerreinen in de regio bieden plek aan bedrijfsruimten met een oppervlakte van in totaal 9 miljoen m², dit is inclusief ruimte voor logistieke gebouwen (zie figuur 4.24).

Ingezoomd op de gemeente Zwolle zien we vier bedrijventerreinen die een belangrijke rol spelen in de lokale economie en bedrijvigheid. Ten eerste is dat Marslanden, het grootste bedrijventerrein dat is gelegen aan de zuidkant van Zwolle en wordt ontsloten door de N35 en N377. Aan de westkant van Zwolle ligt het bedrijventerrein Voorst, dat verbindingen heeft naar de A28 en N337. Het bedrijventerreinen Hessenpoort in Zwolle bevindt zich ten noordoosten van de stad, direct langs de A28. In het oosten van Zwolle ligt het bedrijventerrein De Vrolijkheid, eveneens nabij de A28. Hier vinden we zowel kantoren als grote bedrijfsgebouwen, waardoor het bedrijventerrein geschikt is voor verschillende bedrijfstakken.

BEDRIJFSRUIMTEVOORRAAD OP BEDRIJVENTERREINEN, REGIO ZWOLLE EN GEMEENTE ZWOLLE

In m² (x 1.000); 1990–2023 (peildatum 1 januari)

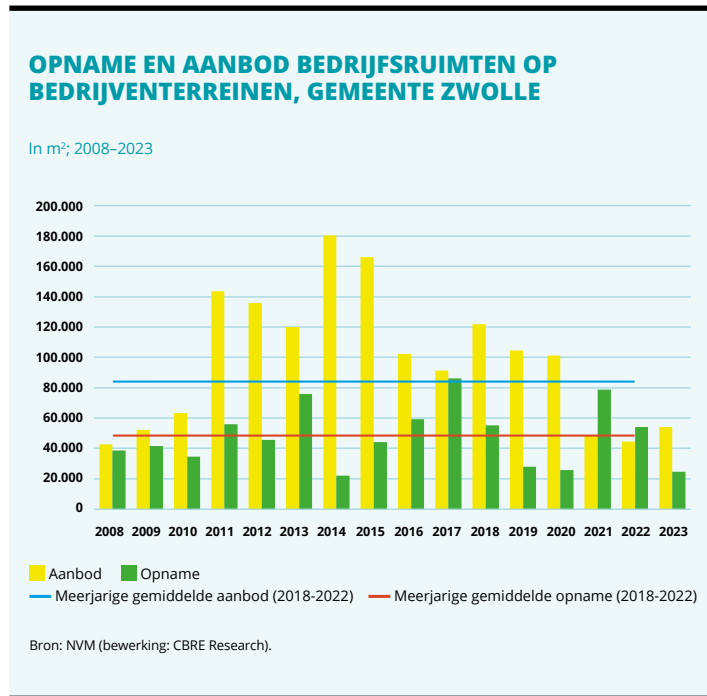

Bron: BAG (bewerking: CBRE Research).

Overigens blijkt dat de bedrijfsruimtemarkt in 2021 en 2022 zeer krap was (zie figuur 4.25). Het aanbod halveerde in 2021 (naar circa 48.000 m²), ten opzichte van een jaar eerder. Deze trend lijkt zich tevens voort te zetten in 2023. Het aanbod bestond voornamelijk uit kleine units. Bedrijven met de wens voor middel tot grote units hebben hierdoor moeite met het vinden van een geschikte locatie.

54 Betreft enkel formele IBIS-bedrijventerreinen waar volgens de BAG panden met 'industrie' als hoofdfunctie te vinden zijn.

Figuur 4.25

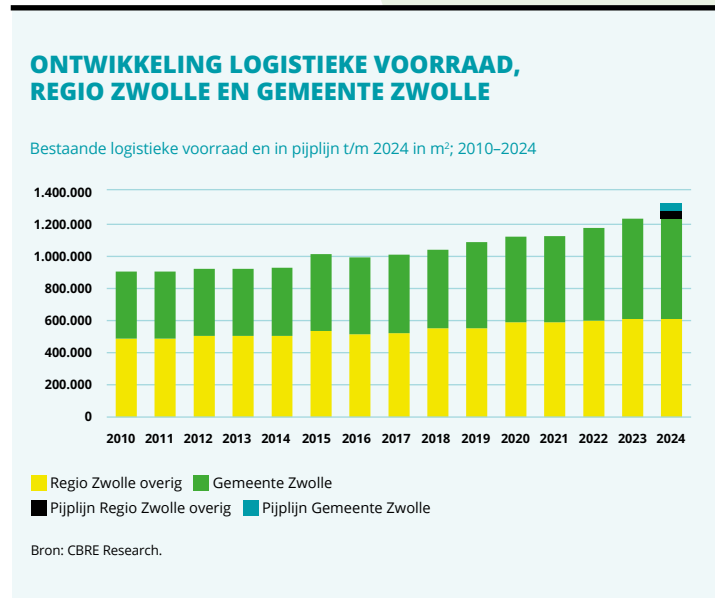

Gestage groei logistieke voorraad

Begin 2023 bedroeg de totale logistieke voorraad in Regio Zwolle ruim 1,2 miljoen m². Met nog 142.000 m² in de ontwikkelpijplijn wordt verwacht dat de voorraad groeit tot ruim 1,3 miljoen m² in 2024. De totale leegstand van logistieke ruimte was 27.000 m². De leegstand is geleidelijk afgenomen van 2,8 procent in het vierde kwartaal van 2022 naar 2,2 procent in het tweede kwartaal van 2023. De gemiddelde leegstand in Regio Zwolle over de periode 2018–2022 was 2,9 procent;

dit ligt een fractie boven het landelijk gemiddelde van 2,8 procent. De helft van al het logistieke vastgoed in de regio is te vinden in gemeente Zwolle, wat overeenkomt met een voorraad van zo'n 626.000 m². Binnen gemeente Zwolle is het logistieke vastgoed verspreid over de locaties Hessenpoort (81 procent), Marslanden (15 procent) en Voorst (4 procent). De totale leegstand van logistieke ruimte in Zwolle was half 2023 gelijk aan 10.700 m². Dat komt neer op een leegstandpercentage van 1,7 procent; iets hoger dan het landelijke leegstandspercentage van 1,4 procent (zie figuur 4.28). Over een langere periode (2018–2022) was de leegstand van logistiek vastgoed in Zwolle gemiddeld 2,4 procent.

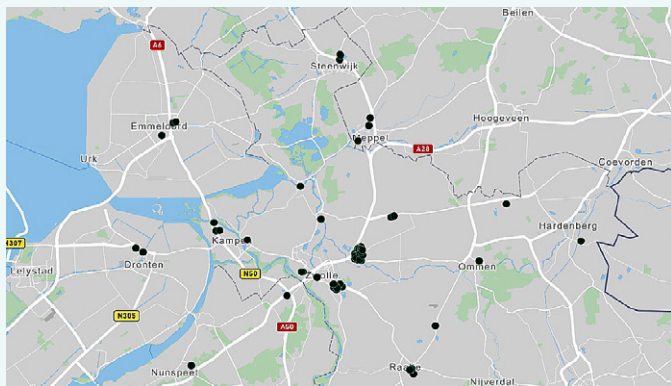
Figuur 4.26

De gemiddelde jaarlijkse opname van logistiek vastgoed in Regio Zwolle in de jaren 2018–2022 was gelijk aan 64.500 m². Vooral activiteiten op het gebied van e-commerce namen daarbij de meeste oppervlakte op. Denk daarbij aan partijen als Wehkamp en Picnic, die de afgelopen jaren zich uitbreidden dan wel vestigden in de regio. Op de tweede plaats namen zogeheten *third-party logistics* partijen de meeste ruimte op. Dat zijn logistieke dienstverleners die de transport-activiteiten en opslagfaciliteiten organiseren voor andere partijen. In de eerste helft van 2023 was het opnamevolume in de regio door deze logistieke dienstverleners 43.800 m², verdeeld over slechts drie

Figuur 4.27

RUIMTELIJKE SPREIDING LOGISTIEKE VOORRAAD, REGIO ZWOLLE (2023)

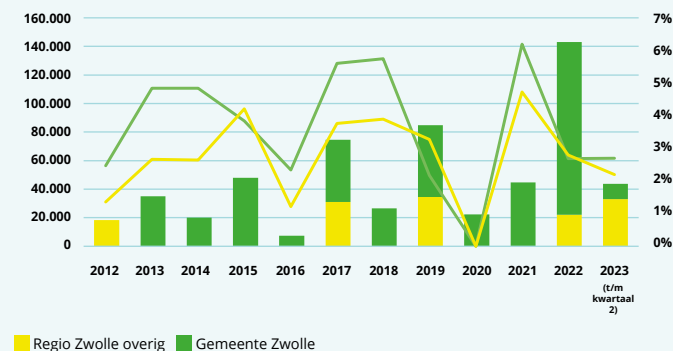

Bron: CBRE Research.

Figuur 4.28

OPNAME EN LEEGSTAND VAN LOGISTIEKE VOORRAAD, REGIO ZWOLLE

Opname in m² (balken en linker as) en leegstand in % (lijnen en rechter as); 2012–2023/2^e kwartaal

Bron: CBRE Research.

transacties. Dit is een jaar-op-jaar afname van 52 procent ten opzichte van dezelfde periode in 2022.

De grootste opname van logistieke ruimte in de regio heeft plaatsgevonden in de gemeente Zwolle. In Zwolle was de gemiddelde opname in de jaren 2018–2022 gelijk aan 53.000 m². In de eerste helft van 2023 was het opnamevolume in Zwolle 10.700 m². Dit is een jaar-op-jaar afname van 60 procent ten opzichte van 2022. Een dalend (geschikt) aanbod, zoals eerder genoemd, speelt hierbij ook een rol.

BIJLAGEN

MONITOR
2023

BIJLAGE 1 - INDICATOREN BREDE WELVAART

Onderstaande tabel geeft informatie over de indicatoren brede welvaart die zijn gepresenteerd in het spinnenweb en de tabel in hoofdstuk 1. De indicatoren zijn waar mogelijk samengesteld uit informatie op het niveau van afzonderlijke gemeenten. Waar die informatie niet voorhanden was is informatie gebruikt over de indicator op het niveau van de COROP-regio of de provincie waarin de gemeente is gelegen. Dit is aangegeven achter de bron van elke variabele. De gepresenteerde gegevens voor de deelregio's zijn bepaald op basis van een weging met de omvang van de bevolking van de betreffende gemeenten.⁵⁵ De volgorde van indicatoren die we hieronder hanteren komt overeen met de volgorde in de spinnenwebben. Naast een omschrijving en definitie zoals gegeven door het CBS is ook de bron van de data weergegeven.

DUURZAAMHEID

Broeikasgasemissies per inwoner

Totale broeikasgasemissies (CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF₆) in CO₂-equivalenten per inwoner. Eén kg CO₂-equivalent staat gelijk aan het effect dat de uitstoot van 1 kg kooldioxide (CO₂) heeft. [ton CO₂-equivalent per inwoner; RIVM]

Emissies van fijnstof naar lucht

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht. Fijnere fractie van fijnstof bestaat uit deeltjes waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer. [kg PM_{2,5} per km²; RIVM]

Fosfaatuitscheiding landbouw

De uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest per hectare uitgedrukt in P₂O₅. In tegenstelling tot stikstof treden bij fosfaat geen gasvormige verliezen op. [kg per ha bemeste cultuurgrond; CBS; niveau provincie]

Particuliere zonne-energie

Het opgesteld vermogen van zonnepanelen installaties in watt per woning aan het einde van het referentiejaar. Het betreft het vermogen van installaties van zonnepanelen bij woningen gedeeld door het totaal aantal woningen, dus woningen met of zonder zonnepanelen. [gemiddeld opgesteld vermogen in watt per woning; CBS]

Stikstofuitscheiding landbouw

De totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest per hectare met aftrek van de stikstof die tijdens mestopslag in de stal en bij opslag buiten de stal is vervluchtigd in de vorm van ammoniak (NH₃) inclusief de afvoer via spuiwater van luchtwassers, lachgas (N₂O), stikstofoxide (NO) en

⁵⁵ Voor sommige variabelen zou een alternatieve weging te prefereren zijn (bijvoorbeeld de beroepsbevolking in het geval van werkloosheid). De gevolgen van een alternatieve wegingsfactor zijn naar verwachting beperkt.

stikstofgas (N₂). [kg per ha bemeste cultuurgrond; CBS; niveau provincie]

ECONOMIE

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) is een maat voor de omvang van de economie. [euro per inwoner, constante prijzen 2015; CBS; niveau COROP]

Mediaan besteedbaar inkomen

Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. [euro per huishouden, constante prijzen 2015; CBS]

Mediaan vermogen van huishoudens

Het saldo van bezittingen en schulden. Bezittingen worden gevormd door bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. Stand per 1 januari. [euro; CBS]

Gemiddelde schuld per huishouden

Het gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens. De schulden betreffen de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed. [euro per huishouden; CBS]

Bruto-arbeidsparticipatie

Het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking). [% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar; CBS]

Vacaturegraad

De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Het betreft de vacaturegraad aan het einde van het vierde kwartaal. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden. Een baan is een werkkring van een werknemer, ongeacht het aantal uren dat gewerkt wordt. [aantal vacatures per 1.000 banen; CBS; niveau provincie]

Werkloosheid

De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15 t/m 74 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn. [% van de beroepsbevolking; CBS]

Arbeidsduur per week

Het totale aantal uren dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren door verlof of ziekte tellen dus niet mee. De gewerkte uren van werknemers zijn berekend door de betaalde uren (de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals ziekteverzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim. De gewerkte uren van zelfstandigen zijn rechtstreeks bepaald. [aantal feitelijk gewerkte uren per werkende per week; CBS; niveau COROP]

Hoogopgeleide bevolking

Percentage van de bevolking van 15 t/m 74 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op het niveau van HBO of WO) [% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op het niveau van HBO of WO); CBS]

SOCIAAL

Vrijwilligerswerk

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder verrichtte in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS; deels niveau COROP]

Tevredenheid met vrije tijd

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder is tevreden met de hoeveelheid vrije tijd; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS; deels niveau COROP]

Tevredenheid met het leven

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met het leven dat u nu leidt. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder is tevreden met het leven; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS; deels niveau COROP]

Ervaren gezondheid

Percentage personen van 18 jaar en ouder met antwoordcategorie 'goed' of 'zeer goed' naar de vraag algemene gezondheidstoestand. [% van de bevolking van 18 jaar en ouder vindt eigen gezondheid (zeer) goed; CBS, RIVM, GGD]

Levensverwachting bevolking

Levensverwachting in jaren voor de bevolking bij geboorte.

Gemiddelde waarde over periode 2017-2020. [aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven (bij geboorte); RIVM]

Overgewicht

Percentage personen van 18 jaar en ouder met een BMI van 25,0 kg/m² en hoger. Cijfers over lichaamsgewicht zijn gebaseerd op zelf gerapporteerde waarden. De Body Mass Index (BMI) is een maat voor overgewicht, berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogram en het kwadraat van de lengte in meters (kg/m²). [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM]

Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen

Percentage personen van 18 jaar en ouder met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen. Langdurig is (naar verwachting) 6 maanden of langer. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM, GGD]

Tevredenheid met reistijd van en naar het werk

Deel van de mensen van 18 tot 75 jaar met een betaalde baan van minimaal 12 uur per week dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de reistijd van en naar uw werk. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de werkenden van 18 tot 75 jaar is tevreden met de reistijd van en naar het werk; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Afstand tot basisschool

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde basisschool, berekend over de weg. Het basisonderwijs omvat alleen de basisscholen zoals bekend bij de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Het speciaal basisonderwijs en de speciale scholen zijn niet meegenomen. [km; CBS]

Afstand tot café e.d.

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde café, koffiehuis, coffeeshop, discotheek, seks/nachtclub en partycentrum, berekend over de weg. [km; CBS]

Tevredenheid met woning

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woning. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners (in 2018). [% van de particuliere huishoudens is (zeer) tevreden; CBS]

Tevredenheid met woonomgeving

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en

zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners (in 2018). [% van de particuliere huishoudens is (zeer) tevreden; CBS]

Vaak onveilig voelen in de buurt

% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 70.000 inwoners. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder; CBS]

Geregistreerde misdrijven

Geregistreerde criminaliteit per 1.000 inwoners. Betreft misdrijven door de politie vastgelegd in een proces-verbaal van aangifte of in een ambtshalve opgemaakt proces-verbaal. [aantal per 1.000 inwoners; CBS/WODC]

Aantal ondervonden delicten

Aantal ondervonden delicten, exclusief ondervonden cybercrime delicten, voor personen van 15 jaar en ouder. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 70.000 inwoners. [per 100 inwoners; CBS]

Contact met familie, vrienden of burens

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens een maal per week contact heeft met familie, vrienden of burens. Het gaat hierbij om alle vormen van contact. Het gaat om een gemiddelde van

de indicatoren 'minstens wekelijks contact met familie', 'minstens wekelijks contact met vrienden' en 'minstens wekelijks contact met burens'. (% van de bevolking van 15 jaar en ouder heeft minstens een keer per week contact met familie, vrienden of burens; CBS StatLine [landelijk]; Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Sociale Cohesie

De sociale cohesie geeft een schaalscore van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 70.000 inwoners. [schaalscore (0-10); CBS; niveau provincie]

Vertrouwen in anderen

Aandeel personen van 15 jaar en ouder dat het eens is met stelling dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn. Ook wel gegeneraliseerd vertrouwen genoemd. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder vindt dat mensen i.h.a. te vertrouwen zijn; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS; deels niveau COROP]

Vertrouwen in instituties

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in drie instituties (Tweede kamer, politie, en rechters). De indicator betreft het gemiddelde van de drie scores. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder heeft vertrouwen in Tweede Kamer, politie of rechters; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS; deels niveau COROP]

BIJLAGE 2 - DEELGEBIEDEN REGIO ZWOLLE

Noordoost-Flevoland

Dronten
Noordoostpolder
Urk

Noord-Veluwe

Elburg
Hattem
Heerde
Nunspeet
Oldebroek

Zuidwest-Drenthe

Hoogeveen
Meppel
Westerveld
De Wolden

Vechtdal

Dalfsen
Ommen
Hardenberg

Kop van Overijssel

Kampen
Staphorst
Steenwijkerland
Zwartewaterland

Zuidwest-Overijssel

Olst-Wijhe
Raalte

Zwolle

Zwolle

COLOFON

De Regio Zwolle Monitor 2023 is gerealiseerd in opdracht van Economic Board Regio Zwolle.

Datum

7 december 2023

Onderzoek & samenstelling

Friso de Vor, senior-onderzoeker regionale economie – Kenniscentrum Technologie, hogeschool Windesheim (projectleider)

Maarten Punt, docent-onderzoeker – Lectoraat Netwerken in een Circulaire Economie, hogeschool Windesheim

Met bijdragen en/of ondersteuning van

Erik Fledderus – Lectoraat Digital Society & Business, hogeschool Windesheim

Henri L.F. de Groot – Vrije Universiteit Amsterdam en Sociaal-Economische Raad (SER)

Dagmar Hattenberg – Expertisecentrum Familiebedrijven, hogeschool Windesheim

Bart Hoogeboom – Expertisecentrum Familiebedrijven, hogeschool Windesheim

Sander Klaver – BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling

Rosalie Korevaar – Lectoraat Leven Lang Ontwikkelen, hogeschool Windesheim

Eveline Petter-Mikx – Lectoraat Leven Lang Ontwikkelen, hogeschool Windesheim

Yashvant Premchand – Vrije Universiteit Amsterdam

Alwin Rijpstra – CBRE Nederland

Rosemarie Steenbeek – Expertisecentrum Familiebedrijven, hogeschool Windesheim

Gert Versteeg – Provincie Overijssel

Menno Vos – Lectoraat Leven Lang Ontwikkelen, hogeschool Windesheim

Klankbordgroep

De ingestelde klankbordgroep heeft gedurende het onderzoeksproces regelmatig advies gegeven.

De klankbordgroep is samengesteld uit vertegenwoordigers uit het regionale bedrijfsleven, overheid en wetenschap:

Özgür Çolak (Stichting Regio Zwolle Congres), Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam en SER), Klaas Korterink (Provincie Overijssel), Arnout de Leeuw (Zwolse8), Dennis Melenhorst (Economic Board Regio Zwolle), Auke Oosterhoff (Gemeente Zwolle), Jenneke Palland (Rabobank IJsseldelta), Mathijs Triou (Regio Zwolle Bureau) en Jasper Vrieling (Vrieling Adviesgroep).

Vormgeving

Stunned - Idea & Identity

Drukwerk

Graphic Support

Website

regiozwolle.info/monitor

Vragen?

Stel ze aan Friso de Vor, senior-onderzoeker bij het Kenniscentrum Technologie van hogeschool Windesheim: f.de.vor@windesheim.nl.

Disclaimer

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding.

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

MO
NIT
O²⁰₂₃R

